

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

102305

MEHMED HALİFE

TARİH-İ GILMANÎ

DOKTORA TEZİ

ERTUĞRUL ORAL

102305

DANIŞMAN
PROF. DR. MÜCTEBA İLGÜREL

İSTANBUL 2000

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

**Âileme , özellikle
Kızım Ayşe Nur'a ...**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
BİBLİYOGRAFYA	VII
KISALTMALAR	X
MEHMED HALİFE'NİN HAYATI	XI
TARİH-İ GİLMÂNÎ NÜSHALARI VE HUSÛSİYETLERİ	XIII
METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN YOL	XV
METNİN İÇİNDEKİLER	XVII
METİN	1 - 121
DİZİN	122 - 130

ÖNSÖZ

Osmanlı sarayı iç halkı mensuplarından olan Mehmed Halife, XVII. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine âit olayları *Tarih-i Gulmanî* adıyla kaleme almıştır. Bir saraylı gözüyle eserini meydana getirmesi önemli tarih te'lifleri arasında gösterilmesini sağlamıştır. Bizzat müşâhede ettiği olayları titizlikle kaydetmesi, bazı haberlerin başka kaynakta yer almaması *Tarih-i Gulmanî*'ye haklı bir şöhret kazandırmıştır.

Eserde, Osmanlı sarayındaki nüfuz mücadelelerinden önemli kesitleri açık biçimde ifâde eden Mehmed Halife, IV. Murad, I. İbrahim, IV. Mehmed (Avcı) devirleri ve bu dönemin önemli olaylarından olan Kösem Valide Sultanın katledilmesi, Çınar vak'ası, ağaların olumlu-olumsuz davranışları, Süleyman Paşa'nın sadâreti zamanında züyûf akçe yüzünden çıkan isyanları, Girit muharebesi ve Venedik savaşlarını ayrıntılı olarak vermektedir. En önemlisi ise başka bir kaynakta bulunmayan Tarhuncu Ahmed Paşa'nın Osmanlı Maliyesi'ni ıslah maksadıyla vermiş olduğu lâyihanın aynen aktarılmasıdır.

Tarih-i Gulmanî'yi ilk defa neşreden ve geniş ölçüde tarih tedkiklerinde kullanan Ahmed Refik Altınay olmuştur. Naîmâ'nın da bahsetmemesine rağmen bu eseri kaynak olarak sıkça kullandığı tesbit edilmiştir. Yakın zamana kadar Ahmed Refik Bey'in verdiği bilgilerle yetinen tarihçilerimiz Türk Tarih Kurumu ve Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi'ndeki yazma nüshalardan haberdar bulunuyorlardı. Fakat bu güzide eserin bir de Viyana nüshası mevcut idi. Bu nü-

hanın farkında olan F. Babinger ise diğer nüshalarla bu nüsha arasında bağlantı kurmakta zorlanmış ve temkinli davranarak başka bir Mehmed Halife'nin eseri olarak açıklamaya çalışmıştır. Onu bu düşüncelere iten sebep ise Viyana nüshasının diğerlerinden hayli farklılık arz etmesiydi. Viyana bir bakıma Türk Tarih Kurumu ile Revan nüshalarının müsveddesidir. Mehmed Halife daha sonra eser üzerinde çalışmış ve onu bir hayli yumuşatmıştır. Bu nedenle idareciler hakkında Viyana nüshasında geçen sert tenkitlere diğer nüshalarda çok az rastlanmaktadır.

Türk Tarih Kurumu, Revan ve Matbû nüshalar ile Viyana nüshasının birbirleriyle bağlantısı hakkında olumlu bir karara varan ve üzerinde bir çalışma yapılması gerektiğini rahmetli hocam Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu ısrarla savunuyordu. Onun yaptığı önemli incelemeden de istifade ederek rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Viyana nüshası da Mehmed Halife'nin Tarih-i Gilmânî adlı eserinin nüshalarından birisidir. Bu çalışmayla aynı zamanda merhum Prof. Bekir Kütükoğlu'nun temennisini de yerine getirmiş oluyoruz.

Biz bu çalışmada tesis edilen metne Viyana nüshasından on sayfayı aşkın orijinal bir kısmı ilâve ettik. Yalnız diğer nüshalara bakarak açıklayamadığımız nice olaylar ve bilgiler bu sayede netlik kazanmış oldu.. İleride eklediğimiz bu kısım (s. 23-28) çalışmamıza zenginlik kazandıracaktır.

Metin oluşturulurken o devrin dil ve üslûb özelliklerinin korunması fikrinden ziyâde, eserin bir tarih kaynağı olması sebebiyle filolojik tarafı ikinci planda tutulmuştur.

Bu çalışmada Prof. Dr. Abdülkadir Özcan (hem fikirleri, hem de "Zübde-i Vekâyat"ı ile), Prof. Dr. Mehmet İpşirli (konu belirleme aşamasında), Doç.Dr. Ahmet Şimşirgil (nüsha temini ve kısmen kontrolü ile), Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu (konu belirlenmesinde ve Viyana nüshasının temininde), Yrd. Doç. Dr. Ali Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Dursun Dilek, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ş. Özdemir her türlü destekleriyle yardımcı oldular. Teşekkürü borç bilirim. Akademik çalışmaya beni

teşvik eden Hocam Prof. Dr. Mustafa Ç. Varlık ile mensûbu olduğum fakültenin önceki dekanı Prof. Dr. Hikmet Savcı'ya minnettarlığımı özellikle ifade etmek isterim.

Ayrıca Yüksek Lisans ve Doktora Tez çalışmalarında danışmanım ve 24 yıllık hocam olan Prof. Dr. Mücteba İlgürel'e daima kıymetli vakitlerini ayırıp yardımcı olduğu için teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ertuğrul Oral

BİBLİYOGRAFYA

A - KAYNAK ESERLER (Yazma ve Basma)

- AHMED VÂSİF EFENDİ, *Mehâsinü 'l-âsâr ve hakâikü 'l-ahbâr*, (hazırlayan Mücteba İlgürel) İstanbul 1978.
- DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekâyiât*, (hazırlayan: Abdülkadir Özcan) Ankara 1995.
- Kitâb-ı Müstetâb*, (hazırlayan: Yaşar Yücel) Ankara 1974.
- MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, İstanbul 1340. (*Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, ilâvesi (hazırlayan Ahmed Refik)
- MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi, nr. 1306.
- MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, 4° , nr.509 (ilk sayfa üzerinde nr. 42)
- MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, Viyana Nüshası,(*Österreichische National Bibliothek, Mss., H.O. 82.*) Tavsifi için bak. G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-königlichen Hof-bibliothekzu, Wien 1865, II, 271, nr.1068*
- MEHMED HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, (sad. Ömer Karayumak) *Tercüman* 1001 Temel Eser.
- MEHMET HALİFE, *Tarih-i Gilmânî*, (sad. Kâmil Su) İstanbul 1976.

B- ARAŞTIRMA ve İNCELEMELER

- AHMED REFİK, *Âlimler ve San'atkârlar*, İstanbul 1924.

- AKSUN, ZİYA NUR, *Osmanlı Tarihi*, XI, İstanbul 1994.
- BABİNGER, FRANZ, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (çeviren Coşkun Üçok), Ankara 1982.
- BAYRAK, M. ORHAN, *Osmanlı Tarih Yazarları*, İstanbul 1982.
- BAYSUN, M. CAVİD, "IV. Murad", *İA*, VIII, İstanbul 1979, s.625-647.
- BAYSUN, M. CAVİD, "Kösem Sultan", *İA*, VI, İstanbul 1955, s.915-923.
- BAYSUN, M. CAVİD, "Naîmâ", *İA*, IX, İstanbul 1964, s.44-49.
- BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342.
- EBÛ'L-ULÂ MARDİN, *Huzûr Dersleri*, II-III, İstanbul 1966.
- ERGİN, MUHARREM, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972.
- FAİK REŞAT, Eslâf (hazırlayan Şemsettin Kutlu), *Tercüman* 1001 Temel Eser, No: 65.
- GÜÇSAVAŞ, ŞÜKRAN, *Tarih-i Gilmânî'nin Tedkiki ve Diğer Tarihlerle Mukayesesi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi, Tarih Semineri Kütüphanesi (1945-1946), Tezler, nr. 381.
- KARAMAN, HAYREDDİN, *İslâm Hukukunda Mezhebler*, İstanbul 1971.
- KÜTÜKOĞLU, BEKİR, "Mehmed Halife", *İA*, VII, İstanbul 1955, s.579-580
- KÜTÜKOĞLU, BEKİR, "Tarih-i Gilmânî'nin İlk Redaksiyonuna Dâir" *Vekayî'nüvis Makaleler*, İstanbul 1994.
- ÖZERGİN, M. KEMAL, Rumeli Kadılıklarında 1078 Düzenlemesi, *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK, Ankara 1976.
- UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI, *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1977, s.403.

C- MÜRACAAT KİTAPLARI

- AYDIN, ABDULLAH, *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, İstanbul (Tarihsiz).
- DEVELLİOĞLU, FERİT, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1997.

- DİLÇİN, CEM (düzenleyen), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.
- GÜMÜŞ, M. SİDDİK, *Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye*, İstanbul 1996.
- KARATAY, F. ETHEM, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul 1961.
- PAKALIN, MEHMET ZEKİ, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III, İstanbul 1971.
- Ş. SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317.
- TULUM, MERTOL, *Yeni İmlâ Kılavuzu*, İstanbul 1986. (Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları).
- YEĞİN, ABDULLAH, *Osmanlıca-Türkçe İslâmî İlmî Edebî Felsefî Yeni Lûgat*, İstanbul 1978.

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale/madde.
bkz. : Bakınız.
çev. : Çeviren.
h. : Hicrî.
haz. : Hazırlayan.
K : Tarih-i Gılmânî Türk Tarih Kurumu kütüphanesi nüshası.
M : Tarih-i Gılmânî'nin Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'ndaki Ahmed Refik Bey'in neşrettiği nüshası.
m. : Milâdî.
nr. : Numara.
R : Tarih-i Gılmânî Topkapı Sarayı Revan Köşkü kütüphanesi nüshası.
s. : Sayfa.
sad. : Sadeleştiren
V : Tarih-i Gılmânî Viyana nüshası.
v. : Vefatı.

MEHMED HALİFE'NİN HAYATI

XVII. yüzyıl Türk tarihçilerinden¹ ve devlet adamlarından² olan Mehmed Halife Bosna'lıdır. 1040 (1620/1621) yılında İstanbul'a gelmiş ve Gürcü Koca Kenan Paşa'nın iç oğlanı olarak onunla beraber bütün seferlere katılmıştır.³ Erdel beyi György I. Rakoczi üzerine tertip edilen sefere Kenan Paşa serdar tayin edilince Mehmed Halife de onun maiyetinde yer almış fakat efendisinin başarısızlığından dolayı aczini takiben (1637) İstanbul'a geri dönmüş ve Sultan İbrahim devrinde saraya girerek Seferli Odasında yerleştirilmiştir.⁴ Burada uzun yıllar kalarak halifelğe kadar yükselmeyi başarmıştır. Enderunda eğitimini tamamlayarak devrinin âlim ve fâzıl kimseleri arasında yerini almış⁵ ve "Ülfeti" mahlası ile şiirler yazmıştır.⁶

Mehmed Halife Rumeli de bir çok yer gezerek, Budin'e kadar gitmiştir. Beç kapısında Sultan IV.Murad'ın okla deldiği sekiz Arnavut kalkanını görmüştür. Valide Kösem Sultan'ın vefatından sonra bıraktığı malların tahririni Kahveci Mehmed Halife yapmıştır.⁷

Daha sonra Süleyman Paşa, Köprülü Mehmed Paşa gibi Osmanlı devlet adamlarının maiyetinde bulunmuş, sonunda Sultan IV.Mehmed'in Edirne'ye ikinci gidişi esnasında Mehmed Halife, Çamaşırıcı Başı'nın yerine İbrik Şakirtliği ile er üzerine subay olarak bırakılmıştır.

¹ Bekir Kütükoğlu, "Mehmed Halife" *İA*, İstanbul 1955, s.579; Mehmed Halife, *Tarih-i Gilmâni*, (sad. Ömer Karayumak), s.10, *Tercüman* 1001 Temel Eser, Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (çev. Coşkun Üçok), Ankara 1982, s.230-231; M.Orhan Bayrak, *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İstanbul 1982, s. 152.

² Mehmed Halife, *Tarih-i Gilmâni*, (sad. Kâmil Su) İstanbul 1976, s.XIII.

³ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s.579; Babinger, *a.g.e.*, s.231.

⁴ Kütükoğlu, *a.g.m.*, s.579; Su, *a.g.e.*, s. XIII.

⁵ Karayumak, *a.g.e.*, s.10.

⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1342, s. 142.

⁷ M. Cavid Baysun "Kösem Sultan" *İA*, VI, İstanbul 1955, s.922.

Mehmed Halife, IV.Murad, İbrahim ve IV.Mehmed devirlerini görmüştür. IV.Murad'ın cülûsundan Vasvar muâhedesinin akdine kadar (1623-1664), 43 yıllık vekâyii ihtivâ eden tarihine, harem-i hümayûnda yazıldığı için *Tarih-i Gilmânî* adını vermiştir. Bizzat müşahede ettiği olayları kaleme alması yazılarının değerini arttırmaktadır.

Tarih-i Gilmânî'yi IV.Mehmed'in Üsküdar sayfiyesine taşındığı 10 Şevval 1066 (1 Ağustos 1656) tarihinde yazmaya karar veren Mehmed Halife, pâdişâhın ikinci defa Edirne'ye gidişi sırasında (Kasım 1659) te'life başlayıp, 1075 Şâ'ban'ı sonlarında (13 Mart 1665) tamamlamıştır.¹

Üç bâb ve bir hâtimededen oluşan eserde diğer tarihlerde bulunmayan² önemli olaylar ve kayıtlar vardır: Tarhuncu³ Ahmed Paşa'nın maliye ıslahatı adına verdiği tasarı (bütçe) aynen yer almıştır. Seydi Ahmed Paşa'nın Erdel Kralı Rakoça-oğlu Görke (György I. Rakoczi) üzerine yaptığı sefer; Çınar vak'ası, Köprülü'nün Boğaz seferi; Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferi geniş bir biçimde kayıtlıdır. Ayrıca 1070 tarihine kadar İstanbul sarayları; 1070 İstanbul yangını; Enderun teşkilâtı; Enderun'dan yetişen âlimler ile mârifet sahipleri hakkında doyurucu mâlûmat vardır. Naimâ, *Tarih-i Gilmânî*'yi kullandığını ifade etmiyorsa da ondan çok yararlanmışır.⁴ Bu konuya temas eden M. Cavid Baysun, Naîmâ'nın eserini yazarken *Tarih-i Gilmânî*'den çok yararlandığına işaret etmiştir.⁵

¹Kütükoğlu, a.g.m., s.579

²Şükran Güçsavaş, *Tarih-i Gilmânî'nin Tedkiki ve Diğer Tarihlerle Mukayesesi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi, Tarih Semineri Kütüphanesi, Tezler, nr. 381.

³İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1977, s.403.

⁴Bekir Kütükoğlu, *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul 1994, s. 85; Ahmed Refik, *Âlimler ve San'atkârlar*, İstanbul 1924, s.264.

⁵Bkz. M. Cavid Baysun, "Naîmâ", *İA*, IX, İstanbul 1964, s.47.

TARİH-İ GİLMÂNÎ NÜSHALARI VE HUSÛSİYETLERİ

A- YAZMA NÜSHALAR

1- Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, 4°, nr.509 (ilk sayfa üzerinde nr. 42). “K” kısaltmasıyla gösterilmiştir. Her birinde 27 satırın yer aldığı ve dîvânî kırmasıyla (?) yazılmış toplam 95 sahifeden oluşmuştur. 1079 (1668) tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihî bilinmemektedir. Ahmed Refik Beyin şahsî kütüphanesine âit iken, neşrini müteâkip Türk Tarih Encümeni’ne hediye etmiştir.¹

2- Revan (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi) nr. 1306. “R” kısaltmasıyla gösterilmiştir.

Aharlı kâğıt. 200^{mm} Boy ve 122^{mm} Eninde 99 yaprak. Sahifede talik ile 66^{mm} uzunluğunda 19 satır mevcut olup 1070 (1066) de yazılmıştır. Cetveller yaldızlı ve miklepli siyah deri ciltlidir.² “T” ile bazı yerler hariç uyum içindedir.

3- Viyana Österreichische National Bibliothek, Mss., H.O. 82. “V” kısaltmasıyla gösterilmiştir.

Küçük kıt’ada 109 varak olup, sahifede kalın nesih ile 63^{mm} uzunluğunda 13 satır mevcuttur. Zahrında 1223 tarihli temellük mührü vardır. Hangi tarihte kimin tarafından istinsah edildiğine dâir bir işâret bulunmamaktadır. “Sıkça rastlanan

¹ Şülkran Güçsavaş, *Tarih-i Gilmânî'nin Tedkiki ve Diğer Tarihlerle Mukayesesi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi, Tarih Semineri Kütüphanesi (1945-1946), Tezler, nr. 381; Bekir Kütükoğlu, “Tarih-i Gilmânî'nin İlk Redaksiyonuna Dâir” *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul 1994, s.85.

² F. Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, İstanbul 1961, s.271.

hece bölünmeleri, klâsik yazı diliyle te'lifi kabil olmayan imlâ yanlışları, hattâ bazı ağız husûsiyetleri ihtivâ etmesi nüshanın acemi birisi tarafından kopya edildiği kanaatını telkîn etmektedir.”¹1070 senesi vekâyi'î sırasında birdenbire cümle tamamlanmadan kesilmiş olması istinsahdan vazgeçildiğini göstermektedir. Yazma herhangi bir tertip ve tasnife tâbi tutulmamıştır. Biz nüshanın fotokopisinden yararlandığımız için fark edemesek de nüshanın aslını inceleyen Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na göre “neşre esas teşkil eden yazma grubunda görülen “bâb” ve “fâsıl” başlıkları yerine, çok defa kırmızıyla yazılmış “ez-în cânib” ifâdesini ihtivâ etmektedir. Üzerinde ehemmiyetle durulan bazı tarih, isim ve ifâdeler de kırmızıyla yazılmıştır.”²

B- MATBÛ NÜSHA

Tarih-i Gilmânî, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, 1340(1924), yeni seri, cüz:1-6 ilâvesi (Encümen neşriyâtı, nr. 10), 102+2s., nâşirin, “Tarih-i Gilmânî ve Mehmed Halîfe” başlıklı önsözyle Matbû metin, 14x21 boyunda, sahifede 27 satır. “M” kısaltmasıyle gösterilmiştir. Ahmed Refik Beyin elindeki nüshanın basılmış hâlidir. Fakat önemli derecede eksik ve hatalar vardır. Bu hatalar ve eksiklikler metin içerisinde dipnotlarda gösterilmiştir.

¹ Bekir Kütükoğlu, “Tarih-i Gilmânî'nin İlk Redaksiyonuna Dâir” *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul 1994, s.86.

² Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.87.

METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN YOL

Tarih-i Gilmânî nüshalarını tanıtırken belirtildiği gibi elimizde mevcut dört nüsha vardır. Bunların içinde Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu, Tarih-i Osmânî Encümeni neşri nüshaları metin tesisinde temeli oluşturmuşlardır. Viyana nüshasında olup da diğerlerinde bulunmayan bazı bilgiler tamamlayıcı olarak metin içine alınmış, diğer nüshalarla farklılık gösteren hususlar ise dipnotlarda gösterilmiştir.

Tesis edilen metinde bölüm başlıkları daha koyu punto ile gösterilmiştir. Türk Tarih Kurumu nüshasının sayfa numaraları [] içinde verilmiştir.

Metin içindeki nüsha farkları uzun ise; bunlar, dipnotlarda baş ve sonlarından birkaç kelime alınarak, arası (.....) ile doldurularak gösterilmiş olup böylece gereksiz tekrardan kaçınılmıştır. Metinde gösteremediğimiz farklı ifadeler ise dipnotlarda (:)'dan sonra tam olarak verilmiştir. Farklılık birden fazla nüshada ise, ikinci ve öteki nüsha farkları sadece (,) ile tefrik edilmiş, kelime ve ibâre fazlalıkları için (+), eksiklikleri için (-) işaretleri kullanılmıştır.

Tarafımızdan yapılan düzeltmeler [] içinde gösterilmiştir. Âyet, hadîs, kelâm-ı kibâr ile Arapça ve Farsça şiirler aynen verilmiştir. Âyet-i kerîmelerin Türkçe karşılıkları ilk defa karşılaşılan yerde “Abdullah Aydın, *Kur’ân-ı Kerîm Meali*, İstanbul (Tarihsiz)” adlı eserden verilmiştir.

Metni daha açık hâle getirebilmek için paragraf başları oluşturulmuş, nokta, virgöl vs. gibi noktalama işaretleri eklenmiştir.

XVII. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmış olan Tarih-i Gilmânî'nin dil ve üslûp özellikleri de muhafaza edilerek metnin, olabildiğince devrindeki telâffuz şekliyle aksettirilmesine gayret edilmiştir. Kelimelerin yazımında muhtelif eserler-

den yararlanılmıştır.¹ Özellikle Ferit Devellioğlu en önemli dayanağımız olmuştur.² Hareke ve imlâda metne sadık kalınmaya çalışılmış, müelliften kaynaklanan bazı yazım hataları düzeltilmiştir.(hâyib=hâib; dâyimâ=dâimâ ...gibi) Türkçe kelimelerin sonundaki “b”ler “p” olarak (gelüp, gidüp, idüp gibi) yazılmıştır.

Metin tesisinde basit bir transkripsiyon uygulanmış, sadece aynlar (‘), hemzeler (’) ile tefrik edilmiş, gayn ve kaf harflerinden sonraki uzun hecelerde “â” ve “û” şekilleri tercih edilmiştir.

Ay isimleri, beraberlerinde yıl verilmişse ilk harf büyük olarak yazılmış, yıl bildirilmemişse ilk harf de küçük yazılmıştır.³ Sayıları gösteren kelimeler ise en meşhur şekliyle ayrı olarak yazılmıştır.(“Otuz dokuz bin altı yüz elli beş” ... gibi).⁴

¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, (hazırlayan Abdülkadir Özcan) Ankara 1995; *Kitâb-ı Müstetâb*, (hazırlayan Yaşar Yücel) Ankara 1974; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1997; Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâikü'l-ahbâr*, (hazırlayan Mücteba İlgürel) İstanbul 1978; Ş. Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersaadet 1317; Abdullah Yeğın, *Osmanlıca-Türkçe İslâmî İlmî Edebî Felsefî Yeni Lûgat*, İstanbul 1978; Mertol Tulum, *Yeni İmlâ Kılavuzu*, İstanbul 1986 (*Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları*); Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III, İstanbul 1971.

² Devellioğlu, a.g.e.

³ Tulum, a.g.e., s. 23.

⁴ Tulum, a.g.e., s. 39-40; Ergin, a.g.e., s. 374-375.

METNİN İÇİNDEKİLER

BÂB-I EVVEL: Sultan Murad Hân İbn Ahmed Hân Hazretlerinin zemân-ı hükûmetlerinde vâki‘ olan havâdisi beyân ider.....	5-15
BÂB-I SÂNÎ-İki fasıldır. Fasl-ı evvel: Kara Mustafa Paşa katli olduğunu ve katli olunmasına bâ‘is ve bâdî olan Yusuf Paşa'nın zuhûrunu beyân ider.....	15-17
Fasl-ı sâni: Merhûm Sultan İbrahim'in katline bâ‘is olan müfsidler beyân ider.....	17-22
BÂB-I SÂLİS: Sa‘âdetlü Sultân Mehmed İbn İbrahim Hân Hazretlerinin zemân-ı hükûmetlerinde vâki‘ olan havâdisi beyân ider ve bu bâb on üç fasıldır. Fasl-ı evvel: Sultân Mehmed'in zemân-ı vilâdetini ve serîr-i Süleymânî'ye yümün ü ikbâl ile iclâs olundukları târihini beyân ider.....	22-29
Fasl-ı Sâni: Sofu Mehmed Paşa'nın katli olduğunuun sebebini ve yerine Veziriazam olan Kara Murad Paşa zamânında vâki‘ olan havâdisi beyân ider.....	29-31
Fasl-ı Sâlis : Melek Ahmed Paşa'nın zamânında olan havâdisi beyân ider.....	31-33
Fasl-ı Râbi‘: Siyavuş Paşa'nın zamânında olan havâdisi beyân ider.....	33-34
Fasl-ı Hâmis: Ahmed Paşa'nın zamânında vâki‘ havâdisi beyân ider.....	34-40
Fasl-ı Sâdis: İbşir Paşa İslâmbol'a geldikde zamân mürûr itmedin kul tâifesi ayağa kalkup İbşir Paşa'yı Pâdişâha katli itdirmesini beyân ider.....	40-42
Fasl-ı Sâbi‘: Süleymân Paşa'nın sadâreti zamânında kul tâifesi sa‘âdetlü Pâdişâhu ayak dîvânına taleb ittiklerin beyân ider.....	42-48
Fasl-ı Sâmin: Kulun tedbiri ile Siyavuş Paşa'ya mühr-i şerîf vardıkda fermân-ı Pâdişâhiyle Âsitâne-i sa‘âdete gelüp ve çok mürûr itmedin merhûm oldu ve yerine Şâm Paşası olan Boynu-Eğri Mehmed Paşa'ya mühr-i şerîf irsâl olduğunu ve Ko-	

ca Yusuf Paşa kâimmakâm olup zamânında katl olunan eşkıyâyı beyân ider.....	48-50
Fasl-ı Tâsi' : Boynu-Eğri Mehmed Paşa İslâmbol'a geldikde zamânında olan havâdisi beyân ider.....	50-52
Fasl-ı Âşir : Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda zemân-ı hükûmetlerinde olan havâdisi beyân ider.....	52-58
Fasl-ı Hâdî aşer : Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda seyf-i sârimi çıkarup kul tâifesini tahvîf ve inzâr itdüğünü beyân ider.....	58-77
Şehr-i İstanbul fetihden berü bin yetmiş tarihine varınca ne mertebe devlet-i Osmâniyye'de ma'mûr ve dâr-ı gurûr oldukda bi-emrillah ihrâk-ı bi'n-nâr ile harâb olduğunu beyân ider.....	77-81
Sâbıkâ zikr itdüğümüz üzre Serdâr-ı ekrem Ali Paşa hazretleri fermân-ı Pâdişâhile ol bahârda Vârât kal'asına emr-i Hakkla varup feth itdüğünü beyân ider.....	81-109
HÂTİME-İ KİTÂB. Üç fasıldır.Fasl-ı evvel: Hâkim olan kimselere müte'allik nasîhat tarîkında birkaç kelâm beyân eyler.....	109-110
Fasl-ı sâni.....	110-112
Fasl-ı sâlis: Zamânımızda eşref-i mülûk olan sa'âdetlü Pâdişâhımızın Saray-ı hü-mâyûnunda vâki' olan âdet ve kânûnu beyân ider.....	112-121

METİN

« بسم الله الرحمن الرحيم »¹

[1]Müntehâ-yı nâmütenâhi bî-misl ü bî-nazîr Hudâ-yı lâ-yezâle olsun ki Beni Âdem'in sûret-i zâhirlerini muhtelif kıldığı gibi bâtınlarını ve huylarını dahi muhtelif kılup kimi « يا ايها الذين آمنوا اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم »² mantûk-ı şerîfi delîl-i kâfi idinüp kemâl-i mertebe evâmirullaha teşebbüs ve imtisâl ve nevâhiden ictinâb ve ihtirâz ve ülû'l-emre itâ'at ve inkıyâd idüp ve³ kimi nass-ı şerîfin ve nazm-ı kerîmin zıddına ve aksine pûyân ve cûyân⁴ ve tarîk-ı bî-gâne revân ve râh-ı nedâmete şitâbân olup mazhar-ı bed-du'â-i sultâniyeye ve tîg-i kahr-ı Pâdişâhiye⁵ düşüp zemân-ı kalîlde nâ-bûd ve nâ-peydâ olmuşdur. Vaktâ ki bu bende-i perverd-gâri'l-med'uvv bi-Mehmed Halife-i günahkâr nice mürûr-ı eyyâm ile bu dâr-ı fenâda ve mesken-i ânada âsiyâbvâr-ı deverân ve cevelân iderek eyyâmdan bir gün bin altmış altı⁶ târihinde mâh-ı Şevvâl'in onunda beyt:

Âşiyân-ı haremin şâh-bâzı

Âsitân-ı keremin mümtâzı.

Yâni⁷ Sultân Mehmed bin İbrahim Hân Hazretleriyle Üsküdar göçüne varup teşrif olundukta gördüm ki bir makâm-ı latîf ve hevâsı şerîf ki çayır ve çimen ile mülevven ve âb-ı revân ile memlû birkaç gün misâfir-vâr münâsib

¹ +M; -K, R, V.

² "Ey iman idenler, Allah'a Peygamber'e ve sizden olan idarecilere itaat edin." Nisa Suresi (4), 59. ayet.

³ +R, K; -M.

⁴ +K; -M.

⁵ R: "Pâdişâhiyeye"

⁶ +K, R; -M.

⁷ R: "a'ni"

yârân ile hem-celîs ve hem-nişân olup zevk ü sürûr esnâsında nâ-gâh dîde-i ibret ile ve ayn-ı hakîkat ile vefâsız makâm-ı dil-güşânın divârlarına nazar eyledüğümüzde müşâhede itdik ki bizden evvel gelen ihvân-ı zülûf-keşân herbiri birer alâmet ve nişân ve nice alâmât-ı bedî'a ve sergüzeşte-i acîbe vaz' idüp gitmişler tâ ki sonra gelen mü'min karındaşlar hayr du'â ile yâd ve rûh-ı azîzlerini şâd ideler. Pes imdi bende-i za'îf ve nahîf dahi ânların eserine tâbi olup bir mikdâr sergüzeştemizi ve fâtihi-i Bağdad olan Gâzî Sultân Murad'ın ve karındaşı Sultân İbrahim'in¹ ve sa'âdetlü Pâdişâhımız Sultân Mehmed Hân'ın zemân-ı sa'âdetlerinde vâki' olan havâdis-i acîbeleri ve fitne-i garîbeleri [2] icmâlen bir kaç evrâka tahrîr olundu.

Der medh-i Pâdişâh-ı İslâm haldet hilâfetihi ilâ yevme'l-kıyâm.

Bârek-Allah ey mülûkün eşrefi âlî-nijâd

Rub'-meskûne Skender gibi kıldın adl ü dâd

Ey Süleymân-ı zamân ey zübde-i Osmâniyân

Sâye-i lûtfun gulâmıdır Feridûn Keykubâd

Ey hüdâvend-i cihân ey Hüsrev sâhibkıran

Havf-ı tîginden götürür Şâh-ı İran sürh-bâd

Hak hatâlardan vücûdun eyleyüp hıfz-ı emân

Saltanatda ber-karar idüp ide ömrün ziyâde

Devletin pâyende olup düşmânın olsun hakîr

Âlemin mühr-i münîrisin eyâ hayrû'r-reşâd

Sür safâyı tahtın üzre berr ü bahre hükm idüp

Her gîcen Mi'râc, Kadr ve her günün olsun ıyâd

Misl-i cennetdir sarayın bu gulâm-ı enderûn

Hûri ü gilmân gibidir kim haşre dek ma'mûr-bâd.

Cümlelerin sa'yi kemâl ü ilmedir her rûz ü şebb

Devletine sûre-i feth eyleyüben i'tiyâd

Şehriyâra devletinde (Ülfetî) sahip kemâl

Mesned-i eltâfına eyler hemîşe istinâd.

¹ M: "İbrahim"; R, K: "İbrahim'in"

Ve bu hikâyât-ı garîbe-i âtiye Harem-ı Şehriyârîde inşâ ve imlâ olduğıyçün (Tevârih-i Gilmânî) tesmiye olundu ve üç bâb on beş fasıl ve bir hâtîme dahi üç fasıl üzerine tertîb ve tahrîrine cüret olundu. Tetebbu‘ iden sâhib-i kerem lûtfundan mercûdur ki noxsânın kalem afvıyla tashîh ve aybın dâmen lûtf u kerem ile setr kılup bu abd-i rûsiyâhı du‘â-i hayırla yâd iden gam-ı endûh-i dâreynden âzâd ve husûl-i murâdât-ı dâreyin ile şâd ola âmin. Ve bu havâdis-i garîbenin te‘lifine ve cem‘ıyyetine bâ‘is olan sâbıkâ vasf itdüğümüz makâm-ı dilgüşânın günâ gün alâmât-ı garîbesidir.

Nazm:

ز ما هر ذره خاک افتاده جای	بماند سالها این نظم و ترتیب
که هستی دایمی یابم بقایی	غرض نقشبست کز ماباز ماند

Mahsûl kıt‘a:

Kalür cihânda nice yıllar bu tertîb ü nazm¹,
 Vücûdumuz düşe toprağa ola nâ-peydâ.
 Garaz çû nakşdır kim kala eser bizden,
 Ki varlığa bu cihân içre yokdur hod-bekâ.
 Meğer ki merhamet idüp bir ehl-i dil bir gün,
 Tazarru‘ ile bu dervîşe ide hayr du‘â.

Bâb-ı evvel: Sultan Murad bin Ahmed Hân Hazretlerinin zemân-ı hükûmetlerinde vâki‘ olan havâdisi beyân ider.

Bâb-ı sâni: İki fasıldır.

Fasl-ı evvel: Kara Mustafa Paşa katl olunduğunu ve katl olunmasına bâ‘is ve bâdî olan Yusuf Paşa’nın zuhûrunu beyân ider.

Fasl-ı sâni: Merhûm Sultân İbrahim’in katline sebep olan müfsidler beyân ider.

Bâb-ı sâlis: On üç [3] fasıldır.

Fasl-ı evvel: Sultân Mehmed Hân’ın zemân-ı vilâdetini ve serîr-i Süleymâniye’ye yümn-i ikba’llah iclâs olundukları târihin beyân ider.

¹ R: “nazm ü tertîb”

Fasl-1 sâni: Sofu Mehmed Paşa katl olunduğu sebebini ve yerine Veziriazam olan Kara Murad Paşa zamânında olan¹ havâdisi icmâlen beyân ider.

Fasl-1 sâlis: Melek Ahmed Paşa'nın zamânında vâki' olan havâdisi beyân ider.

Fasl-1 râbi': Siyavuş Paşa'nın zamânında vâki' olan havâdisi beyân ider.

Fasl-1 hâmis: Ahmed Paşa'nın zamânında vâki' olan havâdisi beyân ider.²

Fasl-1 sâdis: İbşir Paşa İslâmbol'a geldikde çok mürûr itmedin kul tâifesi ayağa kalkup İbşir Paşa'yı Padişâhımıza katl itdirmesini beyân ider.

Fasl-1 sâbi': Süleyman Paşa'nın sadareti zamânında kul tâifesi sa'âdetlü Padişâhı ayak dîvânına talep itdiklerin beyân ider.

Fasl-1 sâmin: Kulun tedbiri ile Siyavuş Paşa'ya mühr-i şerîf vardıkda fermân-ı Padişâh ile Âsitane-i Sa'âdet'e gelüp çok mürûr itmedin merhûm oldu ve yerine Şam Paşası olan Boynu-Eğri Mehmed Paşa'ya mühr-i şerîf irsâl olunduğu ve Koca Yusuf Paşa kâimmakâm olup zamânında katl olunan eşkıyayı beyân ider.

Fasl-1 tâsi': Boynu-Eğri Mehmed Paşa İslâmbol'a geldikde zamânında olan havâdisi beyân ider.

Fasl-1 âşir: Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda zamânında olan havâdisi beyan ider.

Fasl-1 hâdi aşer: Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda seyfi sârımı çıkarup kul tâifesini tahvîf ve inzâr itdüğünü beyân ider.

Fasl-1 sâni aşer: İslâmbol fethinden berü bin yetmiş târihine dek ne mertebe Devlet-i Osmâniye'de ma'mûr ve dâr-ı gurûr oldukda bi-emrillah ihrâk-ı bi'n-nâr ile harâb olduğun beyân ider.

¹ -R.

² "Fasl-1 hâmis.....beyân ider." +K,R; -M.

Fasl-ı sâlis aşer: Sâbıkâ zikr itdüğümüz minvâl¹ üzre serdâr-ı ekrem Ali Paşa Hazretleri fermân-ı Padişâhla evvel bahârda Vârit² kal'asına emr-i Hakkla varup feth itdüğünü beyân ider.

Hâtime-i kitâb üç fasıldır:

Fasl-ı evvel: Hâkimlere müteallik nasîhat tarikinden birkaç kelime beyân ider.

Fasl-ı sâni: Sa'âdetlü Padişâhımızın ahlâk-ı hamîdelerin beyân ider.

Fasl-ı sâlis: Zamânımızda eşref-i mülûk olan sa'âdetlü Padişâhımızın Saray-ı hümayûnlarında vâki' olan âdâb ü tertîb ü kânûnu beyân ider.

BÂB-I EVVEL

[4] *Sultan Murad Hân İbn Ahmed Hân Hazretlerinin zemân-ı hükûmetlerinde vâki' olan havâdisi beyân ider.*

Merhûm Sultan Murad hicret-i nebeviyyenin « صلى الله عليه و سلم » bin otuz iki târihinde cülûs-ı hümayûnları vâki' oldukda azîm fitneler ve zorbalar zuhûr eyledi ve ol fitnelerin gâyet büyüğü ki ibtidâ hurûcu bin otuz iki³ târihinde vâki' oldu. Abaza Mehmed Paşa'nın Erzurum Beylerbeyisi iken isyân idüp gâret ve kabahat eylemek ile bin otuz üç târihinde Âsitâne-i sa'âdet medârdan Cağalazâde Mahmud Paşa bir mikdâr Yeniçeri ile mezbûr bâğînin üzerine ta'yîn olunup ve dört bölük sipâhiden dahi ma'an irsâl olunup Engürü'ye varıldıkda Abaza Paşa dahi üzerine serdâr ta'yîn olunduğun istima' itdükde mükemmel eşkiyâ askeriyle Mahmud Paşa'ya yürüdükde Mahmud Paşa dahi bunların çokluğun haber aldıkda geriye dönülmesi ma'kûl görünüp sene-i mezbûrede vilâyet-i Bursa'da kışlayup ve Abaza dahi⁴ Engürü'ye gelüp

¹ +K,R; -M.

² "Varât" (M. Kemal Özergin, Rumeli Kadılıkalarında 1078 Düzenlemesi, *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK, Ankara 1976, s.308)

³ +K,R; -M.

⁴ -R.

taşra kal'asın zapt idüp ve etrafta nice kal'alar zapt eyledi. Öyle oldukda irtesi yıl Çerkes Mehmed Paşa Veziriazam olup umûmen kapıkuluyla ve mükemmel askeriyle Abaza üzerine varup Niğde altında Abaza'yı kaçurup ba'dehû ardından irişüp tekrâr azîm ceng ü mukâtele olup âkıbet Abaza'nın kararı firâra mübeddil olup Erzurum kal'asına irişüp kal'aya kapandı. Bu muhârebede iken Şah Abbâs didikleri kızılbaş ziyâde tuğyân ve hareket idüp Bağdad'ı ve âna munzam olan şehir ve bilâdı hile ile teshîr ve içünde bulunan Sünnî mezheb olan müslimîni esir ve kimin tu'me-i şemşîr ile şehîd ü lâyıık-ı dârü'l-cenân eyleyüp ve mahrûsa-i dârü'l-İslâm olan Bağdad'ı memâlik-i kadîmesine ilhak ve ilsak eyledi ve Vezîr Çerkes Mehmed Paşa muhârebeden sonra dönüp Tokat'da kışladı ve bin otuz dört târihinde vefât eyledi ve ânın yerine Diyarbakır Paşası Hâfız Ahmed Paşa'ya Mühr-i şerîf gidüp, ol dahi Yeniçeri Ağası Hüsrev Ağa ile ve umûm üzre Beylerbeyiler ve Sipâhî ve Yeniçeri Ocağıyla Bağdad üzerine varup dokuz ay meteris bekleyüp azîm cengler olup âhirü'l-emr kal'a-i Bağdad alınmayup bâkî asker ile dönüp bin otuz beş târihinde [5] vilâyet-i Haleb'e gelüp kışladı.

HAFIZ AHMED PAŞA BAĞDAD ALTINDAN SULTAN MURAD'A

NAZM İLE GÖNDERDİĞİ HASB-I HALDİR.

Aldı etrafi adüvv imdâda asker yok mudur?
 Din yolunda baş veren merdâne bir er yok mudur?
 Hasımı bir kişi oyunda râh-ı birah şehmât ider,
 Cengde at oynadır ferzâne sürûr yok mudur?
 Bir acîb girdâba düştük, çaresiz kaldık meded.
 Âşinâlar zümresinde bir şinâver yok mudur?
 Cengde hempâmız olup, baş virüp baş almağa
 Arsa-i âlemde bir merd-i hünerver yok mudur?
 Def'-i bîdâda takâsül den garaz ne bilmeziz.
 Derd-i mazlûman suâl olmaz mı, mahşer yok mudur?
 Âteş-i sûzân a'dâya bizimle girmeğe,

Dehr içinde imtihân olmuş semender yok mudur?
 Der ki âlî Murâd'a nâmemiz îsâline
 Bâd sarsar gibi çâbük bir kebûter yok mudur?

CEVÂB-I SULTAN MURAD HÂN

Hâfizâ Bağdad'a imdâd itmeğe er yok mudur?
 Bizden istimdâd idersin, sende asker yok mudur?
 Düşmânı mat itmede ferzâneyim ben dirdin,
 Hasma karşı şimdi at oynatmağa yer yok mudur?
 Gerçi lâf urmada yokdur sana hempâ bilürüz.
 Leyk senden dâd olur, bir dâd-ı küster yok mudur?
 Da'vây-ı merdî idersin bu muhanneslik neden?
 Havf idersen bâri yânında dilâver yok mudur?
 Râfizîler aldı Bağdad'ı tekâsül eyledin
 Sana hasm olmaz mı Hazret, rûz-i mahşer yok mudur?
 Bu Hanîfe şehrin ihmalinle vîrân itdiler.
 Sende âyâ gayret-i dîn-i peyember yok mudur?
 Bî-haberken saltanat ihsan iden perverd-gâr,
 Yine Bağdad'ı ider ihsan Mukaddir yok mudur?
 Rüşvet ile cünd-ü İslâmı perişan eyledin.
 İşidilmez mi sanursun bu haberler yok mudur?
 Avn-i Hakkla intikâm almağa a'dâdan meğer,
 Bende-i dîrîn vezîr-i din perver yok mudur?
 Bir Alî sîret dilîri şimdi serdâr eyledim.
 Hızır peygamber mu'în olmaz mı rehber yok mudur?
 Şimdi halimi kıyas eylesin işbu¹ âlemi,
 Ey Murâdî Pâdişâh-ı heft-i kişver yok mudur?

¹ -R.

Ve Hâfız Paşa Haleb'de iken yine Âsitâne'den sene-i mezbûrede Koca Halil Paşa Veziriazam olup umûmen asker-i İslâm ile Abaza üzerine Erzurum'a gitdi ve ma'zûl olan Hâfız Ahmed Paşa ve Yeniçeri Ağalığından ma'zûl olan Hüsrev Ağa sene-i mezbûrede Âsitâne-i sa'âdete gelüp el öpüp yerine oturdular ve Veziriazam Halil Paşa Erzurum'a varup kal'ayı muhâsara eyleyüp ve alamayup gerüye [6] döndü. Zira şiddet-i şitâ ziyâde olmağla asker tâkat getüremeyüp gerüye döndüler. Hikmet-i Hudâ bu seferde gâyet sovuktan on iki bin âdemin elleri ve ayakları kesildi. Ba'dehû Halil Paşa ma'zûl olup Hüsrev Ağa Diyarbekir Paşalığı nâmıyla İslâmbol'dan çıkup Tokat'a vardıkda ardından Mühr-i şerîf varup ol dahi mükemmel asker ile bin otuz altı târihinde Abaza üzerine varup Erzurum'u muhâsara eyledi ve kal'ayı azîm yıkup yürüyüş mahallinde iken içerüden Abaza emân dileyüp ve kal'ayı vire ile virüp bu tarafa inkıyâd ve itâ'at eyledi ve Erzurum zapt olunup Mustafa Paşa-oğlu beylerbeyi olup ve Veziriazam Abaza Paşa'yı alup Âsitâne'ye sa'âdetlü Pâdişâh'a götürüp ve günahın afv itdürüp Bosna Eyâleti'ni virdiler ve yine bin otuz yedi târihinde fermân olunup mumâileyh Hüsrev Paşa umûmen asker-i İslâm ile Bağdad niyetine gidüp ve ba'dehû Musul üzerinden vilâyet-i Acem'in içerüsini tâ Hemedân'a varınca azîm gâret idüp ba'dehû dönüp Bağdad üzerine gelüp bin otuz dokuz târihinde muhâsara idüp¹ ay kuşadup azîm ceng ü cidâl ve harb ü kıtal olup âkıbet Bağdad alınmayup gerü dönüp bi'z-zat kendüsi Mardin'de ve Yeniçeri Ağası Diyarbekir'de kışlamışdır.

Ve ba'dehû yine Âsitâne-i sa'âdet medârda bin kırk bir târihinde Hâfız Ahmed Paşa Veziriazam ve kemankeş mîrâhûr Hasan Ağa Yeniçeri Ağası oldu ve kırk günden sonra Hasan Ağa ma'zûl ve yerine içerüden Hasan Halife Ağa olup taşra çıkmışdır ve Murtaza Paşa'ya Diyarbekir Eyâleti virilüp ve Hüsrev Paşa'yı katl idesin deyü ol dahi me'mûr olduğı minvâl üzre Diyarbekir'e giderken Tokat'da bulup Hüsrev Paşa'yı katl itdi ve Âsitâne-i sa'âdetde Pâdişâh Hazretleri içerüden celb-i sipâhi çıkarıp ve Yeniçeri Ağasına kapu itdirmişdir ve bin kırk iki târihinde kul tâifesi nice dürlü fesada bâ'is olup

¹ -K, M,R [boş]

âhirü'l-emr tuğyanları izdiyâd bulmağın Dîvân-ı Hümâyûn'da Hâfız Ahmed Paşa'yı katl itdiler ve Ağa olan Hasan Ağa'yı katl itdiler ve ol ma'rekede bin kırk ikide Recep Paşa Veziriazam ve Yeniçeri kethüdâsı Köse Mehmed Ağa Yeniçeri Ağası oldu ve Musahip Musa Çelebi'yi katl itdiler ve ol zamân kulun şol mertebe tuğyânı var idi ki gündüz hamamdan peştemal ile çıplak avret çıkarmak ve gulâmiye aldıkları günde Sultân Mehmed Cami'inde duhân içmek [7] ve Müselmânların ırzın pâ-y-mâl itmek ve kûşelerde aşkâre ayak üzre zinâ ve livâta itmek ve kan dökmek ve evler ve saraylar basmak ve bayram günlerinde salıncak kurup bizzat Pâdişâh'ı ve Vâlidesini ve vüzerâ ve ehl-i dîvânı mumlar ile salıncağa okmak gibi ve bâ-husus kahvehânelerde ve meyhânelerde fi'l-i nâ-meşrû' itmeleri gibi şol mertebe ki âlem nizâm ve intizâmından çıkmış idi ki vasfa gelmez düşmân dahi bu mahalde baş gösterüp vilâyet-i Yemen elden gitdi ve bâkî serhaddlerde düşmân vilâyetleri gâret itmeden hâlî olmazdı. Bu mertebe âlem fesâd üzre iken Cenâb-ı Bârî'nin rızâ-i şerifleri olmadığıyçün ehl-i fesâdın ırkını kat' itmek için Sultân Murad'ı ehl-i fesâd üzerine musallat itmekle ol dahi ilhâm-ı Rabbânî ile Devlet-i Osmâniye'nin ırz-ı saltanatların sıyânet için seyf-i inzârı çıkarup kul tâifesinin fesâdına bâ'is Recep Paşa'yı katl itdi ve yerine Tabanı-yassı¹ Mehmed Paşa Veziriazam oldu ve birkaç günden sonra Van kal'ası üzerine kızılbaş gelmeğın bin kırk ikide cümle asker ile Van imdâdı için müşârünileyh Mehmed Paşa İslâmbol'dan çıkup gitdi. Asker-i İslâm Konya'ya varınca Diyarbekir Paşası Murtaza Paşa ve Erzurum Paşası Halil Paşa irişmekle Van halâs olduğu haberi gelüp Veziriazam Haleb'e varup kışladı ve ol kış kul tâifesinin bir mikdâr hareketi olmağın menba'-ı fesâd olan Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa ve kul kethüdâsı Mustafa Ağa katl olundular ve dahi nice eşkiyânın haklarından gelindi ve Sultân Murad dahi kul tâifesinin fesâdına bâ'is olan eşkiyayı bî-avni'l-lah her birin bir la'b ile ele getürüp vücudların sayfa-i rüzgârdan nâ-bûd ve nâ-peydâ eyledi ve bundan böyle Tabanı-Yassı Arnavud Mehmed Paşa'nın

¹ M. Cavid Baysun, "IV. Murad", *İ.A.*, VIII, İstanbul 1979, s.629.

taedbiriyle tedricen umûmen ehl-i fesâdı eşkıyaları¹ şol mertebe kırdı ki bir kimse bir yerden baş göstermeğe iktidârı kalmadı hattâ şehir-i İslâmbol'da yatsu nemâzına fenârsız gitmeğe kimsenin zehresi yoktu. Merhûm bütün gece gezerdi. Halk nemâza varmağa korkardı. Hakîr İslâmbol'a geldiğim zamânda Hocapaşa'da misafir idim. Bir gice Sultân Murad mahalleyi dolaşırken Hocapaşa Cami'inin imamının oğlu cami'den eve giderken Pâdişâh'a rast gelüp ve amân virilmeyüp katl olunmuştur. Hakîr varup gördüm. Yeşil kaftanlı bir taze yiğit yatur ve bin kırk üç² tarihinde büyük yangın vâki' olmağın kahvehâneleri umûmen yıkdırup ve duhâna ziyâde yasak itmiş idi ki [8] vasfa gelmez³. Tâ merhûm ölmeyince meydâna çıkup âşkâr olmadı ve duhân için kırılan âdem vasfa gelmez ve gice ile İslâmbol'da yatsudan sonra mum ve ateş yakmak gâyet yasak oldu. Bu mertebe kulu ve bâkî halkı zabt u rabt ve te'dib itdikden sonra bin kırk üç târihinde Leh Kralı üzerine sefer-i fermân idüp bizzat kendüleri Edirne'ye vardıkda Murtaza Paşa'yı Serdâr eyleyüp Leh kâfiri üzerine gönderdi. Serdâr dahi asker-i İslâm ile Yergöği nâm mevzi'e vardıkda elçi gelüp barışup gerü İslâmbol'a avdet olundu. Veziriazam dahi sene-i mezbûrede Haleb'den Diyarbekir'e varup anda kışlayup azîm sefer mühimmâtın görmüşdür.

Ve bundan sonra bizzat sa'âdetlü Sultân Murad-ı fâtihi-i Bağdâd ile Revan ve Tebrîz⁴ üzerine sefer fermân idüp sene bin kırk dört târihinde Ramazân-ı şerîfde Üsküdar'a geçüp ve Âsitâne'de Sekban başı olan Kara Mustafa Ağa'yı Yeniçeri Ağası idüp asker-i encüm-şümâr ile mâh-ı şevvâlin sekizinci gününde Üsküdar'dan kalkup menzil be-menzil yürüyüp Sünür Ovası'na vardıkda kullarına bahşişlerin virüp ve andan Erzurum'a varup vezir

¹ V: "Tabanı-Yassı ... ehl-i fesâdı eşkıyaları"

² -K, M,R [boş] ; +V.

³ V: "Gâzi Sultan Muradü'bni Ahmed Hân Edirne'ye Leh küffârına sefer niyyet[i] ile gitmezden mukaddem Âsitâne-i sa'âdete gelüp bağçe-i hass'a çırağ olup, ba'dehü celâsına iktidârımız olmaduğu celden ânı terk idüp Koca Ken'an Paşa demek[le] matrûf devletlîmin iç-oğlanı olduk"

⁴ KRM: "Acem"

Mehmed Paşa ile olan asker-i İslâm ve mükemmel cebe-hâne ile hâzır ve yirmi bal yemez top ve dört yüz pâre şâhî zarbzen ile ve bî-nihaye asker ve cebe hâne ile kalkup tayy-ı merâhil iderek bin kırk beş târihinde mâh-ı Saferin on ikinci¹ günü kal'a-i Revân'ı muhâsara idüp avn-i Hakk ile mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü kal'a alınup² ve içine Murtaza Paşa ve Yeniçeriden hayli kul konulup ve ba'dehû Sultân Murad kızılbaşın içerüsine Tebriz ve Nahçıvan etrâfına teveccüh buyurdular³. Varup Hoy'u, Merend'i ve Tebriz'i yakup ve gâret idüp gerüye dönüp Van, Diyarbekir üzerine çıkup geldiler ve sa'âdetlü Sultân Murad Revân alındıktan sonra efendimiz Kenan Paşa'yı bir mikdâr asker ile Ahıska üzerine ta'yîn eylediler bi-lûtfullahi te'âlâ vardığı gibi üç günde âsân vechile kabza-i tasarrufa getürüp Memâlik-i Osmâniyye'ye ilhak ve cümle Gürcistan'ı Pâdişâh'a muti' ü münkâd fermân ber-dâr eyledi. Ba'dehû efendimiz Paşa Erzurum'a çıkup ve andan tayy-i merâhil iderek İzmid'e gelüp Sultân Murad'a bulaşup nice iltifâta mazhar düşdüler. Van'dan İslâmbol'a gerü bin kırk beş târihinde mâh-ı Receb'in on altıncı gününde vasil oldular ve Revân Hân'ı olan [9] Emîr Gûne-oğlunu⁴ ma'an getürüp azîm ri'âyet eylemişdir ve Sultân Murad İslâmbol tarafına azîmet idüp gelürken Acem Şâhı Revân'ı muhâsara eyleyüp ve yüz on gün döğüp âkıbet şiddet-i şitâda bu taraftan imdâd varmamağla gerü vire ile aldı ve efendimiz Paşaya sa'âdetlü Pâdişâh Ahıska'nın fethi mukâbelesinde Silistre ve Özi⁵ Eyâletini haslarıyle ihsan ve in'âm idüp ol dahi mansıb tarafına giderken Babadağı'na karîb gelindikde "Azak kal'asını kâfir aldı" deyü haber-i sâdik şâyi' ve mukarrer oldukda ehl-i İslâma azîm elem ü gam vâki' oldu. Ba'dehû küffâr günden güne ziyâde yüz bulmağın Silistre'ye giderken bir iki yerde derya kenârında küffâr ile muhârebe ve mukâtele vâki' oldu ve bin kırk altı târihinde Erdel kralı erzel Rakoci nâm

¹ V: "mâh-ı saferin üçüncü günü"

² V: "dokuz günde fethi ve teshiri müyesser olup"

³ "Tebriz ve ... buyurdular"-V.

⁴ K, M: "oğlu"; R: "oğlunu"

⁵ "ve Özi" +V.

kâfir isyân ve tuğyân itmeğin üzerine Budin ve Bosna eyaletleri ve umûmen Silistre ve Eflâk ve Boğdan beyleri her biri kırk elli bin asker ile ve Kantimur Paşa kırk bin Tatar sabâ-reftâr ile ta'yîn olundular ve efendimiz Kenan Paşa Serdâr nasb olunup Erdel üzerine bu kadar asker ile Eflâk vilâyetine kadem basdığımız¹ gibi meğr bizden evvel Budin Paşası Nasuh Paşa-oğlu Hüseyin Paşa küffâra mülâkî olup hikmet-i Bârî küffâr gâlib ve Hüseyin Paşa mağlûb ve münhezim hattâ Sirem sancağından altı yüz za'îm ve timâr sipâhisi esir² olup gerü Budin'e geldiği Paşa efendimizin mesmu'ı oldukda ziyâdesiyle müteellim oldu. Ammâ ne çare ve Paşa efendimiz Hüseyin Paşa'nın inhizâmından sonra Erdel üzerine varmakdan fâriğ oldu. Zira rûz-ı kasımdan sonra idi ve şiddet-i şitâ karîb olmağla dağlarda karlar var idi. Bâ-husûs Erdel üzerine gidecek yollarda azîm teng der-bendler ve dağlar vardır ki kar yağarsa mürûr ü ubûr güç olur.

³ « الصلح خير » muktezâsınca sulh ü salâh olunup Silistre cânibine avdet olundu ve yolda azîm şiddet-i şitâ çekildi. Elhamdülillâhi teâlâ bin kırk altı târihinde mâh-ı Şa'bânda Silistre'ye dahil olduk ve bir kaç günden sonra bir pür-sûz haber şâyi' oldu ki: "Tatar Hân itâ'at-i Pâdişâhiden çıkup tâ sedd-i ye'cüc ve me'cuce yakın olan Tatar askerinin ma'an kaldurup dâr-ı saltanat-ı Osmâniye'ye mazarrat irişdirmek için geliyor" deyü fi'l-vâki' kış ortasında yüz seksen bin Tatar ile Kantimur Paşa üzerine gelüp vilâyetini bi'l-küllîye⁴ gâret ü yağma [10] idüp ve hâlâ Medine-i Münevvere vakfî olan İsmâ'ilciğe karîb mevzi'e nüzûl itdikde Kenan Paşa dahi Silistre ve Rumeli askerleriyle Tuna suyun geçüp ve İsmâ'ilciğe girüp ve etrafına muhkem hendekler kesdürüp ve toplar kodurup Edirne ve İslâmbol tarafına geçmesünler sâbit-i kadem oldular.

Âkıbet

¹ MKR: "basdığı"; V: "basdığımız"

² V: "hattâ Sirem sipâhisi esir"

³ "Barış hayırlıdır."

⁴ +V.

¹« الخاين خايف » mûcibince üzerimize gelüp mukâbele ve mukâtele itmeğe cür'et idemeyüp âkıbet iki taraftan sulh olunup Kırım cânibine giderken ortalarında azîm adâvet ü fitne vücûda gelüp birbirin kırıp perişan oldular ve Tatar Hân'ı ve Kantimur Paşa'yı sühûletle Âsitâne-i sa'âdete getürdüp Sultân Murad Hân ikisine âman virmeyüp katl itdi. Ba'dehû efendimiz ma'zûl olup Âsitâne-i sa'âdete geldi ve gerü bin kırk altı târihinde vezir Mehmed Paşa ma'zûl olup ve yerine Bayram Paşa Veziriazam olup sefere çıkdı ve Mehmed Paşa Âsitâne'ye geldi ve bin kırk yedi târihinde merhûm Sultân Murad Bağdad üzerine gitmek niyetiyle Ramazân-ı şerîfi ve İd-i Fıtrı Üsküdar'da idüp Acem vilâyetine azîmet buyurdular ve ol sene-i mezbûrede Bayram Paşa Sivas'dan cümle askeriyle Birecik'e varup toplar mühimmâtın görüp ve gerü kendü Amasya'da ve Yeniçeri Merzifon'da kışladı ve sa'âdetlü Sultân Murad'a Konya'da mülâkî oldu. Ba'dehû Konya'dan Bağdad tarafına gidilürken Diyarbekir'de Kenan Paşa efendimize Erzurum eyâleti ihsan olunup ve Erzurum ve Kars askeriyle ve Tatar Hân'ın karındaşı Kalgay Sultân ile Revân gâretiyçün Serdâr nasb olunup ve mahall-i me'mûre varıldıkda azîm yüz aklığı müyesser olup gerü sâlimîn ve gânimîn Erzurum'a gelüp sa'âdetlü Sultân Murad Bağdad'ı muhâsara idüp döğerken yedi yüz baş ve altı kerrenay ve umûmen Revân Hân'ı gelüp akûrun mehterhânesin ve agavâtın ve nâm-dar âdemlerin esir idüp sa'âdetlü Sultân Murad'a irsâl itdiler ve mukâbelesinde nice iltifata mazhar oldular ve Sultân Murad Bağdad'a varup kırk gün ve kırk gice mütevâliyen muhâsara idüp bi-avni'l-lâhi te'âlâ bin kırk sekiz târihinde mâh-ı Şa'bânın on sekizinci gününde Cum'a günü içerye yürüyüş itmekle fethi müyesser oldu.

Târih Bağdad Sultân Murad fermâ-yed :

Feth idince diyâr-ı Bağdad'ı

Şâh-ı Âlemle asker-i İslâm

Didi Sultân Murad-ı âlişân

¹ "Hâin korkak olur."

Feth-i Bağdad'a târih oldu gazâm.

[11] Ve şehir-i İstanbul'a ramazân-ı şerîfde fetih haberi gelüp azîm şiddet-i şitâda yirmi¹ gün donanma oldu ve sa'âdetlü Sultân Murad Bağdad'ı feth itdükde kifâyet mikdârı cebe-hâne ve kul ve sâir mühimmât ve levâzımı görüp Arnavud Kara Veziriazam Mustafa Paşa'yı asker ile ol tarafda koyup sa'âdetle İslâmbol cânibine azîmet buyurup yolda gelürken mübârek ayakları ziyâde elem ve ıztırab virüp mizacı nâhoş iken İslâmbol'a dâhil oldu ve gerü yedi gün donanma oldu lâkin Sultân Murad'ın günden güne marazı müşedded olup terakkî bulmağın Müftî Yahya Efendi: "Pâdişâhım! Tasadduk idüp kul âzâd ile ümîddir ki

²« الصدقة تزيد العمر » mâ-sadakı ile vücûd-ı şerîfiniz sıhhat bula" deyü tergîb itmekle Pâdişâh dahi efendinin nasîhatı ile âmil olup nice sadaka ve ihsan ve Baba Ca'fer'den âdemler âzâd itdiğinden gayri bin kırk dokuz târihinde mâh-ı Şevvâl'in sekizinci gününde çıkmak itirdi. Lâkin âkıbet ecel-i müsemmâya ve ecel-i mübreme çare olmadığına binâen

³« كل نفس ذايقة الموت » mısdâkınca mâh-ı mezbûrun onaltıncı gicesi ki pencşenbih gicesidir yatsu namâzından bir saat mürûrundan sonra dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet eyledi

⁴« انا لله وانا اليه راجعون » ve yerine karındaşı Sultân İbrahim Hân tahta iclâs olundu. Merhûm Sultân Murad'ın müddet-i saltanatları on yedi¹ sene oldu.

Cülûs itdirdiler Sultân Murad-ı râbi'i ol dem.

Umûr-ı saltanat buldu yine evvelki mîzânı.

Geçüp tahta bin otuz ikide ol hüsrev-i gâzî,

¹ V. "yirmi beş"

² "Sadaka belâyı giderir ve ömrü çoğaltır." Hadîs-i şerîf.

³ "Her cân ölümü tadacaktır." Ankebut Sûresi (29). 57. âyet. Enbiyâ Sûresi. 35.âyet.

⁴ "Biz Allah'ınız ve elbette O'na döneceğiz." Bakara Sûresi (2). 156. âyet.

Bu devlet oldu ol Şâh-ı güzîne Hakkın ihsânı.
 Mehâbetde salâbetde olup ecdâdına gâlib,
 Budur sâhipkırân-ı âlemin Sâm-ı Nerîmânı.
 Adüvvünün kesdi ırkın eşkıyâdan intikâm aldı.
 Elinden ol gürûhun hiçbiri kurtaramadı cânı.
 İdüp izhâr-ı kudret fitne-i Ye'cüc'e sedd çekti.
 Sezâdır âna dirlerse İskender-i sâni.
 Revân ile alup Bağdad'ı kahretti kızılbaş.
 Kalaydı sağ eğer alurdu hep İrân ü Tûrân'ı.
 Cihânda on yedi yıl kâmrânlık eyleyüp âhir,
 Nihâyet buldu emr-i Hakkla ânın da devrânı.

Merhûm Sultân Murad gâyet bahâdır ve kad ü kâmet ve mehâbet sahibi idi. Şol mertebe ok ve cirid atardı ki akrânı bulunmazdı. Ciridine kimse tâkat getüremezdi. Merhûm cirid ile sekiz Arnavud kalkanın delüp Budin'e irsâl itmişdir. Hâlâ Budin'de Beç kapusunda asılıp durduklarını görmüşüzdür ve on iki cebeyi okla delüp Mısır'a [12] göndermişdir.

BÂB-I SÂNÎ

İki fasıldır:

Fasl-ı evvel: Kara Mustafa Paşa katl olunduğunu ve katl olunmasına bâ'is ve bâdî olan Yusuf Paşa'nın zuhûrunu beyân ider.

Merhûm ve mağfûrûn-leh Sultân İbrahim Hân Sultân Murad'ın yerine cülûs itdikde Kara Mustafa Paşa'yı kendüye Veziriazam ittihaz idüp ve memâlik-i Osmâniyye'yi bi'l-küllîye âna tefvîz buyurdukda Kara Mustafa Paşa dahi Sultân Murad'ın perverdesi ve sâir vüzerâ içünde mümtâzı olmağın ol dahi Sultân Murad'ın hükûmet ve tasarrufi üzre hareket idüp âlem ke'l-evvel nizâm ve intizâm üzre olup gerek kul mevâcibi için olsun ve gerek sâir hidemât-ı diniyye için ve sultâniye olsun bir hoşca uhdesinden gelmiş idi. Asla bir cânibde baş gösterir kimse yoğidi ve üç ay tamam olmadın bi't-tamam kul

¹ V. "on sekiz."

tâifesine mevâcibi saf riyâl gurus seksen üzre virirdi ve yeni sarayın iç oğlanın ulûfelerin dîvâna rabt idüp ve hazineden kaftanlı diye kaftan akçesin yıl başında çıkmak Mustafa Paşa'nın eseridir. Merhûm Sultân İbrahim'in yakın beş yıl mikdârı Veziriazamı oldu ve beş yıl içünde mevâcibden artmış altı bin kise hazineye teslim itmişdir. Merhûm Kara Mustafa Paşa bu gûne hareket ve tasarruf üzre iken bir gün Sultân İbrahim'in hâtırlarına hutûr ider : " Benim karındaşım Sultân Murad'ın bir makbûl ve mu'teber Silahdârı var imiş. Benim niçün olmıya.?" deyü fâtihi Girid olan Bosnevî Yusuf Paşa'yı kendüye Musâhib-i makbûl ve mu'teber kimse ittihâz itdikde Kara Mustafa Paşa: "Bu makûle kimse Pâdişâh kurbünde olmak umûr-ı saltanata ayn-ı hâlel ve zarar olması muhakkaktır. Gerçi Sultân Murad'ın musâhib ve mukârinini var idi. Lâkin cümle âlem ândan hoşnûd ve mahzûz değil idi. Zira cümle umûr-ı saltanata karışır ve vüzerâ ve vükelâ ve bi'z-zat Veziriazam olan kimesnelere âna inkiyâd gösterüp elin bûs iderlerdi. İmdi benim zamânımda bu makûle kimse Pâdişâh kurbünde olmak lâyük ve münâsip değildir. Lâkin izâlesi emr-i asîr olmağla bi'z-zarûrî kul tâifesine mürâca'at itmek gerekdir. Tâ ki kul bunu istemeyüp Pâdişâh kurbünden giderler." Bu tedbirde iken Pâdişâh'ın ma'lûmî olup Mustafa Paşa'yı katl idüp Mühr-i şerîfi Şam Vâlisi olan civan Kapucubaşı Mehmed Paşa'ya irsâl itdiler. Mühr-i şerîf vusûlunda Mehmed Paşa dahi ılgâr ile Âsitâne'ye gelüp Pâdişâh'a mülâkî olup [13] umûr-ı saltanata başladı. Lâkin Pâdişâh'a yaranmak için gönlünce yürüyüp her gün beşer onar kise akçe ve bir nice bohca esbâb ta'yîn itmekle Pâdişâh'ı rüşvete meyl ittirdi ve bundan böyle Pâdişâh bir mikdâr rüşvete meyl itmekle halkı kendüden ibâ itirdi. Musâhib Yusuf Paşa dahi bunun zamânında günden güne iltifat-ı Pâdişâhiye mazhar düşüp bir âlişân musâhib ü mukârin olup Girid cezâresini teshîr için Koca Musa Paşa ile ta'yîn olunup mahall-i me'mûra varıldıkda bi-avni'l-lah zemân-ı kalilde feth ü teshîri Hanya kal'asına müyesser oldu. Târihi:

Fahrî acebâ Hanya-sıfat kal'a mı vardır?

Kim feth olıcak târihi düşdü gazâmız.

Ve Yusuf Paşa ile Musa Paşa gerü Âsitâne-i sa'âdete geldiler. Lâkin Veziriazam Mehmed Paşa "vezirliği elimden almasun" deyü korkusundan Koca Musa Paşa'yı bir tarikle Pâdişâh'a gammaz idüp kapu ortasında habs itirdi. Hikmet-i Bârî irtesi Mehmed Paşa ma'zûl ve Bosnevî Salih Paşa Veziriazam olup Musa Paşa'yı âzâd ve Pâdişâh'ı cürmi olmadığına âgâh eyledi. Salih Paşa vezir olduğu târihtir:

Çün salâhın sem' idüp Hulvî didi târihini.

Oldu Salih-i Bosna hâkimü'l-vakt beyn-i îd.

*Fasl-ı sâni: Merhûm Sultan İbrahim'in katline bâ'is olan müfsidler
beyân ider.*

Sâbıkâ zikr olunan Kara Mustafa Paşa zamânında Cinci Efendi nâmında bir hoca peydâ olmuş idi. Lâkin Kara Vezir hâfvından sadedde değildi. Kara Vezir'den sonra kemâl-i mertebe takarrüb-i sultânî kesb itdiği bir cahil âdem iken Rumeli Kadıaskeri oldu ve günden güne şol mertebe muazzez ve mükerrerrem oldu ki bizzat Veziriazam âna mürâca'at iderdi ve Pâdişâhımız Sultan İbrahim ziyâde nisâ tâifesine mâyil olmağile yedi haseki ittihaz itdi. Her birine mîrîden bu kadar masraf ta'yîn olundu. Hattâ birisine Şam-ı şerifi arpalık virildi¹ ve Şekerpâre nâmında bir avret peydâ oldu ki Cinci Efendi kadar Pâdişâh kurbünde şöhret ve rif'at buldu. Hattâ rivâyet olundu; anın söziyle Musâhib Yusuf Paşa bin elli beş târihinde mâh-ı Zilhiccenin beşinci gün katl olundu ve Bosnevî Koca Musa Paşa Yusuf Paşa'nın yerine Kapudan olup Girid'e gidüp ânda şehid oldu ve Sultân İbrahim "İslâmbol'da araba gezmesün" deyü ziyâde tenbih ve te'kid eylemeğın hikmet-i Bârî bir gün bir arabaya rast gelüp ziyâde hiddet ve gazabından Salih Paşa'yı huzuruna götürüp dir ki: "Benim hükmüm niçün câri değildir?" deyü hemen ol sâ'at arabayı bulduğu yerde bir şeyhin evinde katl itdi. Allahü teâlâ âna çok çok rahmet eyleye. Gâyet

¹ "ve Pâdişâhımız arpalık virildi." +V; -M. K, R.

eyü âdem idi ve yerine Kara Mustafa [14] Paşa'nın tezkirecisi olan Hâin¹ Ahmed Paşa Veziriazam oldu. Sa'âdetlü Sultân İbrahim

« نحن نحكم بالظواهر الله اعلم بالسرائر »² mefhûmiyle âmil olup ve i'timâd-ı küllî ile i'timâd eyleyüp bi'l-külliyye umûr-ı saltanatı âna teslim ve tefvîz eyledi. Ol dahi Pâdişâh'dan korkmayup Tanrı'dan utanmayup ve yevm-i âhireti hatırına getirmeyüp Pâdişâh'ın haberi yoğiken bir mertebe rüşvete meyl ve fukaraya ve ağniyâyâ ve erbâb-ı dîvâna zulm ve ta'addî eyledi ki kul tâifesi ve İslâmbol halkı ve taşra fukarası Pâdişâh'dan nefret idüp, yüz çevirdi ve bu mertebe fukara zâlimden cevr ü ta'addî görmüş iken Merhûm Kara vezîrden sonra içerüde olan nisâ tâifesi husûsan Şekerpâre ve taşrada Cinci Efendi ve bir iki müfsid veziri bâ-husûs Hâin Ahmed Paşa terbiyesiyle Pâdişâhımız gice ve gündüz sâzendeye ve güreşe ve mudhiklere ve Ahmed koluna ve Petko koluna mâyil olup gündün güne hazine bir alay sûretlere ve sâzende ve çengilere ve pehlivanlara zâyi' ve telef itdükden gayri rüşvete meyl idüp gündün güne kendülerine hoş gelüp mansıbları rüşvet ile virmeğe başladı ve İslâmbol'da ekâbir ve a'yâna ve ulemâyâ ve ocak halkına ve sâir ehl-i menâsıba köşkler döşetmek için samur kürkler salgun³ ve teklif-i mâ-lâ yutak ittiğinden gayri kimsenin cânı yoğidi ki Pâdişâh'a hâl ü ahvâli i'lâm eyleye. Tâ ki Pâdişâh fukara kullarına merhamet idüp vücûdun sahife-i rûzgârdan nâ-bûd ve nâ-peydâ eyleye ve bir kimse şikâyete gelse şikâyeti dinlenmezdi. Zira Pâdişâh kurbünde olan kimseler Vezir korkusundan Vezirin cânibdârı olmağın Pâdişâh huzuruna şikâyete gelen kimsenin şikâyetine vücûd virilmeyüp Pâdişâh'a hilâf söylerlerdi. Ol sebebden ötürü bir kimse gelüp ahvâlin i'lâm itmez oldu. Hattâ Bosna vilâyetine küffâr ziyâde galebe idüp bizden otuz pâre kal'a ve palangadan ziyâde harâb ittiğinden gayri Kilis eyâletini aldıkda umûmen Bosna kulu Sultân İbrahim Hân'a arz ü mahzar gönderüp huzûr-ı Pâdişâhiye

¹ +V; - M, K, R.

² "Biz görünüşe göre hüküm verimiz, gizlileri en iyi bilen ancak Allahü teâlâdır" Hanefi fikhında hüküm.

³ V: "Merhum Kara salgun"

gelen âdemlere vücûd virmeyüp tekzîb itdiler ve Pâdişâh'a cevap virüp didiler: "Benim Pâdişâhım! Bosna'da bir küçük kilise var imiş. Ânı kâfir almış. Evvelden dahi kâfirin imiş. Ne olsa gerekdir ve¹ bundan gayri bir nesne aldığı yoktur" ve bundan sonra Rumeli'nden Musâhib Fazlı Paşa, huzûr-ı Pâdişâh'a gelüp tafsîl üzre bu ahvâli Sultân İbrahim'e beyân ve ayân itdikde gerü Veziriazam dahi ânı Pâdişâh huzurunda tekzîb eyledi. Fazlı Paşa kendü doğruluğuna i'timâden Pâdişâh huzûrunda vezir ile münâza'a idüp çekişdiler. Âkıbet sözünü inandıramayüp mahall-i itâb-ı Sultânîye mazhar düşüp kapû ortasında habs olunup bir iki günden sonra lûtf-ı Hakkla halâs oldu. Âna göre kıyâs olunmak gerekdir. Ne mertebe kendüyi inandırmış idi. Dünyâyı başdan başa harâb eylese acîb değildir. Ammâ Pâdişâh'a lâıyk olan bu idi. Tebdîl-i sûret olup ahvâl-i memleketden suâl eyleye. Tâ ki kendi veziri ve bâkî mukârinleri ne yüzden olduğunu vukûf ola ve bizzat [15] kendi hakkında halk ne dirler ve kimdendir ziyâde elemeleri ve zulmleri dahi suâl itmek gerekdi. Tâ ki halk ândan âyâ itmeyüp başına kâsd itmeyeler. Zira halk yüz döndüricek ahvâl müşkil olur. Merhûm Sultân Murad dâimâ tebdîl-i sûret olup ahvâl-i memleketden kemâl mertebe vukûf olup zamânlarında âlem nizâm ve intizâm dutmağa yüz tutmuş idi. Ammâ Sultân İbrahim kendü umûr-ı memleketi bi'l-külliyeye ele inanup kendü mukayyed olmazdı. Ve sâbıkâ zikr itdüğümüz Cinci Efendi ve Şekerpare Kadın ziyâdesiyle Pâdişâh hazretlerine duhûl ve takarrüb kesb idüp müşarünileyh bi'l-benân oldular. Bunlar dahi kurb-i sultânîyede Vezirin cânibdârı ve âlemin harâbdârı olup ve devlet-i pâdişâhide her biri azîm rüşvet-hâr kethüdâlar ve hadem ü haşem ittihaz itmekle bunların şerrinden herkes fûrûmânde ve âciz olmağla İslâmbol câmilerinin ve sâir çeşmelerinin suların kesüp kimi kendü sarâyına ve kimi Hâin Ahmed Paşa'nın sarâyına akıdup İslâmbol halkı bu mertebe zulm ve ta'addîden muztarr olmağın² cümlesi ittifâken ve ittihâden sâbıkâ Defterdar olan Sofu Mehmed Paşa dimekle ma'ruf Vezirliğe lâıyk görüp bin elli sekizde mâh-ı Receb'in on

¹ -K.R; +M.

² +V.

sekizinci gününde Mehmed Paşa'yı has odaya gönderüp "Elbette Pâdişâhımız vezirliği buna virsün" deyü i'lâm ve ibrâm itmeleriyle Veziriazam olan Hâin Ahmed Paşa gâib olmağla Has Oda Başı Arnavud Mustafa Ağa'da olan Mühr-i şerîf Mehmed Paşa'ya teslim olunup Kapu Ağası Abdurrahman Ağa ve Hazinesdar Başı Hasan Ağa koltuğuna girüp taşra gönderdiler. Ba'dehû kul tâifesi Sultân İbrahim'den ziyâde nefret itmekle tekrâr bunlar müşâvere idüp itdiler." Bu Pâdişâh bize gerekmez. Şehzâdeyi Pâdişâh idelim " deyü ittifak idüp yârendesi gün Bâb-ı Hümâyûn'a gelüp cümle Arz Ağalar ve Büyük Vâlîde çıkup "Cem'iyetden murâdınız nedir?" suâl itdiler. Didiler ki: "Pâdişâhımız, Şehzâdeleri katl itmiş. Aslı nedir?" didiler. Cümle Arz Ağalar "Hâşâ! Şehzâde efendilerimiz cümlesi sağdır" cevap virdiler. Kul itdi: "Niden ma'lum?" "Çünkü sağlardır." "Getürün görelim" Arz Ağalar ve Valide Sultân varup Sultân Mehmed'i Kuşhâne'den çıkarup Bâb-ı Hümâyûn'a getürdikleri vakit heman kul arasından birisi "Cülûsdur" deyü ne kadar avazı var ise çağırıldığı gibi ağızdan ağıza düşüp içerüden Taht-ı şerîf çıkup ve kapu önünde kurulup Şehzâde-i civân taht-ı iclâs olunup evvelâ Ulemâ-i izâm, sâniyen Vüzerâ-i kirâm bi'at idüp nasb itdiklerinden sonra yârendâsı gün gelüp pazar günü idi. Cümle kul kapıya gelüp Sultân İbrahim'i hapishâneye ko[y]dular. [16] Ba'dehû mahpus iken cülûs akçesi için ve gulâmiye için Yeniçeri ile Sipâh ve Vüzerâ beyninde ihtilâf vâki olmağla Sipâh ayak basup didiler ki:"Elbette biz gerü Sultân İbrahim'i isteriz" deyü kul ortasında fitne ve fesad günden güne izdiyâd bulmağın def'i fesâd için mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci günü ki yevm-i selâsedir. Sadriazam ve Müftî Efendi ve Nakîbü'l-eshrâf gelüp cellâd-ı bî-âmân bi-takdîr-i Yezdân şerâb-ı sekerâtını nûş itdürüp hâsıl hayâtı bād-ı memâta ve baht-ı sa'âdeti tahta-i tâbûte mübeddel oldu. Cenâb-ı Bâri'den ümîddir ki rûh-ı pâkileri bu makâm-ı süfliy-i cihândan ol âlem-i ulviy-i gufrâna pervâz ve menzilgâh-ı câvidânda keşf-i râz idüp tâvusân-ı kudsiyân ile hem-râh ola ve civâr-ı rahmet-i arş-ı a'lâyı kesbetmiş ola bi-mennihi ve keremihi¹

¹ "Keremiyle ve kendisine yaraşan minnet hakkı için"

« جعل الله تعالى في زمرة الصادقين وادخله في الجنة التي اعدت للمتقين انالله وانا اليه راجعون »¹

Beyt:

Ecel câminı her kişi içiser.

Fenâ-i dâreyne kim kondı göçiser.

Ba'dehû mübârek cism-i şerîfleri has odaya çıkup küçük ve büyük odanın halifeleri meyyit-i şerîfleri üzerine varup² *Kur'ân* tilâvet itdiler. Ba'dehû meyyit-i şerîflerini götürüp defn eylediler ve yirmi halifeye³ dört yüz guruş ihsan olundu ve dahi dışaru hazineden küçük ve büyük odalı olan iç oğlanlarına âdem başına biner akçe ve içerü hazineden biner akçe virildi. Lâkin kânûn-ı kadîm üzre iç hazineden sekizer altun imiş ammâ bu def'a guruşa tebdîl itdiler ve kaftanlı yoldaşlara kırkar¹ guruş virildi ve merhûm Sultân İbrahim dahi gâyet mehâbetlü ve şevketlü ve kadd ü kâmet sahibi ve kerim ve sehâvet-kâni idi. Müddet-i saltanatlarında hazineyi güşâde idüp hass ü âmma bezl eyleyüp ganî ve garîb nasîb-i tâmm ile ganî ve fakîr ve muhtacı ihsân-ı amîm ile ebnâ-i cinsinden müstağni eyledi. Hakk subhânehu ve te'âlâ âna çok çok rahmet idüp mâdemki ol merhûm taht-ı türâbda makâm-ı râhatda sa'âdetlü Pâdişâhımız Sultân Mehmed Hazretlerine ömr-i tavîl müyesser kılup, rızâ-i şerîflerine muvâfık ameller ve adâletler mukadder eyleyüp, vücûd-ı şerîflerini ibâdullah üzre sâbit kadem eyliye. Merhûm Sultân İbrahim'in müddet-i hilâfetlerine vâki' olan târihtir:

Cülûs itdi karındaşı yerine Hân-ı İbrahim.

Bunun da oldu heft iklîme cârî hükm-i fermânı.

Olup bin kırk dokuzda âna rûzî baht-ı firûzî. [17]

Getürdi sadra âhir rûzgâr ol zıll-ı Yezdân'ı.

Bi-hamdi'l-lâhi zamânında Girid'de Hanya feth oldu,

¹ (Allah, keremi ve lûtfu ile onu doğrular takımından eyledi ve günahattan sakınanlar, dinin emirlerine sıkı sıkıya uyanlar için hazırlamış olduğu cennete aldı) "Biz Allah'ın kuluyuz ve yine O'na döneceğiz". Bakara Sûresi (2), 156. âyet.

² -M.K: +R.

³ V: "yirmi halifeye": MKR: "halifelere"

Azak'da hod Kazaklar tutdılar semt-i girizânı.
 Dokuz yıldan üç ay eksik hükûmet eyleyüp,
 Feragat itdi âna keşf olup bu sırr-ı vicdânî.
 Nasîb oldu şehâdet akîbet ol şah-ı mazlûma.
 Ne çâre bu imiş hod tâ ezel takdîr-i Yazdanî.

BÂB-I SÂLÎS

Sa'âdetlü Sultân Mehmed İbn İbrahim Hân Hazretlerinin zemân-ı hükûmetlerinde vâki' olan havâdisi beyân ider ve bu bâb on üç fasıldır.

Fasl-ı evvel: Sultân Mehmed'in zemân-ı vilâdetini ve serîr-i Süleymânî'ye yümn ü ikbâl ile iclâs olundukları târihini beyân ider.

İzzetlü ve sa'âdetlü Pâdişâhımız Sultân Mehmed Hân bin elli bir târihinde Ramazân-ı şerîfde arefe ve Pencşenbih gicesi ki Hazret-i İsmâ'il « على نبينا و عليه السلام » ol gicede vücûda gelmiştir ve Hazret-i Risâletpenâh « صلى الله عليه و سلم » sulb-i İbrahim'den « عليه السلام » gelmek ile bunlar dahi hem-nâm Resûl-i ekrem ve semiyî-i fahr-i âlem olup babaların dahi ism-i şerîfi İbrahim olmağla vilâdet-i bâ-sa'âdetlerine bu târih hûb ü acîb münâsib ve mergûb vâki' olmuştur:

Sâniyâ gökde melekler didiler târihini.

Nurdur, geldi Mehmed sulb-i İbrahim'den.

Bin elli sekiz Recebül-mürecceb'in on sekizinci günü ki yevm-i Cum'airtesi'dir. Vakt-i asrda kuvve-i kâhire-i avn-i ilâhi ve inâyet-i feyz-i nâ-mütenâhî ile mesned nişin taht-ı şehinşâhî vâki' oldukda târih-i cülûslarına bu mısra' dilpezîr gâyet bî-nazîr vâki' olmuştur. Mısra' :

Cülûs-ı Hân Mehmed eyledi âsûde dünyâyı.

Hakkâ ki bu târih-i mübârek fâl-i âlemin âsûdeliğine dâldir. Çünkü şehriyâr-ı kâm-kâr taht-ı hilâfetde sa'âdetle karar eyledi. Evvel emirde Harem-i muhteremde neşv ü nemâ bulan huddâm-ı âlimakâma çıkmak fermânları olup

¹ "guruşa tebdil kırkar" -M, K, R; +V

kânûn-ı kadîm üzere her biri mertebesince vâsıl-ı merâm ve mesrûr-ı şâd-kâm olup her subh u şâm devâm-ı ömr-i devlet-i Pâdişâh din-i İslâm için düâ-i hayr iltizâm itmişdir.

Benim halifeciğim,

Selâmlardan sonra ma'lûm ola ki, Sultan İbrahim'i kul tâifesi taht-ı şerifinden indirdikten sonra, "ol gün Galata Sarayın gılmânından birkaç kimse sâir gılmânın ittifâkiyle hufyeten taşra çıkup Müftî Efendi'ye ve Veziriazam[a] ve Ocak ağalarına iç oğlanı tarafından arzuhâl sunup çıkma talep itmişler" deyü bir haber bizim saraya gelüp şâyi' u mesmû' oldukda, "hay kanı gayret ü hamiyet, anlar bizim karındaşlarımız değil midir?" deyü, "yalnız taş dıvar olmaz" deyü bir dahi ittifâk ile "Kapu Ağasına bir arzuhâl yazup tebliğ idelim, ola ki ber-murâd olavuz" deyü iki üç arzuhâl yazup Kapu Ağasına irsâl itdik. Lâkin cevâb gelmediğiçün cümlemiz elem-zede olduk. Tekrâren Veziriazam ve Müftî Efendi'ye müstakillen arzuhâl yazup Ağa Hasekisi ile gönderdik. Ba'dehû Hakk'ın belâsı Türkçe bilmez Saray Ağası Çerkes Ahmed Ağa kendü başı korkusundan mezkûr hasekiden kâğıdları alup ayn[i] ile Kapu Ağasına gönderüp iç oğlanından şikâyet idür demiş: "Benim sultanım, ne durursun, iç oğlanı itâ'at-ı Pâdişâhiden çıkup birbirine tecâvüz itmekle içlerinde kan olur. Eğer bu üslûb üzere giderse sonra cümlemiz nedâmet çekmemiz mukarrerdir" Bu yüzden bizden şikâyet eylemiş. Kapu Ağası Abdurrahman Ağa gazaba gelüp seksen zülüflü baltacıyla ve kırk elli kapucuyla ve niçe âdem-oğlanıyla ansuz Saray'a gelüp bizim Ağa odası önünde oturup iç oğlanı tarafına hiddet ü gazab yüzünden hitâb idüp: "Bre mel'ûnlar, nedir bu kadar sizin tuğyânlığınız! Tiz falaka, değnek!" fermânları oldukda, iç oğlanı bir uğurdan feryâd idüp: "Hâşâ biz mel'ûn değiliz! Mel'ûn, sözün bilmeyüp hitâb idendir. Bizim Pâdişâhımıza zerre denlü isyânımız yokdur. Lâkin sencileyin zâlim pelîde itâ'atımız yokdur. Zîrâ Pâdişâhımızın rızâ-yı şerifleri yokdur kim bir alay fukarây-ı bî-günâh(ı) rencide idesiz". Hâsıl-ı kelâm, nısf-ı leyle varınca bizimle mücâdele vü münâza'a itdi. Âkıbet, biavni'llâh bir vechile zafer bulamayup taşra yürüyüverdi.

Benim efendim,

Eğer bir derece gitmeyüp tecâvüz itmiş olaydı hançer üşürüp paralamak aksâ-yı murâdımız idi. Biz de içerüden kapuyu muhkem kapayup müşâvere üzre iken der-akab gerü kapuya geldi. İçerüye almadık. “Pâdişâh haremi bu vakit açılmaz” deyü cevap verdüğümüzde, fakîr Kapu Ağası kapudan. gitmeyüp yalvarır: “Elbette, benim oğullarım, falakasız sizlere birkaç değnek urayım, âdet sâkin olmayup sözüm yerine varsun! Yok deyüp inâd iderseniz, sizleri Pâdişâh'a arz idüp cümledenizi kılıcdan geçürürüm” dedikde iç oğlanı bir uğurdan kapuya hüçüm idüp didiler: “Var, yıkıl git! Bize oldu olacak. Şimdi sizi kırarız” dedikde, karârı kalmayup firâr itdi.

Ba‘dehû cümlemiz câmi‘-i şerîfe cem‘ olup müşâvere itdik. “Akıbet-i ahvâlimiz neye müncer olup (olur)?” deyü cümlemizin ittifâkıyle Ocak ağalarına mektûb yazup irsâl itdik.

Bu cânibde ise, Kapu Ağası tarafından dîvânhaneci İbrahim çıka-geldi. Elinde bir defter mücebince bizden eşkıyâ istedi. Vermedik:

“Cümlemiz kırılırız, biribirimizden ayrılamazuz deyü. Hele ol gün vakt-i zuhra vannca Baltacılar kethudâsıyla bölükbaşları dört kerre gelüp gitdiler, bizden bir ferd almağa kâdir olmadılar. Ba‘dehû Vezîriâzâmın kapucubaşısı gelüp eşkıyâyı taleb itdi. Vermedik. Gerü der-akab bir gayrı kapucubaşı buyrulduyla geldi ve içinde yazılmış ki:

“Benim oğullarım, selâm-ı firâvândan. sonra, cümledenizden recâ ideriz ki birkaç gün te'hîr edüp sabr idesiz. Bu defa gâyet ile işimiz çokdur. İnşâa'llâhu teâlâ karîbü'z-zemânda sizleri ber-murâd ideriz. Elem üzre olmayasız .”

Gerü der-akab Vezîriâzâmın kethudâsı eşkıyâyı taleb itdi, vermedik. Akıbet nâ-çâr kalup sulh olunup kendü efkârımızda iken nâ-gâh Fazlı Paşa'nın sarayından bir âdem çağırır: “Bre yoldaşlar, basîret üzre olun! Kapu-ağası bostancılar ile!” dedikde cümlemiz taşra meydâna çıkup kudretimiz yetdüğü mikdârı kimisinin elinde ok yay ve kiminin elinde kılıç ve tüfeng ve sopa ve taş alup kapuya doğru hüçüm idüp ve gülbeng getirüp kapudan taşra çıkup

mukâtele vü mukâbele sadedinde iken anı gördük (ki) bir iki ağa çıka-geldi: “Bre sakın ağalar, ben yeni Ağa'yım” deyü. Çağırın (çağırının ?) üstüne iç-oğlanı hüçüm idüp ve göğsüne el urup: “Tez, kahbe neye geldin! Söyle! Yoksa seni siyâset eylerüz (?) Dürlü belâ ile katl ideriz!” dedikde fakîr Ağa ditreyüp dedi: “Biz sizinle ceng itmeğe gelmedik. Ancak ağanzı ma'zûl idüp sa'âdetlü Pâdişâh beni anun yerine gönderdi” Eyle cevâb idicek birez hâtınımız hoş oldu. Sonra Kapu ağası içerüye girüp bize vâfir nasîhat düp bizim ile oğul-baba oldu ve çıkma itdirmesine büyük bayramdan sonra va'de eyledi ve bize hayır duâ edüp gitdiler. Ve's-selâm.

Tamam çıkma va'desi mukarrer olduktan sonra Galata ve Paşa-saraylı, Yenisaray iç-oğlanına müjde-nâmelerin gönderüp, “hâl ü ahvâl bunun üzerine mukarrer (ü) muhakkak oldu” deyü Yenisaray'a haber geldikde bir alay Türkçe bilmez, gülmez ve bî-idrâk türkler dahi murâdın almadan taşra çıktığumuzda, “kâtil-i Sultân olan fulânü'bni fulânı isteriz” deyü içlerinde âşikâre güft-ü-gü şâyi' olmağile, merhûme Koca Vâlide'nin ve Kapu ağasının ve sâir ağalarının ve Veziriazamın mesmû'u oldukda bir uğurdan çıkma olmasına câiz görmediler;

“İhtimâldir ki fesâd ola” deyü. “Hemen çâre budur ki bir arz ağasıyle yüzer ikişer yüz(er) oğlan. Yenisaray'dan çıkarup ma'an mansûblarına götürsünler ve anların yerine o denlü oğlan Yenisaray'a gelsün! Ba'dehû anlardan isteyen taşra çıksunlar, dilerse Yenisaray'da otursunlar. Tedrîc ile saraylar boşalsun!” deyü müşâverelerinden sonra, bayramın dördüncü günü -ki selâsâ'dır- Silâhdâr Murtazâ Paşa ile ikiyüz oğlandan mütecâviz çıkardılar. Ve, “anlann yerine her saraydan yüz ellişer oğlan yeni gelsün” (deyü) fermân-ı sultânî oldukda râzı olmayup, “bu kadar oğlan Yenisaray'a kalmak ve biz (?) bunda kalmak bize hayf u zulm olur. Umûm üzre çıkma olsun deyü” inâdlarında sâbit-kadem olup bir uğurdan saraylardan boşanup Elçi Hanı'na doldular ve taşra sipah eşkiyâsın muîn ittihâz idüp bi'z-zarûrî Yeni-saraylıyı ayağa kaldırup cümlesi odalarından meydâna çıkup bir gece meydânda sabâha dek yel mumlarıyle oturup der-demez, pâdişâhımız küçük olmağile çıkmayı

bi'z-zarûrî itdirdiler. Tamâm ber-murâd olduklarında sabikâ dimağlarında olan fesâdı zuhûra getürmek için Atmeydânı'na cem' olup Sultân İbrâhîm'in kanını taleb etmeğe şürû' itdiler.

Pâdişâhlar bunların şerrinden emin olmayup mürâcaat ede-gelmişlerdir. Zamânın iktizâsı böyledir. Yeniçeri tâifesi aru misâldir, incidince âdemi sokarlar.

Meğer Pâdişâh hazretleri tahta cülûs itdüğü vakit kul tâifesi, Büyük Vâlide üç pâdişâhın vâlidesi olup niçe ...iş görmekle ...anlara sipâriş eylemek ile bi'z-zât Pâdişâhımızın vâlidesinin tevâbi' u levâhıkı Büyük Vâlide'nin Pâdişâhımıza terbiye ve sâir umûra karuştuğuna râzı olmaduğuyçün iki vâlidenin tevâbi'leri, vâlideyn ortasına adâvet ü husûmet ilkâ, bir mertebe ki birbirini öldürmek ile kanâat itmezdi.

Büyük Vâlide şerlerinden emîn olmaduğuyçün bi'z-zarûrî birkaç ağayı taşra çikarmağuyçün Vezîriâzam olan Siyâvuş Paşa'ya ve Ocak ağalarına hufyeten haber göndermiş ki, "kul tâifesin tahrîk idüp fulânü'bni falân ağaları içerüden istesinler. Hâl ü ahvâl sonra fenâya müncer olur. Elbette bunlann çıkması ehemm ü elzemdir; ihmâle cevâz göstermeyesiz" [demiş].

Kul tâifesi dahi me'mur olduğı üzre bir gün ayağa kalkup içerüye haber gönderdiklerinde arabların dahi aklı başlarından gidüp içlerinden Deli Süleyman. nâmında bir arab ramazân-ı şerîfin on altıncı gecesini dördüncü sâ'atde iç oğlan(lar)ın pencerelerine gelüp: "Ne durursunuz, Yeniçeri sarayı basdı ve Pâdişâhımızı tahtdan indirip sizleri ve bizleri kırmak isterler ve Koca Vâlide ile birlikdir" deyü Büyük Vâlideyi töhmet(e) düşürdüler. Bâ-husûs, bundan evvel böyle bir alay güft-ü-gû olmağıle cümle iç oğlanı ansuz uykudan sıçrayup: "Hay bundan evvel olan güft-ü-gû fi'l-vâkı' gerçek imiş" (deyü) her birini korkulanndan ditreme dutup ne ideceğın bilmezler; kimi irafa çıkup gece ile sanduğundan kılıç ve gaddâre çıkarır ve kimi şaşkınlığından miftâhın bulamayup sandıklann kırar ve kılıcı olmayan: "Meded bana bir kılıç kim verir" deyü feryâd ider ve kimi ditriyerek âbdest alır. Sahur yemeğı ise sahanlardan dökülür.

Cümlemiz sabâha deĝin tahayyürde (kalup) meydânda gezdik..... Fermân-ı pâdişâhîyle hazîneden odalara ve açılara ve helvacılara silâh verilüp sabâha deĝin meydânda hayrân u sergerdân gezdüğimizden mâ'adâ salât-ı subhu silâh ile edâ itdik. Ve bizden mâ'adâ umûmen. bostancılar pür-silâh olup sabâha dek sarayı muhâfaza itdiler.

Ba'dehû iç oĝlanı cümle odalanna girüp herkes uyku zebûnu yatacak yer arayup biri birine dayanup istirâhat üzre iken meĝer arablar ihsân-dîdesi olan baltacı yoldaşları umûmen pür-silâh ile içerüye yürüyüş ve hücum itdikleri vakit Küçük ve Büyük odalı bunlan gördükde, “acabâ kul tâifesi yürüyüş mü itdi?” deyü fi'l-hâl cümlesi taşra çıkup ve baltacılara uyup ba'dehû kaftanlı yoldaşlar silâhlar ile Has oda kapusuna varup gülbeng getirüp feryâd u giriv iderken pâdişâhımız dahi rikâbdânn penceresine [çıkup] küçük ahvâl bilmez ne derlerse anı eyleyüp söyler. “Kullarım neye geldiniz?” dedikde, cevapları bu oldu: “Pâdişâhımıza hıyânet edenleri[n] yok olduklann isteriz. Elbette Büyük Vâlide'nün sırdâşı olan Has odabaşı'yı isteriz” dediklerinde, Has odabaşı bî-çâre bir eyüce âdem idi.. bir baltacı gidisi kafasına bir balta urdu..

Ba'dehû Büyük Vâlide'yi istediler. Deli Süleyman Aĝa'nın ve hoca Hüseyin Aĝa'nın ibrâmiyle bir alay Türkçe bilmez ve söz anlamaz mıgriller, abaza ve çerkezler ve at oĝlanlığından çirak olmuş yâdigârlar ve câhil ebterler baltacılar ile ayak basup derler: “Pâdişâhım ver kahbeyi paralıyalım” ...Nâ-çâr hatt-ı şerif ve Müftî'den bir fetvâ-yı şerif ki yazılmış... Kuşhâne tarafma varup ve Harem'e girüp Vâlide'yi talep iderken Vâlide Sultân'ın bir kızı vâlide uğruna kendüyü aşâĝa bıragup : “Vâlide benim” dedikde, arablardan birisi, “bu deĝildir” deyince üzerine yumruklar üşürdüler. Hemen dahi ilerü varup odaları açdılar. Gördüler [ki] merhûme mübârek ellerin ovar ve hem yanına bir vâfir sikke-i hasene ve cevâhir almış, “ihtimâldir ki beni bir tarafa sürerler” deyü. Bu ümmidde iken bir iki nekbetî el yakaya atdılar. Vâlide dahi üzerlerine altun saçup umar ki terahhum idüp rencîde itmeyeler. Bunlar dahi altuna bakmayup taşra çıkarup câmi' önünde kapuya karîb saçak damlası [?] üzerine düşer düşmez mahallinde boĝup kuruca yere koyup hasır ile örttüler. Bî-çâre:

“Oğullar bana kıyma[yı]nız, hemen Saraydan sürünüz, sizlere bin kese vereyim” [dedi ise de] çâre olmadı.

Lâkin Büyük Vâlide'ye hayf u zulm oldu. Çok umur görmüş bir eyüce hâtun idi. Çıkma üzerinde iç oğlanı etdüğü rüsvâyılığı ve kabâhatı merhûm vâlide olmayaydı Yenisaray'da kalan yoldaşlara ne ...kötekler ve intikamlar kapu ağası ağalara ve zâbitlere itdürdü. Merhûm Vâlide gâyet merhamet ü şefekat sâhibi idi.. Niçe in'âm u ihsân umûmen iç halkına bezl iderlerdi. Âkıbet ihsân-dîdeleri[nin] elinden maktûl olup dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet itdiler... Merhûme Vâlide'den sonra in'âm u ihsân kapuları sedd oldu.

İç oğlanının bir garîb ü acîb hâli vardır. Dâimâ Pâdişâhımızın hulâfında olan kimselere teveccüh-i tâmm ile teveccüh edüp hayır duâlar iderler. Hattâ Nebî Ağa, Üsküdar'da ceng vaktinde iken Gürcü Nebî Ağa'nın hayır niyyet için odamızda umûmen Feth-i şerîf tilâvet itdiler, bizden gayrı... Nebî Ağa'nın üzerine hazînedan Sancak-ı Resûlullah çıkup meydânın ortasında merhûm Kör Osman Ağa götürülürken. Büyükoda'dan birkaç aklı gözünde yâdigâr kapuya hücum idüp sancağı vermeyeler deyü. Lâkin içlerinden ba'zı yoldaşları câiz görmeyüp anları men' itdiler.¹

İttifâk-ı kevniyyedendir ki; Âl-i Osmân pâdişâhların evâil-i hilâfetlerinde ve ibtidâ-i saltanatlarında elbette bir vak'a-i garîbe ve nevâdir-i acîbe [18] zuhûr ide gelmeğin bazı Sipâh eşkıyası dirlikleri çalık hazele ile At Meydân'nda direng ü cem'iyet idüp: "Sultân İbrahim'in katline bâ'is ve bâdî olanları isteriz" deyü ziyâde ibrâm ü ikdâm ve ihtimâm-ı tâmm gösterüp perişan olmaları emr-i muhâl mertebesine varınca bi'z-zarûfî Veziriazam ile Vüzerâ ve Müftî Efendi ve sâir Ulemâ-i kirâm ve Meşâyih-i izâm taraf-ı şer'den sulh ü salâha sa'y idüp ve bunları teskin eylemek için âdemler gönderüp: “Bre ağalar! Bu beyhûde sevdâdan fâriğ olup perişân olunuz. Bu cem'iyetin sonu yokdur. Âkıbet nedâmet ve peşimânlıktır.” Deyü anlara tekrâr be-tekrâr haber gönderdiler. Âhir nasîhat-pezîr olmayup varan âdemleri

¹ V: “Benim halifeciğim..... anları men' itdiler.”

katl itmeleriyle Müftî Abdürrahim Efendi ve bâkî ulemâ-i kirâm cem'iyetlerin gidermek için otuz üç imzalı fetvây-ı şerîf Veziriazam ve Müftî Efendi ve ulemâ ve meşâyih "bismillah" deyü Yeniçeri önüne düşüp "ölen şehid ve öldüren gâzîdir" nass-ı kâtî' ile sâbitdir. Münkeri kâfirdir tâ mahall-i cenge varınca üç kere haber gönderdiler. Elbette perişân olup bu işden fâriğ olan ve Pâdişâha inkıyâd iden âkıbet nasîhat kabul itmeyüp elbette velîni' metimiz Sultân İbrahim'in kâtillerin isterüz ziyâde ayak basup perişân olmağa istemeyince nâçâr fermân-ı pâdişâhile üzerlerine hücum idüp ve At Meydânı'nda iki taraftan azîm mukâtele ve muhârebe oldu. Âkıbet tâife-i bâğî münhezim ve Yeniçeri gâlib olup bir mertebe bunları kazıdılar ki necât bulması nâdirdir. Hattâ Yeni Câmî'nin içine ve minâreye firâr idenler buldukları yerde Yeniçeri terahhum itmeyüp katl itdiler. ¹ « العياذ بالله » İstanbul'da Devlet-i Osmâniyye'de böyle musîbet olmuş değildir. Bir âna baba günü olmuştur ki vasf ü ta'biri mümkün değildir. Ancak icmâlen bu mikdâr ile iktifâ olundu. Yoksa kaleme getürecek kıssa değildir. Bir alay kendülerini bilmez eşhâs: "Efendimizin kânın talep ideriz" deyü bu beyhûde sevda ile ve hay ü hûy ile başlarına bu güne belâ ve musîbet gelüp helâk oldular ve birinin nemâzı kılınmayup leşlerini deryâya atdılar.

Fasl-ı Sâni: Sofu Mehmed Paşa'nın katl olunduğunun sebebini ve yerine Veziriazam olan Kara Murad Paşa zamânında vâki' olan havâdisi beyân ider.

Merhûm Sofu Mehmed Paşa'nın hükûmet-i zamânında vâki' olan Sipâh gavgası def'inden sonra gerek Harem-i sultânide ve gerek taşrada kânûn-ı kadîme ve şer'-i [19] şerîfe yapışup âlemin nizâm ve intizâmına sa'y ü ihtimâm-ı tâmm itdüğünden gayri Girid için azîm donanma tedârik idüp ve Girid'de olan kul tâifesine mevâcib için iç hazine'den iki bin kise gurus alup Voynuk Ahmed Paşa ile irsâlinden sonra Pâdişâhımız küçük olmağla içerüde

¹ "Allah korusun."

ve taşrada herkes gerdenkeşân olup kendü muradların murad üzre sürmek için Sofu Mehmed Paşa azl olunup ba'dehû katl olundu ve yerine Sultân İbrahim'in katline bâ'is olan Arnavud Kara Murad Ağa Veziriazam nasb olundu. Ol dahi vezirliği zamânında âkıbet-endîş olmadığı için sahâvet yüzün gösterüp nice çıraklar ve terakkîler günden güne terakkî ve ezyâd idüp şol mertebe ki masraf îrâda galebe eyledi. Bunun dahi sadareti zamânındaki bin elli dokuzda Şevvâl'in on dördünde Cum'a gicesi sa'âdetlü Sultân Mehmed sünnet oldukda her odanın iç oğlanı müstakillen enva'-ı oyunlar peydâ idüp huzûr-ı Pâdişâhide oynayup nice in'âm ve ihsân-ı bî-nihâyeye mazhar düşmüşlerdir. Lâkin bizim Seferli odalı gayri odalıya galebe itmekle gayri odalının oyuncularına hâcet kalmadı. Zira Pâdişâhımızın mümtaz kemankeşleri ve sâzendeleri ve hânendeleri ve güzîde pehlivanları ekseriyâ seferli odasına mahsusdur ve oyunları îcâd iden yoldaşlara her gece ikişer üçer çıkun otuzar kırkar gurusluk çıkardı ve bir gece kise ile ihsan olunup hâne-i hassadan davul ve zurna ile dîvânhaneyi dolaşup odaya getürmüşlerdir. Bu minvâl üzre bir hafta mikdârı düğün oldu ve dahi sadareti zamânında Ocak Ağalarından Bektaş Ağa nâmında ve Kara Çavuş Yeniçeri Ağası nâmında ve kul kethüdâsı nâmında üç dâne âdem şehri-i İstanbul'da peydâ oldu ki her biri Pâdişâhdan ve Vezirden ziyâde şöhret bulup ta'assub ile umûr-ı devlet-i Osmâniyye tasarruflarında idi. Bir mertebe ki Veziriazam olan Murad Paşa'ya vücûd virmeyüp bunların hâkimi iken mahkûmu oldu. Cümle umûr-ı saltanat bunların re'yi ile olurdu. Hâl bu minvâl üzre iken At Meydânı'nda bakıyyetü's-süyûf olan Sipâh eşkiyâsını Ânadolu'da Gürcü Nebi Ağa nâmında kendülere başbüğ ve Katırcı-zâde Mehmed nâmında bir nefesine bahâdır harâmi ve kesici ittihâz ve mu'în ü nâsır idinüp Sultân İbrahim'in ve At Meydânı'nda katl olan yoldaşların [20] kanın talep eylemek için yüz bin âdemden ziyâde Üsküdar'da Bulgurlu nâm mahall ü mevzi'e gelüp kondular. Bu taraftan Veziriazam Üsküdar'da hendekler kazdurup ve toplar kurdurup ve iki taraftan cenge mübâşeret olundukda iki taraftan azîm kanlar dökülüp âkıbet Katırcı-zâde birkaç yarar âdemleriyle

meydâna çıkup: "Tamam cenge mübâşeret mahallinde mağlûb oldum" deyü inhizâm yüzünden kaçmak gösterüp bizim askeri pusuya çeküp, bizden yedi yüz âdem mikdârı telef olup âkıbet ol gün bunları zafer bulunmayup irteye kaldı. Hikmet-i Bârî yârî kılup « الخاين خايف » muktezâsınca cümlesi irtesi firâr itdiler.

Sonra bi-avni'l-lâhi te'âlâ¹ Nebi Ağa'nın ve nice nâmdarın başları geldi ve Katırcı Mehmed gâyet bahâdır olmağla Murad Paşa emân ile getürdüp sancak virdi. Ba'dehû bahâdırılık sebebiyle Girid muhâfazasında küffâr ile ceng itmektedir ve bu ma'rekeden sonra Murad Paşa murâd üzre murâdını sür[e]meyince kendüyi azl itdürüp Budin Paşası olup Budin'e gitdi ve ânın yerine Melek Ahmed Paşa Veziriazam oldu.

Fasl-ı Sâlis : Melek Ahmed Paşa'nın zamânında olan havâdisi beyân ider.

Ahmed Paşa Veziriazam oldukda bundan evvel Murad Paşa zamânında peydâ olan Yeniçeri Ağası ve kul kethüdâsı ve Bektaş Ağa gündün güne devlet ve izzetleri ve tevâbi' ve livâ hakları terakkî ve izdiyâd bulmağın ve yeni odalı umûm üzre bunlara tevâbi' ve livâ hak olup mu'în ü nâsırları olup bi'z-zarûfî Ahmed Paşa bunların mağlûbu ve mahkûmu oldu. Bunlar dahi murâd itdikleri nesneyi Veziriazam tarafından red olunmazdı. İstedikleri kadar tevâbi' ve livâ hakkına dirlikler ve mansıblar alıyorlardı. Kimsenin çün ü çira itmeğe iktidârı yoğidi ve zemân-ı sadâretinde Girid için azîm donanma tedârük idüp Rodoslu Ali Paşa ile Akdeniz'e gönderdikden sonra küffâr-ı hâk-sâr ile mukâtele ve mukâbele olundukda hikmet-i Bârî küffâr gâlib ve ehl-i imân mağlûb olup beş bin âdem mikdârı esîr ve kimin şehid idüp otuz kırk gemi mikdârı kimin alup ve kimin ihrâk-ı bi'n-nâr eyledi ve bu musîbet-i azîmeden sonra öte yakada sipâh eşkıyası İbşir Paşa ile azîm cem'iyet idüp isyân ü tuğyânları mukarrer iken üzerlerine efendimiz ve veliyy-i ni'metimiz Mısır'dan ma'zûl olan Ahmed

¹ "Allahü teâlânun yardımıyla."

Paşa ve Konya Paşası olan sâbıkâ bâgî ve tâgî Katırcı-oğlu¹ paşalar ta'yîn olundu. [21] Lâkin bu tarafda sulh ü salâh elzem ve ehemm görünmeğin iki taraftan sulh olunup gerü kemâ-kân üzerlerine mansıbları mukarrer ve ibkâ olundukda yanında olan cem'iyet perîşân ve bî-nişân oldu.

Vak'a-i diğere: Gerü zemân-ı sadâretindeki bin altmış bir târihinde Ramazân-ı şerîfin ikinci günündeki yevm-i Pazar'dır. Ehl-i hıref ve bâkî şehirlü tekâlif-i mâ-lâ-yutâkadan fûrûmânde ve âciz oldukları ecilden bi'z-zarûrî umûm üzre ayağa kalkup ve Şeyhülislâm olan Abdülazîz Efendi'yi önlere katup ve Bâb-ı Sa'âdet'e gelüp âh ü enîn ve feryâd ü nâlân, Pâdişâhımız feryâdların işidüp Has Odaya çıkup feryâd ü giryânların suâl iderken derhal Müftî Efendi anların tarafından Pâdişâha gelüp ve muradların ne ise takrîr ü beyân itdikde fermân-ı sultânî oldu. "İrte gerü gelsünler şikâyetleri nedir görelim." Pâdişâhdan bu cevâbı işidikleri sâ'at dahi ziyâde da'vâlarında sâbit-kadem olup "Hakkımız hak olmayınca bir kadem gerüye avdet itmeziz" deyü bir dahi tekrâr feryâd eyleyüp didiler "Pâdişâh bir olur şimdiiyse İstanbul'da beş Pâdişâh vardır, zulm ve ta'addîlerine tâkatimiz yokdur" deyü hemân bu feryâddan sonra Pâdişâhımız vezîri içerüye istedi. Vezîr dahi varan âdeme mühr-i şerîfî teslim [idüp] içerüye gelmedi, sa'âdetlü Pâdişâh dahi mührü Siyavuş Paşa'ya teslim idüp umûr-ı saltanatı âna sipâriş itdi. Ândan sonra şehirlü teskîn olunup gerü gelmek şartıyla perîşân oldu. Bu tarafda ise sâbıkâ zikr olunan Bektaş Ağa ve Kara Çavuş ve kul kethüdâsı kendülerine tâbi' olan kul tâifesin yollar ağzına silâhla ta'yîn idüp tâ kimse taşra çıkup cem'iyet ile bir dahi Pâdişâh huzûruna varmayalar deyü her kim ol gün taşra çıkup baş gösterdiyse katl itdiler. Âkıbet bir alay fukarâ şerlerinden emîn olmadığıyçün bir dahi Pâdişâh huzûruna varmakdan fâriğ olup umûrların Hudâ'ya tefvîz idüp oturdular.

¹ V: "Efendimiz Katırcı-oğlu"

Fasl-ı Râbi': Siyavuş Paşa'nın zamânında olan havâdisi beyân ider.

Siyavuş Paşa'nın sadâreti zamânında sâbıkâ ki şehirliyi ayağa kaldırmağa bâ'is olan Ocak ağaları sa'âdetlü Pâdişâhımızı tahtdan indirmek için Yeniçeri tâifesin tahrik idüp mezbûr ramazân-ı şerîfin on altıncı gicesi dördüncü sâ'atde saray kapusuna umûm üzre Yeniçeri gelüp içerüye haber olundukda taraf-ı Pâdişâhîden Saray-ı âmire iştîmâl itdüğü kullarına umûm üzre silâh virilüp ol gice saray [22] muhâfaza olundu ve irtte gün vüzerâ ve vükelâ ittifâk üzre kîbel-i şer'eden ve taraf-ı Pâdişâhîden Sancâk-ı Resûlullâh « صلى الله عليه وسلم » Bâb-ı hümâyûna çıkarılıp ve nefir-i âmm için münâdîler nidâ itdürilüp her kim ehl-i sünnet ve cemâ'atden ise "Resûlullâh sancağı altına gelsün" deyü nidâ olundukda umûmen Eski odalı sancak altına geldiler ve Yeni odalı ekseriyâ tevâbi' olmağla sancak altına gelmeyüp Sultân Mehmed Câmi'inin harîmine firâr idüp karâr eylediler. Bu kez taraf-ı sultânîden ve kîbel-i şer'eden cümlesinin kırılmasına fermân olundu. Lâkin Sadriazam rızâ virmedi. Zirâ iki taraftan bu kadar âdem telef ve helâk olmak lâzım gelür. Nihâyet re'y-i savâb budur ki bu cânibe gelen Yeniçerilere bir Ağa ve bir Kethüdâ nasb idelim didikde re'y ve tedbiri ma'kûl görülüp fi'l-hâl Kara Hasan-oğlu Hüseyin Ağaya kaftân giydirüp Yeniçeri Ağası eylediler ve Kasım Ağaya kaftân giydirüp Kethüdâ eylediler. Ba'dehû dest-bûs idüp me'mûr olduğı hidmete gitdiler ve ma'zûl olan Bektaş Ağa ve Kara Çavuş ve kul kethüdâsı kendü tevâbi'le Sultân Mehmed Câmi'inin hareminded cem'iyet üzre iken taraf-ı Pâdişâhîden bunlara birer mansıb virildi. Bektaş Ağaya Bursa ve Kara Çavuş'a Tımişvar¹ ve kul kethüdâsına Bosna sadaka ve ihsân olunduğı haberi bunlara vardıkda itâ'at yüzünden nâçâr kabûl itdiler, lâkin cân korkusundan Bektaş Ağa ve kul kethüdâsı firâr itdiler. Ba'dehû Bektaş Ağa'yı Samatya kapusunda bir evde bulunup katl olundu. Birkaç günden sonra kul kethüdâsı bulunup katl olundu ve Yeniçeri Ağası Kara Çavuş kaçmayup kendü ayağıyla Pâdişâh huzûruna gelüp katl olundu. Elhamdülillâh-i te'âlâ bu fitne-i azîme fukarânın bed du'âsı

¹ M: Tımişvar.

berekâtıyla devlet-i Pâdişâhîde âsân vechile mündefî' olup evbâş elinden İstanbul gerü yeniden feth olunup halk-ı âlem şerlerinden emîn oldu. Bu vak'adan sonra beş on gün mürûr itmedin Siyavuş Paşa ma'zûl ve yerine Gürcü Mehmed Paşa Veziriazam oldu. Ol dahi tasarruf-ı Devlet-i Osmâniyye'ye kâdir olmayup Murâd Paşa gibi günden güne masraf ve kul izdiyâdına mukayyed oldu. Hattâ Mehmed Paşa'dan sonra Veziriazam olan Tarhuncu¹ Ahmed Paşa'nın defterinde hakîr gördüm. Günde üç yük² masraf göstermiş deyü aynı ile Pâdişâh hazretlerine îrâd ve masraf defterleri ki virilmiştir, ânda gördüm. Gürcü Mehmed Paşa dahi altı yedi aydan sonra ma'zûl olup yerine efendimiz Mısır'dan ma'zûl olup mukaddemâ İbşir Paşa üzerine ta'yîn olunan Tarhuncu Ahmed Paşa vezîr olup³ bin altmış iki⁴ tarihinde⁵ Receb ayının üçüncü günü⁶ [de] [23] Veziriazam oldu.

Fasl-ı Hâmis: Ahmed Paşa'nın zamânında vâki' havâdisi beyân ider.

Veziriazam oldukda çok gün mürûr itmedin Süleyman Ağa ile kapu ağası olan Mehmed Ağa'yı taşra sürdürdü. Zemân-ı hükûmetlerinde ulemâ ayağa kalkup "Müftî Efendi'yi istemeziz" deyü Müftî Efendi azl olunup cem'iyetleri perişân oldu ve bir def'a Üsküdar'da hânlarda Sipâh zorbaları Sipâhî başına üşürmüş idiler. Ânu dahi ber-teraf idüp kul mevâcibine ve îrâd ve masraf kaydına makdûrun sarf idüp içerüden ve taşradan bir kimseye bir akçe ulûfe ve terakkî virmezdi. Katında paşalık ve vezîrlik virmek câiz idi, lâkin dirlik virmeyüp hergün masrafı taklîl ve indirmek üzre idi. Bölüğü îrâd-ı masraf üzere gâlib ve ziyâde oldu deyü merhûm dokuz buçuk ay mikdârı Veziriazam olup, masraftan günde bir yük akçe itdirmiş idi. Sa'âdetlü Pâdişâh bir gün Ahmed

¹ "Tarhuncu" İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1977, s.403.

² Yüz bin akçe yerinde kullanılır bir tâbirdir. bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Devimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1971, s.639.

³ +V: "yerine.... vezîr olup"

⁴ KRM: "ikide".

⁵ -KRM; +V.

⁶ KRM: "Tarhuncu Ahmed Paşa veziriazam oldu"

Paşa'ya demiş ki "Benim babam zamânında kul tâifesine mevâcib ve sâir masârîfa hazîne kifâyet iderdi, şimdi niçün kifâyet itmez sebebi ne ola husûsen benim harçım babam kadar" didikde Ahmed Paşa dahi sa'âdetlü Pâdişâhımızın zamânında ne mikdâr yılda gelürdü ve ne mikdâr gideri vardır kaleme getürüp Pâdişâha virmiş bölüğü Pâdişâhımız basîret üzre olup bundan böyle masrafın izdiyâdına râzî olmayup kendülerine mu'ayyen ve zahîr ola ve Pâdişâha virilen iki defterden birin bu mahalle yazdık tâ ki fehm oluna ne mertebe dîn ü devlete sa'y etmiş idi. Allâhü te'âlâ âna çok çok rahmet eylesün.

Defter budur ki zikr olunur.

Arz-ı bende-i bî-mikdâr budur ki hâlâ¹ memâlik-i mahrûsalarından vilâyet-i Rûmili ve Anadolu'dan bir senede tahsîl olacak cizye ve avâriz ve mukâta'ât ve emvâl-i sâ'ir dîvân-ı hümayûn-ı sa'âdet-makrûnlarında mahfûz olan defter mûcibince ma'an beş bin yedi yük on bir bin dört yüz doksan iki akçe olup meblağ-ı mezbûrdan Âsitâne-i sa'âdetlerinde ve Girid ve sâir serhadd-i mansûre kal'aları muhâfazasında olan dergâh-ı âlî Yeniçeri kullarının bir senede dört kıst mevâciblerine bin altı yüz yetmiş yedi yük seksen üç bin² ikiyüz doksan iki akçe virilür. Ve Gilmân ve Acemiyân ve Bostanciyân ve Teberdâr kullarının dahi bir senelik mevâciblerine yüz altmış bir yük seksen yedi bin yedi³ yüz yirmi akçe virilür ki bu cümleye bir senede cem'an bin sekiz yüz otuz [24] dokuz yük yetmiş bin on iki akçe mevâcib virilür. Ve Âsitâne-i sa'âdetlerinde ve Girid muhâfazasında olan Sipâhân ve Silahdârân altı bölük halkı kullarının bir yıllık mevâciblerine bin üç yüz altı yük seksen altı bin yüz altmış akçe virilür. Ve Âsitâne-i sa'âdetlerinde ve Girid ve sâ'ir serhadd-i mansûre kal'aları muhâsarasında olan dergâh-ı âlî cebecilerinin mevâciblerine bir senede yüz on iki yük on beş bin dört yüz yirmi akçe ider. Ve Âsitâne-i sa'âdetlerinde olan ve sâir serhadd-i mansûre kal'aları

¹ +K,R: -M.

² +K,R: -M.

³ +V.

muhâfazalarında olan Top arabacıları kullarının bir senede mevâciblerine on iki yük otuz¹ dokuz bin dört yüz seksen dört akçe virilür. Ve Matbah-ı âmire ve Istabl-ı âmire huddâmlarının mevâciblerine bir senede yüz on yük yetmiş dokuz bin altı yüz seksen dört akçe virilür. Ve ehl-i hıref ve hayyâtîn-i hil'at ve Mehterân hayme ve alem ve Sakâyân-ı Dîvân-ı hümâyûn ve sâir kullarının bir senede mevâciblerine elli yük ve otuz sekiz bin üçyüz altmış beş akçe virilür. Ve Dergâh-ı Âlî Kapucuları kullarının bir senede mevâcibleri için yetmiş altı yük ve yirmi altı bin dokuz yüz otuz iki akçe virilür. Ve Rikâb-ı Hümâyûn Ağaları ve Dergâh-ı Âlî Müteferrika ve Çavuşları ve Çâşnigîr ve ağayân-ı mütekâ'idîn ve Dîvân kâtibleri ve Hazînedârân ve Peykân ve Mi'mârân ve sâir Müşâhere-hârân kullarının bir sene mevâciblerine iki yüz yirmi dört yük on beş bin üç yüz seksen sekiz akçe virilür. Ve Sultânân-ı Enderûn ve Bîrûn ve Gilmânân-ı enderûn ve sâir kullarının bir sene mevâciblerine yüz yirmi sekiz yük kırk sekiz bin kırk² akçe virilür. Ve Tersâne-i âmire huddâmı kullarının bir sene mevâciblerine altmış yedi yük yirmi yedi bin sekiz yüz yirmi üç akçe virilür. Vech-i meşrûh üzre bâlâda tahrîr olunan kapu kullarının umûmen bir sene mevâciblerine üç bin dokuz yüz yetmiş yedi yük yirmi bin iki yüz yetmiş yedi akçe virilür.

El- Masârîfât;

Ve Dîvân-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnları mühimmâtı için iştirâ olunan semmûr hil'atler ve altun ve gümüş hil'atler bahâlarına ve Girid'e irsâl olunan kuşaklık ve altun ve gümüş hil'atler ve bahâlarına ve enderûn-ı hümâyûn mühimmâtı için yıllık için virilegelen sâye çuka ve iskerlet ve Londra çukalar ve atlas ve katife ve dülbend ve kirbâs bahâlarına [25] iki yüz otuz yük akçe virilür. Ve Matbah-ı âmireleri mühimmâtı için ocaklıklardan mâ-adâ Matbah Emîni kullarına seksen altı yük akçe virilür. Ve Saray-ı Atîk ve Galata ve İbrâhîm Paşa saraylarının me'kûlât ve meşrûbâtları için ve gilmânân

¹ V: "on"

² -V.

mevâcibleri ve melbûsâtları için ve sâir ta'mîr lâzım olan binâların kerâste ve üstâdiyeleri için Şehremîni kullarına ocaklıklarından mâ-adâ altmış altı yük yirmi altı bin üç yüz doksan iki akçe virilür. Ve Tersâne Emîni kullarına Donanma-yı hümâyûn masârıfı için ocaklıklarından havâle olunandan gayrî yüz kırk dört yük beş bin iki yüz seksen akçe virilür. Ve Istabl-ı âmireleri için iştirâ olunan arpa ve sâir ihrâcât-ı mu'ayyeneleri için ocaklık ta'yîn olunan arpadan gayrî yetmiş dört yük seksen üç bin yedi yüz on iki akçe virilürken hâliyâ tahrîr-i cedîd mûcibince Mîrâhûr Ağa kulları beş yük seksen bin akçe maktû' etmiştir. Ve Saray-ı Cedîd-i âmireleri için ocaklıktan gayrî iştirâ olunan odun bahâsıyçün İslâmbol Ağası kullarına otuz iki yük doksan yedi bin akçe virilürken hâlâ tahrîr olundukda yirmi yük akçe virilür. Ve hâlâ Cebe-hâne ve Tophâne mühimmâtı için bârût-ı siyâh mekkârîlerine ve sefer-i hümâyûn masârıfatına ve serhadd kal'alarının masârıflarına ihrâcât-ı mukarrerelerinden mâ-adâ yüz yük akçe virilmek iktizâ ider. Ve serhadd-i mansûre kal'alârının muhâfaza ve muhâsaralarında olan dergâh-ı âlî Yeniçerileri kullarının zarar-ı lahmîyelerine yetmiş yük hinta bahâlarına akçe virilür. Ve Girid seferi için iştirâ olunan hinta ve sâir zahâir¹ bahâsına otuz üç yük on bin akçe virilür. Ve Enderûn-ı hümâyûn ağaları ve sâir ağayân kullarının yazlık ve kışlıkları bahâsıyçün ve acemîlikleri için on iki yük otuz bir bin dört yüz kırk akçe virilür. Bu takdîrce bâlâda tahrîr olunan ihrâcât ve masârıfât-ı mukarrereye bir senede cem'an sekiz yüz kırk dokuz yük elli üç bin dokuz yüz doksan dört akçe virilür. Vech-i meşrûh üzre umûmen kul mevâcibâtına ve sâir masârıfâta bir senede cem'an dört bin sekiz yüz otuz² üç yük doksan üç bin yüz elli akçe ider. Ve bundan mâ-adâ ocaklık olan emvâlden hazîne defterleri mûcibince masraf olan emvâldir ki zikr olunur: Ve matbah-ı âmireleri mühimmâtı için lahm-ı ganem bahâsına yüz otuz yük³ akçe [26] virilür ve sâir masârıfât-ı matbah ve helvâ-hânelerine yüz yirmi yük akçe

¹ M: "zahâyir"

² -V.

³ +V.

virilür. Dahi cem'an iki yüz elli yük akçe ocaklık ta'yîn olunmuştur. Ve Saray-ı Atîk ve Saray-ı Galata ve Saray-ı İbrahim Paşa masârıflarına hazîne defterleri mücibince Şehremîni kullarına seksen yük ocaklık ta'yîn olunmuştur. Ve İstabl-ı âmireleri için arpaya ta'yîn olunan hânelerden gayrî onbeş yük on altı bin iki yüz seksen sekiz akçe ta'yîn olunmuştur. Ve Saray-ı Cedîd-i âmireleri için iştirâ olunan odun bahâsına ocaklıktan dokuz yük üç bin akçe ta'yîn olunmuştur ve Mekke-i mükerrerme ve Medîne-i münevvere ve Hacc-ı şerîf masârıfı için yetmiş bir yük kırk iki bin iki yüz doksan sekiz akçe ta'yîn olunmuştur. Ve Sipâhiyân ve Silahdârân altı bölük halkı kullarının ihtiyârlarına ve sâir emekdâr olup tekâ'üd virilen kullarına ve devâm-ı devlet-i ebed-peyvendleri du'âları hizmetlerinde olan ulemâ ve sâdât ve sulehâ ve fukarâ kullarının vazîfelerine ve selâtin-i izâm cevâmî'i huddâmlarının vazîfelerine üç yüz on bir yük yirmi sekiz bin otuz¹ akçe virilür. Ve memâlik-i mahrûsalarında olan kal'aların neferâtı kullarının mevâcibleri için altı yüz on yedi yük seksen iki bin yedi yüz bir akçe ocaklıklarından emr-i şerîf ile havâle olunur. Ve Kırım Hânı kullarının ve Çerâkise beğlerinin ve Akdeniz Beği kullarının sâilyânelerine dahi yüz altmış dokuz yük elli altı bin yedi yüz on akçe virilür. Ve Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri kullarının çukaları ve astarları ve kirbâs bahâlarına yüz seksen üç yük seksen altı bin otuz bir akçe virilür. Ve Dergâh-ı Âlî Yeniçeri kullarının Âsitâne-i sa'âdetlerinde meydânlarında virilen koyun eti bahâları için yetmiş beş yük on dört bin beş yüz on dört akçe virilür ocaklıklarından. Ve Edirne sarayında olan Teberdâr ve sâir Gılmân-ı Enderûn kullarının me'külât ve meşrûbâtlarına bir senede on üç yük on üç bin elli iki² akçe ta'yîn olunmuştur. Ve Diyârbekir aklâmında hazîne kâtiblerine ve sâir huddâm kullarına dahi beş yük yetmiş sekiz bin akçe virilür. Ve bârût-ı siyâh için ocaklık olan emvâlden on üç yük yirmi sekiz bin yüz³ on akçe virilür ve

¹ +K.R: -M.

² +V.

³ -V.

Dergâh-ı âlî Yeniçeri kullarının fodlaları¹ için ocaklıklarından yedi yük dokuz yüz otuz dokuz² akçe³ ta'yîn olunmuştur. Ve Bostâncı kullarının lahm-ı ganem ve kirbâs bahâlarına dahi ocaklıktan [27] dört yük doksan dokuz bin üç yüz akçe ta'yîn olunmuştur. Ve Hama'da olan mîrî dolap ve mîrî çeltikler arkları ve mîrî tuzlalar masârifına ve köprüler meremmâtına ve su yolu masârifâtına ve çeltiklerin tohum bahâlarına ve sâir ihrâcâta bir senede seksen beş yük seksen sekiz bin altı yüz on yedi akçe virilür. Vech-i meşrûh üzere hazîne defterleri mûcibince ocaklıklardan masârifât ve ihrâcât-ı mu'ayyeneye ve gayr-ı mu'ayyeneye bir senede bin⁴ dokuz yüz otuz dört yük otuz iki bin yüz on altı akçe virilür. Bu takdîrce bâlâda tahrîr olduğu üzere umûmen kul mevâciblerine ve ihrâcât-ı mu'ayyene ve gayr-ı mu'ayyene Âsitâne-i sa'âdete irsâliye olan emvâlden ve dahi ocaklık ta'yîn olunan emvâl-i müteferrikadan bir senede altı bin yedi yüz altmış bir yük altı bin üç yüz seksen yedi akçe virilür. Hâliyâ hazîne defterleri mûcibince mu'ayyen olan îrâd malından masârif bin yedi yüz elli üç yük doksan üç bin sekiz yüz seksen beş ziyâdedir.

Ahmed Paşa bu defteri sa'âdetlü Pâdişâha virdikden sonra pâdişâhımız küçük olup vezîrin defter yazmaktan murâdı nedir ilm-ârâları muhîr olmaduğu ecilden deftere iltifât eylemediler ve yanında olan mukârinler ise, merhûmdan ziyâde havf üzere olmağla, vezîr gitdikten sonra dediler ki: "Bu defter hemen parmak hisâbıdır, îtimâd buyurmayasız" ba'dehû on gün geçmeden⁵ kazâ-i âsmâniye uğrayup bin altmış üçüncü senede Rebî'u'l-âhir'in yirminci günü ki yevm-i Pencşenbihdir katl olundu. Lâkin niçün katl olundu, hiç kimsenin ma'lûmu olmadı. Herkes hayretde kalup yas [ve] mâtem üzere oldu; zîrâ merhûmun zemân-ı hükûmetinde bir mikdâr âlem nizâm [u] intizâm üzere

¹ Yassı pide şeklinde yapılan bir çeşit ekmeğin adı. (Ayrıca bkz. Mehmet Zeki Pakalın. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I. İstanbul 1971, s.634.)

² -V.

³ "virülür.....akçe"+K.R: -M.

⁴ +K,R; -M.

⁵V: "pâdişâhımız küçük on gün geçmeden" : MKR: "çok mu'ammer olmayup"

olmağa yüz tutmuş idi ve yerine bir zâlim câhil kölemen¹ Kapudân Dervîş Mehmed² Paşa Veziriazam olup sadâretinde bir seneye karîb mu‘ammer olup merhûm oldu ve maraz-ı mevtinde sâbıkâ ısyân üzre olan Abaza İbşir Paşa’ya vezirliği vasıyyet eylemesiyle Pâdişâhımız dahi ukalânın tedbîri ile mühr-i şerîfi İbşir Paşa’ya gönderdi ve göndermesine bâ’is budur ki mukaddemâ tuğyân ve hareket sebebi ile İslâmbol’a getürmek mümkün olmadığıçün bi’z-zarûrî mühür ayağına irsâl olundu. Ola ki mühür sebebiyle gele mühr-i şerîf ayağına vardıkda sâbıkâ cürüm ve ısyân sebebiyle Pâdişâh huzûruna yalnız kendü tevâbi‘iyle gelmeğe iktidârı olmadığıçün Anadolu tâ’ifesin başına cem‘ idüp ve cem‘iyyet-i azîme ile âheste âheste İstanbul’a karîb geldikde sa‘âdetlü Pâdişâh tarafından bi’z-zât Pâdişâhın hâcesi olan Reyhân Ağa hil‘at-i fâhire ile istikbâle varup ve taraf-ı Pâdişâhîden kendüye zerre kadar mazarrat ve mahall-i hitâba ve itâba düşmediğine yemîn idüp ve kelâm-ı şerîfe el urup "Ba‘de’l-yevm sâna Pâdişâh tarafından zarar yokdur. Bu husûsda ben zâmin ve kefil olurum" ol dahi bu ahde i‘timâden [28] Pâdişâh huzûruna gelüp nice iltifât-ı sultânîyeye mazhar düşdü.

Fasl-ı Sâdis: İbşir Paşa İslâmbol’a geldikde zamân mürûr itmedin kul tâifesi ayağa kalkup İbşir Paşa’yı Pâdişâha katl itdirmesini beyân ider.

İbşir Paşa kendüsüyle İslâmbol’a gelen Sipâh tâifesine İslâmbol’a varıldıkda âdet-i kadîm üzre gulâmiye ve velediş in‘âm ve ihsân eyleye va‘deleri olmağın bu def‘a İslâmbol’a geldikde va‘delerine vefâ itmedüğünden gayri tedâhüli bi’l-külliyeye ref‘ idüp gerü ke’l-evvel sene başı olan mart ibtidâsından fûrûht olunsun deyü bu kez tedâhül ile hıdmet alanların mîrîye bu kadar kîsesi bi’l-külliyeye zâyi‘ ve telef olması mukarrer oldukda cânlarına kâr itmek ile bi’z-zarûrî vezîr ile gelen Anadolu Sipâh ile yek-dil ve yek-cihet olup sa‘âdetlü Pâdişâhımız ile tersâne göçünde iken bugün ale’s-sabâh İslâmbol kapuları kapanup umûmen kul tâifesi ayağa kalkup şol mertebe cem‘iyyet

¹ V: "Lâkincâhil kölemen"

² +V.

eylemiş ki bir târîhde olmuş değildir. Bu fitne-i azîmenin haberi sa'âdetlü Pâdişâha geldikde ale't-ta'cîl saraya gitdiler, biz dahi ahşama karîb umûm üzre saraya teveccüh idüp gemiler ile giderken bostâncılardan mesmû'umuz oldu. Vezîrin ve Müftî Es'ad Efendi'nin ve nice erbâb-ı devletin saraylarını yağmâ ve bir cem'iyet olmuşdur ki Sultân Osman katl olunduğu bu denlü olmuş değildir ve fi'l-vâki' öyle olmuş hâsıl-ı kelâm yatsuya karîb geldik ol gîcenin irtesi sa'âdetlü Pâdişâh ale's-sabâh has odaya çıkdıkda taşradan der-akab ulemâ ve sulehâ ve meşâyih-ı izâm ve erbâb-ı dîvân ulam ulam bölük bölük Pâdişâh huzûruna gelüp gitmekde öyle karîb oldu. Cem'iyetin def' ü ref'i mümkün olmadığıçün İbşir Paşa'yı sa'âdetlü Pâdişâh boğdurup meyyitin taşra gönderdi, öte yakadan¹ İbşir Paşa ile gelen ma'iyetlerden birisi başını koparup cem'iyete götürdü. Fi'l-hâl cem'iyet perişân olup dağıldı ve ânın yerine tekrâr Murâd Paşa Veziriazam oldu ve kul tâifesi ve Ânadolu'dan İbşir ile gelen bir alay çarıklı Türkler bundan böyle ziyâde yüz bulmağın ta'assub ile nice cedîd dernekler ve dahi veledesler aldılar ve dirliği çalık kimseler yerlerini tashîh itdiler. Bu kez Tarhuncu Ahmed Paşa zamânında yirmi beş bin beş yüz doksan Sipâh ve dahi elli beş binden mütecâviz iken bu cem'iyetten sonra otuz binden ziyâde Sipâh ve âna göre sâir kul izdiyâd bulup mevâcib kifâyet itmez oldu ve Murâd Paşa'nın ikinci kere sadâreti zamânında paşalımız² Zurnazen Arnavud Mustafa Paşa kapudânlık ile Akdenize [29] gidüp küffâr ile mülâkî olup ceng ve mukâtele mahallinde birkaç gemi küffâra çatup ve iki taraftan azîm ceng vâki' olup iken umûm üzre Donanma-yı hümâyûn yâr olmamağla küffâr gâlib ve asker-i İslâm mağlûb ve münhezim olup kimi esîr ve kimi şehîd oldu.

Kapudan Paşa îslâmbol'a dâhil olup Çayırköşkü önüne geldikde başdardadan taşra çıkup saâdetlü pâdişâhımıza Çayırköşkü'nde mülâkî olup küffâr ile ne yüzden ceng vâki' oldu ve kim doğuşdü ve kim firâr idüp bozgunluk verdi, takrîr ü beyan ideyim derken bundan akdem Kapudan'ın hılâfında olan

¹ M: "yaka": K.R:"yakadan"

² +V.

Kızlarağası Bayram Ağa'nın ve Bilâl Ağa'nın iğvâsıyla ve hılâf inhâ ile sa'âdetlü Pâdişâhımız Kapudan'ın yüzüne bakmayup huzûrundan mahzûn u gamnâk gönderdiler. Ba'dehû Kapudan Paşa dahi bunlann şerrinden emîn olmadığıyün, "murdâra müdârâ lâzımdır" deyü 70-80 bohca ile 80-90 keseyi kendüye vesîle kılup bir iki aydan sonra gücile buluşup mâ-fi'z-zamîr[i] ne ise takrîr eyledi.¹

Eğer umûm üzre donanma yâr olaydı Cenâb-ı Bârî'den me'mûldür ki cümle küffâr gemilerin dest-i tasarrufa getürüp azîm yüz aklıkları hâsıl ola. Ammâ ne çâre on yıldan mütecâvizdir ki küffârın donanmasın bozmak müyesser olmadı. Zîrâ kul biri birine bâr olup ceng itmezler hemân ceng mahalline varıldıkda Yeniçeri gemilerin başdan kara idüp ceng iden asker-i İslâmın inhizâmına bâ'is olurlar. Fî zamânına olan Yeniçeri tâifesi Pâdişâh ocaklarında on beş yirmi yıl neşv ü nemâ ve terbiyyet ve gazâ fezâyilini ve dîn ü diyânet ilmin bilmedikleriyün ne Allâh'dan ve ne de² Pâdişâhdan korkarlar ve firâr etdikleri vakit dirlik ve baş korkusu yokdur. İmdî bu makûle tâife nice küffâr ile ceng itsün ki dîn ü diyânet ve gazâ esvâbı ve firâr itmeğin günâhını bilmezler ve Murâd Paşa dahi ikinci kerre vezîrlikden mahzûz olmayup kendü ihtiyârıyla vezîrliği Süleymân Paşa'ya teslîm idüp ve kendisi³ Pâdişâh'dan Şâm-ı şerîf eyâletini alup yolda giderken vefât etdi. Sağlığla merhûm olmasun kulun çokluğuna ve masrafın izdiyâdına Gürcü Mehmed Paşa ile ikisi sebeb oldu.

Fasl-ı Sâbi^d: Süleymân Paşa'nın sadâreti zamânında kul tâifesi sa'âdetlü Pâdişâhı ayak dîvânına taleb ittiklerin beyân ider.

Süleymân Paşa'nın² sadâretinde kul tâifesinin mevâcibleri tahsîlinde fûrûmânde ve âciz kaldı. Zîrâ ki îrâd killet üzre ve masraf ise kesret üzre

¹ V: "Kapudan Paşa İslâmbol'a takrîr eyledi

² +M; -K.R.

³ +R; -M.K.

olmağın bi'z-zarûfî gurûş seksen akçeye ve esedî yetmiş akçe revâcî var iken gurûş yüz yirmiye ve esedîyi yüz on akçe meyhâne akçesine tebdîl idüp kulun mevâcibine virirdi. Ve meyhâne akçesi ne mertebe züyûfdur ki meyhâneye mülâzemet iden feseka bilür ve Süleymân Paşa ise bu mertebe kulun ve masrafın çokluğun gördükde sadâretinden mahzûz olmayup bir ulûfeyi verdiği gibi kendüyi dahi³ azl itdirüp Girid muhâfazasında olan Delü Hüseyin Paşa'ya mühür gidüp ve Kapudân Zurnazen Mustafa Paşa kâimmakâm olup altı gün mürûr itmedin kul ayağa kalkup sa'âdetlü Pâdişâhımızı ayak dîvânına istediler ve ayak dîvânına Pâdişâhı istediklerine bâ'is Girid cezâiresinden beş altı yüz Sipâh gelüp Süleymân Paşa'dan ulûfelerin alup ve ânlardan [30] birisi ehl-i sûkdan bir şey almağa murâd ider ve ulûfe⁴ akçesinden birkaç akçe çıkarup virir ehl-i sûk dahi akçe züyûfdur deyu almaz. Sipâhî kîsesinde olan cümle ulûfeyi önüne döküverir "Bre herîf bu akçeyi biz dünki gün vezrden ulûfedir deyü aldık sen ise beğenmezsin, darbhâne akçesin kande bulayım?" deyü bir iki şetm-i galîz ile şetm idüp gidivirir "Yoldaşlar bizim aldığımız vazîfe akçesi züyûfdur ehl-i sûk almıyor. Bu züyûf akçeyi nice idelim, biz bu kadar yıl Girid'de toprak döşenüp ve taş yasadanup ve gîce ve gündüz serhadd bekleyüz bize böyle züyûf akçe virmek insâf mıdır?" didikde hemen ol sâ'at biri birini kandurup ve tahrîk idüp cem'iyet olmağa başlarlar, andan sonra Yeniçeri odalarına varup kendülerine Yeniçeri eşkiyâlarını uydurup hemen ol sâ'at ki yevm-i cum'a'dır çârsû ve bâzârı kapadup At maydânına gelüp ve anlar tarafından ol gün ve irtesi gün ahşâma varınca ulemâ-i kirâm ve meşâyih-i izâm ve vüzerâ-i zevi'l-ihtirâm ve hâss ve âmm ve umûmen ehl-i dîvân ve ocak ağaları biri biri ardınca bölük bölük içerüye gelüp ve gidüp sa'âdetlü Pâdişâh hazretlerini ayak dîvânına istediler, lâkin Pâdişâh kurbünde olan ağavât⁵ kendü

¹ K,R: "râbi"

² "Paşa'nın"M; "Paşa"K,R.

³ +M; -K.

⁴ Maaş yerinde kullanılır bir tâbirdir. (Mehmet Zeki Pakalın, *a.g.e.*, III. s. 544.)

⁵ Saray hizmetlerinde kullanılan harem ağaları hakkında kullanılır. (Pakalın,*a.g.e.*,I.s. 24.)

başları korkusundan Pâdişâha ayak dîvânına varmağa rızâ virmediler. Müftî Efendi dahi ma'kûl ve câiz görmedi, amma ne çâre sulh tarîkıyla içerüye gelen vüzerâ ve vükelâ mezkûr ağavâtdan herbiri bir dürlü tarîkıyla rencide-hâtır olmağla eğerçi herbiri sûretâ sulh ü salâh için içerüye gelüp giderler. Lâkin gizlice kul tâifesini tahrîk idüp "Elbette bunların Pâdişâh kurbünde olmaları umûr-ı saltanata ayn-ı zarardır. Pâdişâhımız küçük olmağla bi'z-zât Veziriazam olan kimseleri ve sâir vüzerâyı âdem yerine komayup murâd itdüğü kimseleri ma'zûl iderler ve murâd itdüğü kimselere mansıb virirler ve Veziriazam kimseleri sadâretde komayup ikiden birden azl iderler eyle olunca elbette bunların Pâdişâh huzûrundan izâlesi ehemm ve elzemdir" didiler. kul tâifesi ayak ziyâde basup nâ-çâr sa'âdetlü Pâdişâh ve Vâlide Sultân ve Kâimmakâm ve sâir Zülüflü Arz ağalar selâm köşküne varup ayak dîvânın eylemek için ve kul tâifesi dahi tâ At Meydânından köşke varınca izdihâm ile Pâdişâh huzûrunda cem' olup [31] dururlar ilerüde piyâde ve gerüde âhen-pûş Sipâh ve Sipâh-zâdeler atlara süvâr olup dururlar tamâm Pâdişâh köşke geldüğün gördüklerinde içlerinden üç âdem biri hâin Ahmed Paşa'nın iç mehterliğinden Sipâh olmuş ve Hasan Ağa nâmında ve biri Şâmlı Mehmed nâmında ve biri Galata Voyvodası Karakaş Mehmed nâmında ilerü gelüp ve Hasan Ağa el kaldırup Pâdişâha hayır du'â itmeğe âğâz ve Cenâb-ı Bârî'ye niyâz itdüğü sâ'at sâir kul umûm üzre ellerin kaldırup ne kadar âvâzları var ise âmin çağırıldılar. Ba'de'd-du'â ve's-senâ Hasan Ağa didikleri gayret-keş söze gelüp itdi: "Benim Pâdişâhım Hakk te'âlâ vücûd-ı şerîflerin ibâdullâh özünden zâil eylemeyüp i'mâr-ı tavîle ile mu'ammer eyleye, bi-mennihî ve keremihî umûm üzre kulların hâkipâyeye yüz sürüyü gelüp merâm ve kelâmları budur ki elhamdü li'l-lâhi te'âlâ sa'âdetlü Pâdişâhımız hadd-i bülûğa varup kâmil cevân-baht bahâdır ve tamâm-ı umûr-ı saltanata tasarrufuna kâdir olmağa liyâkat ve isti'dâdı vardır. Niçün basîret üzre olup âlemin nizâm ve intizâmına sa'y ü ihtimâm itmez küffâr-ı bed-kerdâr kem idüğün hünkâr bilmeyüp gîce ve gündüz dâr-ı İslâmı gâret ve hasâret idüp nice köy ve kend ve palankalar yerlerle berâber etdi ve frenk-i bed-reng gâlib ve ehl-i İslâm mağlûb günden güne olmaktadır.

Kanî gayret ve hamîyyet bir alay ağaların ve Arabların mağlûb ve zebûnu olup anların sözüyle amel idersiniz insâf mıdır ve devlet-i İslâmiyyeye lâîk mıdır? Âlem harâba vardı. Re'âyâ ve berâyâ kalmayup perîşân oldu. Ekseriyâ dâr-ı harbe firâr idüp vilâyet hâlî kaldı. Pâdişâh kul iledir ve kul hazîne iledir ve hazîne ise re'âyâ iledir. Re'âyâ olmayınca hazîne ve hazîne olmayınca kul olmaz ve kul olmayınca Pâdişâhlık olmaz ve kulların ise zelîl ve zebûn ulûfe yüzün görmez oldu. Aldıkları ulûfe çingâne akçesi sâfi bakır ve teneke çarşûda kimse almaz ve hâla ulûfemizden bâkî kalan akçe kîsemizdedir. Al." der-kîse idüp züyûf akçeleri Pâdişâha gösterüp ider: " Benim Pâdişâhım dîn ü devlete lâîk bu mudur? Pâdişâh dîn-i İslâm vilâyetinde bugüne züyûf akçe geçe ve eğer hazîne yokdur dîrseniz ya Arabların bu denlü şevket ve dârâtı nedir devletinde anlar mu'azzez ve mûkerrem olmak ve kulların hor ve hakîr olmak dîn ü devlete lâîk mıdır? Veziriazam anlar ve Müftî anlar cümle umûr-ı saltanat ellerinde olmak neden elbette bunların [32] vücûdları sahîfe-i rûzgârdan nâ-bûd ve nâ-peydâ olmak gerekdir" deyü der-akab koynundan defter çıkarup okumağa başlar "Benim Pâdişâhım içerüden istediğümüz âdemler bunlardır ki zikr olunur, birisi Kızlarağası Bayram ve biri dahi Dâcû İbrâhîm Ağa ve Kapuağası Ahmed Ağa ve Has Odabaşı Hasan Ağa ve Musâhib Yusuf Ağa ve Bilal Ağa'dır ve dahi taşradan istediğümüz âdemler bunlardır" deyü yirmi âdemden ziyâde add itdiler. Tamâm-ı defter okudukdan sonra Pâdişâhımız dahi bunların nasîhatlerine ve sâdikâne ubûdiyyet ızhâr itmelerine aldanup bî-çâre Bayram Ağa'yı ve Dâcû İbrâhîm Ağa'yı ve Kapuağası Bosnevî Ahmed Ağa'yı bostancılara boğdurup bakçe bedenlerinden ipler ile taşra salıvirdiler ve ol mahalde Yusuf Ağa ile Bilal Ağa bakçe bedenlerinden iplerle inüp Üsküdar'a firâr itmişler lâkin çe fâ'ide

¹ « اذا جاء القضاء عمى البصر » mîsdâkınca necât ve halâsa tarîk bulmayup bi'z-zarûrî tarîk-ı memâta sülûk itdiler. Bu tarafda ise kul ayak basup bunları isterler sa'âdetlü Pâdişâh kendü hâcesi olan Bilâl Ağa'yı ve kâimmakâm Has

¹ "Ecel geldiğinde göz kör olur." Arap ata sözü.

Odabaşı Hasan Ağa'yı ricâ itdiler. Sözlere nâfiz olmayup Hasan Ağa'yı boğup taşra gönderdiler ve Yusuf Ağa ile Bilâl Ağa'yı bulmağičün sa'âdetlü Pâdişâh'dan Bostancıbaşı'ya hatt-ı şerîf alıverdikleri sâ'at cümlesi perîşân olup taşradaki âdemleri ele getürüp katl idüp malını yağmâ itdiler ve bundan evvelki Hüseyin Paşa'ya mühür gitmiş idi. Mahalline varmadın gerüye getürmesine âdem gönderüp Zurnazen Mustafa Paşa Vezîriazam¹ nasb olunup ve kaftân giyüp taşra kul tâifesine vardığı gibi kul tâifesi başları korkusundan "Senin vezîr olduğunu istemeziz. Elbette mühür-i şerîf Silistre Paşası olan Siyavuş Paşa'ya gitsün" deyü kul ayak basmak ile bi'z-zarûri mühür-i şerîf âna gidüp ve Koca Yusuf Paşa kâimmakâm oldu ve bu cem'iiyetden sonra Bostancıbaşı hatt-ı şerîf mûcibince Bilâl Ağa ile Yusuf Ağa'yı ele getürüp ve katl idüp meyyitlerin taşra gönderdi. Bu kez bir alay Cebeci eşkıyâsı ve Ermeni keferesi kemâl-i adâvetinden ayaklarına ip bağlayup At Meydânı'na varınca avret yerleri uryân kaldurum üzerinde küt küt iderek At Meydânı'na getürüp bıraktılar ve bu denlü hakâret ile kanâ'at itmeyüp bir alay eşkıyâ Allâh'dan [33] korkmayup gelüp giden seyirciyi kandurup "Bunun gibi maktûlün yağı ve eti fülân derde devâdır" deyü işidenler dahi i'tikâd idüp, ağaların etlerin ve yağların çoğun kesüp götürmüşlerdir. Hattâ hâcemiz nakl itdi ki "Kendi gözüm ile bir hâtûn elinde bir vâfir yağ götürür gördüm ve su'âl etdim "Bu nedir?" hâtûn itdi: "At Meydânı'nda olan ağaların yağından aldım ki fülân derde devâdır" deyü. Efendi dahi lâ-havle okuyarak hayrân kalmış, bu ne haldir, deyü. Ve dahi nakl olunur ki niçe Yeniçeri eşkıyâsı hıyâneten etlerinden kesüp ve meyhânedede pişürüp yemiş ve kudurmuş ne tatvîl-i kelâm edelim bu def'a olan Harem-i sultânîye hıyânet tahrîri mümkün değildir ve şöyle ma'lûm ola ki bu ağaların Pâdişâh kurbünde olmaları kulun ulûfeleri züyûf ve killet üzre olup ulûfe kifâyet itmedüğü bunların sebebiyle değildir, belki Tarhuncu Ahmed Paşa defter itdüğü minvâl üzre masrafın izdiyâdıdır ve îrâdın noksânıdır ve îrâdın

¹ M:vezîr. K.R: veziriazam.

izdiyâdı ve masrafın noksânı kulun çokluğundandır¹ ve kulun çokluğu paşalara ve beğlere rüşvet ile mansıb verilmesine sebebdir. Zîrâ mansıb ile rüşvet virilmese kula ulûfe kifâyet itmez ve kifâyet itmeyince saraya yürüyüş idüp katlü'l-nefs bi-gayri Hakk lâzım gelür. Pes imdî başda olan hâkimler def'-i belâ için bi'z-zarûrî mansıbları rüşvet ile virirler ve rüşvet ile mansıb alanlar dahi üç aydan sonra ma'zûl olurum deyü kendü virdiği kîseyi ve hediyeyi tahsîl itmek için fukarâyâ ziyâde zulm ü ta'addî eylemek ile bi'z-zarûrî fukarâ hadden ziyâde teklife tâkat getir[e]meyüp dâr-ı harbe firâr idüp vilâyet-i Pâdişâhî harâb ve hâlî kalur. İmdî şöyle ma'lûm ola ki mezkûr ağavâta olan zulüm ve hakâret devlet-i Pâdişâhîde kimseye olmuş değildir ümîddir ki bu yüzden şehâdet müyesser olup indallâhi te'âlâ derecât-ı âliyelere nâil olalar, Hakk te'âlâ anlara çok çok rahmet eylesün. Bunlar itdüğü İç Oğlânı içinde olan ehl-i ma'ârifeye in'âm ve ihsânı tahrîrden ve takrîrden bîründür ve merhûm ağalar şol mertebe İç Oğlânı'nı ma'rifete tergîb itdiler ki zamânlarında niçe câri hâfızlar ve kâtibler ve güzîde halifeler vücûda gelmişdir ki ancak olur. İnşâallâh mahallinde zikr olunur. Hakîr kendim merhûm Yusuf Ağa'ya bir meşârik yazdım ve mukâbelesinde [34] üç yüz kuruşa karîb ihsân aldım. Yusuf Ağa'nın saray içinde in'âm ve ihsânıyla mesrûr olmadığı âdem azdır, hattâ seferli odasında yâr-ı gârım ve odalımız² Receb Halîfe nâmında bir kimse Yusuf Ağa'ya varup birkaç kitâb alıvermesine recâ itdikde "Halîfeciğim yânımda ne bulunursa senin olsun, el cebe idüp altmış filori çıkarup vermiş, tek Pâdişâha ve Sultâna du'â eyle" deyü ve Seferli ve Kilârlı ziyâde olmağla bizim Seferli Odasına³ ve Kilârlıya birer sofrâ yemek Pâdişâha ta'yîn itdirmişdir ve hazîne ocağında Doğancılar nevbet ve parisden mu'âf olmağičün hazîneden hazîneliye âdem başına yılda biner akçe ta'yîn itdirmişdir ve bizim Seferli odasına gâyet hüsn-i nazarlari olmağla ahd itmişdi ki yıl başında kaftân akçesi çıkdıkda hazînelinin kaftân akçesiyle berâber eyleyeler ve iskerlet çuka ta'yîn

¹ [Bu ifâde yanlış yazılmış olmalıdır.]

² +V.

³ KRM: "Seferliye"; V: "bizim Seferli Odasına"

eyleye hikmet-i Hudâ bu fitne peydâ olmağla müyesser olmadı bu kadar bir makbûl sözü nâfiz musâhib ve sâhib-i sahâvet Devlet-i Osmâniyyede karîb zamânda gelmiş değildir. ¹ « رحمة الله عليه » Vesâir ağalar dahi bu minvâl üzre eyü âdemler idi. Hakk sübhânehû ve te'âlâ cümlesinin mükâfâtın firdevs-i a'lâ kılson ve dahi kara ağaların devlet ve rif'atlerin ziyâde eylesün, İç Oğlânı fukarâsı ekseriyâ bunların çırakları ve ihsân-dîdeleridir. Zamânımızda kara ağalardan İç Oğlânı gördüğü ihsânı ancak olur elbette bunlara her kim teveccüh idüp varsa mahrûm göndermezler. Dünyâda iyilik eylemek bunlara mahsûsdur.

Fasl-ı Sâmin: Kulun tedbiri ile Siyavuş Paşa'ya mühr-i şerîf vardıkda fermân-ı Pâdişâhîyle Âsîtâne-i sa'âdete gelüp ve çok mürûr itmedin merhûm oldu ve yerine Şâm Paşası olan Boynu-Eğri Mehmed Paşa'ya mühr-i şerîf irsâl olunduğu ve Koca Yusuf Paşa kâimmakâm olup zamânında katl olunan eşkiyâyı beyân ider.

Bundan akdem ki kulun tedbiriyle sâbıkâ Veziriazam olan Siyavuş Paşa'ya mühr-i şerîf vardıkda ol dahi fermân-ı Pâdişâhîyle İstanbul'a geldi. Veziriazam Siyavuş Paşa, "tamâm murâd üzre vezîrlik iderim" deyü ümmidde iken içerüde baş mübdî-i fesâd olan Süleyman Ağa, Kızlar Ağası olup pâdişâhımızı bi'l-küllîye tasarrufuna alup pâdişâhımızın ancak adı var idi, Kızlar Ağası ider kıları. Kimesne kapusuna durur yok. Bu kez devlet, Ocak ağalarından arablara düşdü ve Siyavuş Paşa'dan emîn olmadıklarıçün çok gün geçmeden azl idüp Bosna eyâletini virüp, yerine bir ma'tûh, yüz yaşından mütecâviz Gürcü Mehmed Paşa nâmında vezîriazâm oldu. Hükûmeti bu denlü idi: "Vezirliğim elden gitmesin deyü, paşaları ve başa gelecek âdemleri İslâmbol'da komayup taşra sürerdi ve dâim Murad Paşa gibi masraf arturmada idi. Hattâ günde üç yük akçe masraf arturdu¹. Lâkin sıtmalî gelmek ile gündün güne marazı terakkî ve izdiyâd üzre olmağla, bundan evvelki ağaların katline bâ'is olan Hasan Ağa ve Şâmlı Mehmed Ağa ve Karakaş Kalaş Mehmed Ağa

¹ "Allah ona rahmet eylesin."

bâ'is olan Hasan Ağa ve Şâmlı Mehmed Ağa ve Karakaş Kalaş Mehmed Ağa kul tâifesinin i'ânetiyle şehri İslâmbol'da erbâb-ı devlet komayup kendülerin katl ve malların kabz idüp günden güne devletleri ve izzetleri terakkî [35] ve izdiyâd bulup şol mertebe ki ocak ağaları olan Bektaş Ağa ve Yeniçeri olan Kara Çavuş ve kul kethüdâsı denlü şân ve izzet ve devlet sâhibi oldular hattâ gavgada kâimmakâm olan Zurnazen Mustafa Paşa kapudânlığı zamânında bir azîm donanma tedârik idüp Akdenize gitmek üzere iken vüzerâ azl itdürüp Erzurum eyâletini alıvirüp Erzurum'a gönderdiler. Hemen İslâmbol'da durmasun ihtimâldir ki Veziriazam olup bizim devletimize mâni' olarak ve yerine silahdârlıktan çıkma firârî Mustafa Paşa kapudân oldu. Lâkin kapudânlıktan mahzûz olmayup yüz iki yüz kîse virüp Mısır paşası oldu ve¹ ânin yerine Tavîl Ken'ân Paşa kapudân oldu. Ve Siyavuş Paşa sıtma marazından necât bulmayup İstanbul'a geldikde bir ay mürûr itmedin fevt olup mühür Şâm paşası olan Boynu-Eğri Mehmed Paşa'ya gitdi ve yerine Koca Yusuf Paşa kâimmakâm iken bundan evvel Pâdişâhı ayak dîvânına çıkarup ve Hakla ve şer'-i şerîf yüzünden da'vâ idüp Pâdişâhımıza münâfikâne nasîhat eden evbâş şehri İslâmbol'da Sipâhın ta'assubuyla şol mertebe devlet ve izzete nâ'il oldular ki izâleleri emr-i asîr oldu. Bunlar bu minvâl üzere iken Seydî Ahmed Paşa öte yakada bir alay levendât üzerine düşürüp bâgîlik tarîkına sülûk itmeleriyle mezkûr evbâş günlerde birgün bî-pervâ kâimmakâm ile Müftî Efendi'yi önüne katup Has Odaya gelüp Pâdişâha buluşup itdiler: "Benim Pâdişâhım, elbette Seydî Ahmed Paşa üzerine sefer olsun" deyü Pâdişâha ziyâde ıkdâm ve ibrâm itmeleriyle Tûğ-ı Şerîf-i Sultânî Cebe-hâne önüne dikildi. Ke'ennehû bu bahâne ile Ânadolu'ya sefer idüp bölüğün bir tarîkla mühür sâhibi olup sefer bahânesiyle Ânadolu'da kendü habâsetinden olalar, deyü. Amma derd-mend ve bîçâreler Cenâb-ı Bârî'nin istidrâcına aldanup feleğe gelin demezler iken meğer

¹ "ve Siyavuş Paşa sıtma marazından": +K; -M.R.

¹ «الامور مرهونة باوقاتها»¹ mantûku üzre zavallıları mukarrer ve muhakkak olmağın günlerden birgün Koca Yusuf Paşa ile Müftî Efendi bunları bir lu'b ile Has Odaya Pâdişâh huzûruna getirüp ve amân verilmeyüp katl olundular. Mezkûr baş eşkıyâ olan yâd-gârlar yetmiş gün murâd üzre devlet sürdüler [36] ve nakl olunur baş zorba olan Hasan Ağa yetmiş gün içinde altıbin Sipâh çırâk eylemişdir ve altı yüz kîse eline girmiştir.

² «العهدة على الراوى»²

***Fasl-ı Tâsi' : Boynu-Eğri Mehmed Paşa İslâmbol'a geldikde
zamânında olan havâdisi beyân ider.***

Bundan akdem ki Siyavuş Paşa'dan sonra Mehmed Paşa'ya mühr-i şerîf gitmiş idi. Ol dahi âheste âheste tayy-i merâhil iderek İslâmbol'a gelüp sadâretinde karâr eyleyüp meh-mâ-emken umûr-ı dîn ü devlete sa'y ve ihtimâm idüp ve donanma ile Ken'ân Paşa'yı Akdeniz'e gönderdiler ve sa'âdetlü Pâdişâh dahi donanma gıtdikden sonra ki bin altmış altı târîhinde mâh-ı Şevvâl'in onunda sa'âdetle Üsküdar'a göç idüp bir mikdâr yaz faslında iç halkıyla istirâhat edeler deyü hikmet-i Bârî ve takdîr-i Yezdânî birle bundan akdem ki Kapudân Ken'ân Paşa birle donanma gitmiş idi. Boğazdan taşra çıkduğı gibi bî-tedbîr ve bî-idrâk ahmak-ı men-hebenneka umûr-dîde olan kimselerin müşâverelerine râzî olmayup kendü fikr-i fâsidiyle Rûmili tarafından bir sığa olan yerde demür bırağup karâr eyler ki "İrtesi küffâr ile mukâbil oluruz" deyü hikmet-i Hudâ hemân ol gün küffâr tarafından tâli'-i nühûstlarına rûzgâr muvâfik olmağın gemilerimiz lenger-efgen-i ittisâl itdüğü mahall ve mevzi'den haber aldıkları zamân bî-tevakkuf rûzgâr muvâfakatiyle Donanma-yı hümâyûna hücum eylediklerinde içlerinden barınmaz gemileri seçilüp ve bizim donanmaya mukâbil olup şol mertebe sağa ve sola toplar ve ateşler atar ki bizim gemilerimiz cânibinden rûzgâr olmadığından gayri cümle

¹ "Her şeyin bir vakti vardır."

² "Günahı anlatanın boynuna."

gemilerimiz sığa yerde vâki' olmağın hiçbir geminin demürin koparup tahrîke mecâl olmadığıçün herkes cân-ı azîzin tahlîsine sa'y ve ihtimâm eylemeğın karaya karîb olanlar karaya atılıp halâs olmuş ve karaya karîb olmayanlar kendülerini deryâyâ atmışdır ve deryâyâ atılânın ekserin dahi kâfir su yüzünde düşürüp esîr etmişdir ve bizim gemilerimiz dahi boş kalmağın kâfir birkaç kadırgadan gayrî ve baştadeden gayrî cümle gemilerimiz kabz idüp ve eyücelerin intihâb eyleyüp bâkîlerini ihrâk-ı bi'n-nâr etmişdir. Bu haber-i pür-sûz şâyi' oldukda ehl-i îmâna azîm hüzn ve inkisâr vâki' oldu ki ta'birten biründur ve bir iki gün mürûrundan sonra bir gayri haber geldi ki deryâ tehî olmağın küffâr Bozcaadasın [37] ve Limye kal'asın aldı deyü haber mukarrer ve muhakkak oldukda cümle İstanbul halkı ayağa kalkup "Elbette Pâdişâhımız İslâmbol'a gelsün. Seyr ü temâşâ ve bâğ ve bâğçe ve zevk zamânı değıldir, küffâr yârın obür gün İslâmbol'a gelür. Boğaz dahi kapandı. Böyle kalursa İslâmbol'da kaht u galâ olmak mukarrerdir. Üsküdar'da ne işi vardır." deyü bu haber dahi Pâdişâhımızın mesmû'u oldukda bilâ-tevakkuf İstanbul'a göç idüp ve Yalı Köşkü'ne teşrif buyurdukda umûm üzre şehir halkı ve kul tâifesi gelüp feryâd ü figân iderek "Elbette ba'de'l-yevm Pâdişâhımız sefere çıksun" didiler. Pâdişâh ve Vâlide Sultân hazretleri Veziriazam hazretlerine fermân itdiler ki sefer mühimmâtın tedârik eyleye ol dahi tav'an ve kerhen baş üzerine deyü lâkin benim Pâdişâhım hazîneden yirmibin kîse akçe isterim, bu kadar kîsenin tedâriki mümkün olursa ne güzel ve illâ sefere gitmek mümkün olmaz halbuki hazînede bu kadar kîse yokdur, öyle olunca bi'z-zarûrî İstanbul'un ekâbir ve a'yânına ve sultânlara kudretleri mikdârınca kîse teklîf olunup cem' olundukda şey'-i kalîl olmağla Pâdişâhı sefere çıkarmağa uhdesine almadığıçün azl olunup ânın yerine bir miskin, fakîrû'l-hâl, beyne'n-nâs adı var yok mesâbesinde Arnavud¹ Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldu.

¹ V: "bir miskin Arnavud"

*Fasl-ı Âşir : Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda zemân-ı
hükûmetlerinde olan havâdisi beyân ider.*

Boynu-Eğri Mehmed Paşa'dan sonra sa'âdet ve izzet ile Köprülü Mehmed Paşa Veziriazam oldukda herkes ânın vezîr olduğun münâsib ve lâyıkh görmeyüp vücûd virmezdi. Ke'ennehû elinden bir nesne gelmez deyü ve etrâfda vâki' olan paşalar ve beğler Köprülü'nün vezîr olduğun işitdikde: "Hay hay Köprülü gibi âdemde mi sadârete geçermiş? Gör ne zamâna yetişdik " deyü ta'accüb iderlermiş. Lâkin emr-i Hakla halk didüğünün hilâfi vücûda gelüp hemân sadârete geçdüğü gibi Pâdişâhın seferi vardır deyü şehri İstanbul'da ve taşrada münâdîlere nidâ itdürüp sefer mühimmâtına mübâşeret üzre iken nâ-gâh kul tâifesi Atmeydânında cem'iyet idüp izdiyâd üzre iken Veziriazam haber aldugı sâ'at bunlara göz açdırmayup cem'iyetlerin perîşân ve baş ve bûğların bî-nişân idüp ba'dehû İstanbul hânların boşadup ve cümle hânları bozup odalar itdi, tâ ki Sipâh tâifesi içine konup cem'iyet itmesün deyü ve bu [38] cem'iyetden sonra halkı te'dîb için seyf-i inzârı çıkarup Pâdişâh hilâfında olan kul tâifesine ve sâ'ir gerden-keşânlara amân virmeyüp nâ-bûd ve nâ-peydâ eylesini kendüye pîşe ve san'at eyledi. Tâ ki fukarâ ve zu'afâ ve ehl-i vekâr olanlar bir alay eşkıyâdan âsûde olup Pâdişâha du'â eyleyeler. Ba'dehû bin altmış yedi târîhinde etrâf ve eknâfa sürsat için ve ehl-i sefere¹ hâzır olmağičün kibel-i sultânîden mü'ekked emirler ve hatt-ı şerîfler irsâlinden sonra sene-i mezbûrede seferden mukaddem Kastamonu vilâyetinden Mehmed Sâdık nâmında bir sâlih ve âbid kimse Veziriazam ve Pâdişâh hazretlerine mülâkî ve müşerref olup telkîn eyledi ki "hergün bin bir feth-i şerîf fetih ve nusret için tilâvet olunsun" deyü Pâdişâh dahi "şeyhin fermânıyla yüz bir oğlan intihâb olunsun ve hergün câmi'de aded-i mezkûr üzre feth-i şerîf okunsun" deyü fermân eyledi ve dahi Doksaniki Mehmed nâmında iç oğlânından bulup her birine doksan ikişer feth-i şerîf ta'yîn olundu. Haftada bir kerre okuyalar ve üslûb-ı mezkûr üzre Pâdişâh sefere azîmet idüp

¹ Matbu nüshada bu kelime mükerrer dizilmiştir.

gidince ve gitdikden sonra kırk bir âdem kendi ihtiyârıyla hayır niyyet için hergün birer feth-i şerîf tilâvet itdiler. Tâ sa'âdetlü Pâdişâh seferden gelince hakîr bu evrâkı tesvîd eyleyen Muhammedü'bni Hüseyni'l-Bosnevî¹ dahi cümle tilâvet olunan meclisde hâzır olup kırâ'et itmek müyesser oldu ve nice ihsânlara nâ'il olmak nasîb oldu. Ândan sonra cümle sefer mühimmâtı hâzır oldukda sene-i mezbûrede Cumâde'l-ülânın on dokuzunda ve Şubat'ın yirmi üçünde Bâzâirtesi günü evvel bahârda sefer-i hümâyûn için tûğ-ı pür-fütûh-ı şehriyârî Veziriazam Köprülü Mehmed Paşa zamânında cebe-hâne mukâbelesinde dikilmiştir ve Veziriazam sefere gitmezden mukaddem harâc-güzâr olan Erdel Kralı mürd olup ve ânın yerine Yedikule'de mahbûs olan Görke nâmında bir kâfire kıbel-i sultânîden Erdel Hâkimliği ihsân olunup ol tarafa varup taht-ı nühûs-encâmılarına cülûs idüp karâr itdikde kendü vükelâsına ve âkıllarına Pâdişâhımız cülûs edeli ne kadar havâdis zuhûr itdiyse bir bir takrîr ve beyân idüp "Şimden gerü Devlet-i Osmâniyye tenezzüdedir ve kulu kendülere yâr olmamağla etrâf ve eknâfda olan düşmânlarına cevâb virmeğe iktidârı yokdur ve bundan böyle fırsat bizimdir Hazreti İsâ dîni bize mu'în oldu hemân Girid frengi ile ittifâk idelim ânlar deryâdan [39] biz ise karadan Hazreti İsâ sancağın çeküp vilâyetin urup tâ İslâmbol'a varınca hücum edelim" deyü müşâvere itdiklerinde cümlesi ma'kûl görüp ve freng ile ittifâk idüp dâr-ı İslâma mazarrat irişdirmeğe kasd ve azîmetleri mukarrer ve muhakkak olduğu haber alındıkda Tatar Hân Erdel Kralı üzerine gitmeğe fermân olunup ba'dehû Veziriazam mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci günü ki yevm-i seşenbedir Kapudân Topal Mehmed Paşa'yı yedekle ve otuz dâne kadirga ile Akdeniz ile frenk üzerine irsâl eylediler ve sene-i mezbûrede mâh-ı Şa'bân'ın on beşinde Veziriazam hazretlerinin Otak-ı hümâyûnu Çırpıcı çayırında kurulup yine mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci gününde yevm-i Bâzâirtesidir. Ordû-yı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn çıkdı ve donanmânın

¹ +V: "bu evrâkı ... Bosnevî "

bakiyyesi mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde Beşiktaş'a çıkdı ve gerü irtesi ki¹ yevmü'l-hamîsdir Veziriazam İstanbul'da olan Kapu kuluyla Çırpıcı çayırına revâne oldu, ba'dehû sa'âdetlü Pâdişâh alayı seyr itmek için Davudpaşa'ya göç tarîkiyle gitdi. Veziriazam dahi Ramazân'ın ibtidâsında Pencşenbih günü kalkup Bozca kal'ası üzerine gitdi. Sa'âdetlü Pâdişâh dahi ol gün saraya teşrîf buyurdular. Veziriazam dahi tayy-i merâhil iderek cünûd-ı İslâm ile Bozcaadasına varup küffâr donanmasıyla Donanma-yı hümâyûn mukâbil olup ve ne mertebe iki taraftan ceng vâkı' olmuşdur. Vâlîde Sultan hazretlerinin ağalarına gelen mektûb sûreti bu mahalde yazıldı tâ kim fehm oluna.

Ba'de's-selâm; mâh-ı Şevvâlin beşinci günü ki yevm-i Salı'dır asker-i İslâm gemileri mavnalarıyla otuz dokuz pâre ve on dokuz pâre² kalyon ki elli yedi pâre gemi olur kâfirin dahi gemileri altmışdan ziyâde³ olup iki taraftan azîm ceng vâkı'⁴ olmağla üç sâ'at mikdârı ceng olup⁵ niceleri şehîd ve niceleri dahi cedîd gazâlar idüp bizim kalyonlarımız ile küffâr gemileri ceng iderek deryâya açılıp gitdiler. Bu tarafta esnâ-i cengde Yeniçeri tâ'ifesi yirmi dokuz kadirga ve mavnalarımız ile başdankaraya idüp firâr itdiler ve cümle kürekcilerimiz dahi kaçup kadirga ile mavnalarımız boş kaldı ve bir kalyon ile mavnalarımız vezîrin izniyle ihrâk-ı bi'n-nâr olunmuşdur ve küffârın bir kalyonu gark oldu ve bir mavnası dahi alınmışdır⁶ ve bizden bir boş kadirga uğurlandı ve bir mavnayı kâfir alup giderken Küçük Mehmed nâmında bir sancak beği dağ üzerinden [40] görüp dem-beste ve hayrân olup "Acabâ nice olur?" deyü âkıbet nâ-çâr altmış yiğit başların meydâna koyup deryâ kenârında iki kayık bulup ale't-ta'cîl içine girüp mavnanın ardından yetişüp azîm ceng iderek üzerine çıkup kâfirin yedeklerin kesüp yüzelli mikdârı kâfir ile alup

¹ -M; +K,R.

² +V.

³ V: "mütecâviz"

⁴ -R; +M,K.

⁵ +V: "üç sâ'at olup"

⁶ V: "ve küffârın alınmışdır"

mavnayı halâs eyleyüp Veziriazam hazretlerine geldi¹. Veziriazam dahi karşı çıkup ve yüzün gözün öpüp ve arkasına kürkün giydirüp ve başına teller sokup azîm iltifâtlar eyledi ve asker-i İslâm başdan karaya olunan gemiler için kürekci ve kürek tedârikinde iken ceng iderek giden onyedî kalyonumuz Kapudan Paşa'ya vâsıl olduğu haberi geldi, bi-avni'llâhi te'âlâ aslâ zarar olmamışdır ve mâh-ı Şevvâl'in yedinci gününde gün dolunurken küffârın kapudânı olan bî-dîn yirmi beş çekdirmeyi ve üç mavnaların ve börtlenlerin ve sâir gemilerin atlas ve çuka ile donadup ve tablahânesin çalarak başdan karaya olan gemilerimizi ve mavnalarımızı cümlesini almak ümîdiyle yürüdü ve asker-i İslâm bunu böyle gördükde hayrân ve sergerdân olup herbirisi feryâd ve figâna başlayup ve cenâb-ı Bârîye tazarru' idüp "âh hâlimiz nice olur" deyü halbuki bizden imdâda varır bir gemi yok [mudur] karşı vara deyü Hakk sübhânehû ve te'âlâyâ teveccüh-i tâmm ile teveccüh eylediler² kâfir dahi bî-pervâ azulu donuz gibi möleyüp top atmağa başladı. Mukaddemâ Anadolu tarafına konulan dört pâre top ol mahalde olan topçılardan bir topcı lûtf-ı Hakkla kâfir kapudânın üç fenârîsinin³ bârûthânesine bir top güllesi urdukda içinde bin beş yüz âdem ihrâk olmuşdur ve bunu halâs idelim deyü yedeği geldükde ol dahi ma'an ihrâk olmuşdur⁴ ve bu yüzden ehl-i îmâna azîm sürûr hâsıl olup ve küffâra ziyâde havf ve musîbet olup yıkılup gitmişlerdir ve ol topcıya yetmiş akçe Sipâhlık ihsân olundu bâkıyü'd-du'â.

Veziriazam dahi kâfirin inhizâmından sonra Bozcaadasın muhkem kuşadup döğerken bi-avni'llâhi te'âlâ mukaddemâ ki Tatar Hân Erdel üzerine gönderilmiş idi, kâfire gâlib olup elli, altmış binden ziyâde tu'me-i şemsîr-i gâziyân ve bu denlü esîr küffâr olduğu ve bunca toplar ve taburlar kabz

¹ "Veziriazam hazretlerine geldi" +K,R; -M.

² V: "[mudur] karşı vara teveccüh eylediler"

³ V: "hanbarlısın"

⁴ V: "ve bunu ihrâk olmuşdur"

olunduğu haberi askeri ile¹ Sadriazam hazretlerine geldikde azîm asâkir-i² İslâma kuvvet-i kalb hâsıl olup düşmâna karşı şenlik itmişlerdir ve İslâmbol'da dahi azîm şenlik olup ehl-i İslâma sürûr hâsıl oldu. Veziriazam dahi bu haberin meserretinden sonra Bozcaadasın [41] feth idüp Kızlarağası Mehmed Ağa'ya gönderdiği mektûb sûretidir:

Benim oğlum, Bozcaadasın bir mikdâr ordû geldüğü bundan akdem ol cânibe arz ve i'lâm olunduğu günden berü kendümüz karşularında oturup şeb ü rûz ardın kat' itmeyüp pey-ender-pey bârût ve kurşun ve mühimmât ve asker ve zahîre ve levâzımât ve beksimât yollanup kefere-i dûzah-karîn bir def'a dahi cümle donanmayı hezîmet-nümûnün ve kal'ada olan askerin çıkarup sabândan ahşâma değîn iki koldan ceng ü cidâl olunup elhamdü li'l-lâhi te'âlâ alâ-ni'amâyâ cüyûş-ı İslâm vâkıf ve haberdâr olup hâzır bulunmağla mukâbil olup devlet-i Pâdişâhîde kâfire azîm kılıç urulup beş altı yüz dil ve baş alınup hâib ü hâsir dönüp firâr itdikden sonra irtesi günü yine müte'âkibeten binden ziyâde asker ve iki şâhî top ile mühimmât ve cebe-hâne ve zahîre irsâl olunup melâ'in karşulayup vardıkda asker ve zahîre ve mühimmât dökülmüş bulmağla zarar ve tecâvüz idemeyüp hâib ric'at itmekle bu taraftan yevm-i mezbûrda Anadolu eyâletine mutasarrıf olan Hasan Paşa mavna ve çekdirmeleriyle boğaz yânında duran altı aded kalyonların toplayup azîm rahne virilmeğe ve ale't-tevâli asker ve cebe-hâne ve zahîre geçirilüp bir vechile men'a kâdir olmamağla bi'l-külliyeye me'yûs olup işbu mâh-ı zi'l-ka'denin³ cum'airtesi gîcesi taşrada olan tabyasın yakup ve kal'ayı ihrâk idüp içindeki melâ'in-i hâsirîn gemilere girüp nısfü'l-leylde rûy-ı deryâya açılup yıkılıp gitmişlerdir. Hazreti Allâhü te'âlâ celle şânühû devletlü ve şevketlü Pâdişâhımızın tâli'-i hümâyûn-ı zafer-makrûnların güşâde kılup berren ve bahren asâkir-i İslâm-ı nusret-şi'ârlarını envâ'-ı fütûhât-ı cemîleye mazhar idüp ve a'dâ-yı dîn bed-hâhların hemîşe

¹ -M; +K,R.

² M: "asker"; K,R: "asâkir"

³ -M, K,R. [boş]

makhûr ve ser-nigûn kılıp hazreti Habîb-i ekrem « صلى الله عليه وسلم » hürmetine an-karîb ziyâde sürûr ve handân eyleye. Âmin yâ Rabbe'l-âlemîn.

Bu mektûb-ı beşâret-encâm vusûlünde İslâmbol halkı gâyet mesrûr ve handân oldu hattâ deryâ donanması oldu ve İç Oğlânı üç gün şenlik eylediler ve Sadriazam dahi Bozcaadasın feth idüp kemâl-i mertebe ta'mîrinden sonra Limye kal'asın teshîr için Topal Kapudân Paşayı ta'yîn buyurup gönderdiler ve Sadriazam evvel bahârda Erdel hâkimi olan Rakoça-oğlu Görke [42] üzerine sefer eylemek kasdıyla bi'z-zât asker-i İslâmıyla Bozcaadasından kalkup Edirne'de kışlamak için azîmet itdiler ve Vezîriazâm tarafından sa'âdetlü Pâdişâhımıza küçük bayramdan on gün mukaddem haber geldi: "Elbette taht¹ sana lâzım ise bir gün mukaddem kalkup Edirne'ye gelesin" sa'âdetlü Pâdişâh dahi Edirne'ye teşrîf buyurmağın haber göndermeğın sa'âdetlü Pâdişâh dahi muhâlefete cevâz göstermeyüp mâh-ı Zi'l-hiccenin² onunda Pencşenbih günü Davudpaşa'ya gidüp ve anda onbeş gün oturak idüp gerü Pencşenbih günü Edirne'ye azîmet buyurdular ve tayy-i merâhil iderek Edirne'ye varup taht-ı kadîmlerine cülûs idüp Kapudân Paşa'nın beşâret haberine müterakkıb ve muntazır üzre iken Limye'nin fetih haberi geldi. Elhamdü li'l-lâhi te'âlâ bu senede iki taraftan fütûhât-ı celîle müyesser olup âlem mesrûr oldu ve Topal Kapudân Paşa Limye'yi aldıkda içinde olan kapudânı ile ikiyüz âdemden mütecâviz Edirne'ye gelüp Pâdişâh huzûrunda kapudân ile çoğu îmâna geldiler ve sa'âdetlü Pâdişâh kapu kuluyla ol kış ki bin altmışsekiz târîhidir Edirne'de kışlayup ve etrâf ve eknâfa "Evvel bahârda seferim vardır" deyü evâmîr-i celîle irsâl eyledi ve Eflak ve Boğdan beğlerini tecdîd eyledi ve hikmet-i Bârî bî-vakt bu kadar asker Edirne'ye varıldığından gayrî azîm kış oldu ki köylerden şehre aslâ ne odun ve ne zahîre gelürdü ve bu sebebden gâyet kaht vâki' oldu. Edirneliden nice kimseler evlerin bozup odun yerine askere fûrûht itdiler ve İç Oğlânı ise fermân-ı Pâdişâhîyle bâğçede bülend ceviz ağaçların kesüp odun

¹ V: "Vezîriazâm Edirne'ye gelesin."

² V: "muhâlefete cevâz Zi'l-hiccenin."

ittihâz itdiler, hele ne hâl ise bu usret üzre güçle yaza çıkdılar. Ba'dehû etrâfdan zahîre ve odun gelüp asker-i İslâm içinde azîm ganîmet oldu.

Fasl-ı hâdî aşer : Köprülü Mehmed Paşa Vezîriazam oldukda seyf-i sârimi çıkarup kul tâifesini tahvîf ve inzâr itdüğünü beyân ider

Vaktâ ki Sultân İbrâhîm katl olunduğu vakitden berü bin altmış altı târihine varınca dokuz kerre kul tâifesi cem'iyet-i azîme eyleyüp nice kimseleri bi-gayri Hakk katl idüp ve nice erbâb-ı devlet olanların emvâl ve erzâkın yağma ve talan idüp ve saray-ı sultâniyeye hücûm eyleyüp nice kimseleri bi-gayri Hakk katl idüp ve etlerin kesüp meyhânelerde pişirüp ve kemâl-i mertebe efendilerine küfrân-ı ni'ame olup me'mûr oldukları deryâ seferlerinden mülâkî oldukda düşmânla muhârebe ve mukâtele eylemeyüp her yıl bu kadar donanma ve cebe-hâneyi kâfire teslîm idüp ve kendüleri başdan karaya firâr idüp deryâ kenârların [43] tehî ve hâlî koyup düşmân dahi fırsat bulup günden güne deryâ etrâfında olan memâlik-i Osmâniyye'yi harâb itmelerine kul tâifesi sebep olduysa ve dahi ulûfelerine irâd-ı Pâdişâhî kifâyet eylemediğiçün vezîr-ı a'zam olan kimseler anlardan emîn olmadığıçün bi'z-zarûrî mansıbları ehl-i menâsıba yüz, ikiyüz kîseye fûrûht eyleyüp kul tâifesinin mevâciblerine virmek için ehl-i menâsıb dahi mansıblarına vardıkda bir iki aydan sonra ma'zûl oluruz deyü virdüğü akçenin ve hediyyenin iki ol denlü re'âyâdan aldıkları için re'âyâ dahi bunların kesret-i tekâlîfine tâkat getir[e]meyüp kimi diyâr-ı Acem'e ve kimi dâr-ı harbe firâr eyleyüp memleket-i Sultânî ekseriyâ hâlî ve harâb olmasına kul tâifesi sebep olduysa Hakk sübhânehû ve te'âlâ mazlûmların âh u enîni sebebiyle bunların hakkında merhameti meslûb olan Köprülü gibi hâkime seyf-i inzârı virüp tâ ki bunların vücûdlarını sahîfe-i rûzgârdan nâ-bûd ve nâ-peydâ eyleye ol dahi bir pîr-i âkıl ve dâna ve rûzgâr-dîde olmağın nice kerre kul tâifesinin tuğyânların ve hadden ezfûn tecâvüzlerin gerek Sultân Osman vâk'asında ve gerek Sultân Murâd zamânında Hasan Halîfe ile Mûsâ Çelebi vâk'asında ve Sultân İbrâhîm kaziiyesi ve zulmen şehîd olduğu yıldan berü sadâreti zamânına varınca vâk'a

ve musîbet gördüğünden gayrî bi'z-zât kendüleri boğaza varup küffâr ile mülâkî oldukda Yeniçeri karaya firâr idüp donanma-yı hümâyûnu küffâra teslim itdiklerini gördükde ne mertebe dîn-i İslâma hıyânetleri vardır ma'lûmu oldukda bi'z-zarûrî zamânında olan halkı te'dîb ve tahvîf maslahatı için *Fetâvâ-yı Bezzâziyye*¹'de *Kitâb-ı Siyer*'de mezkûr olan fukahâ kavli

« ان قتل الاعونة والسعاة و الظلمة فى ايام الفطرة مباح لانهم يسعون فى الارض بالفساد ويثاب قاتلهم

لان من شرط الاسلام الشفقة على خلق الله والفرح بفرحهم والحزن بحزنهم وهم على عكسه »²

muktezâsınca ve dahi « ومايزع سلطان اكثر ما يزع القران »³ yanî Sultân men'

itdüğü ekserdir *Kur'ân* men' itdüğünden ya'nî nice kimse vardır ki nass-ı *Kur'ân*'da hurmeti sâbit olup mukâbelesinde ukûbât-ı şedîde-i âcile ile addolunan menâhî irtikâbından memnû' olmaz iken tahvîf-i Sultân ile memnû' olurlar. Tercümetü'l-hadîs.

Hakk bu kim lûtf-ı Hakkdırur sultân,

Zill-ı Yezdân pınâr-ı emn ü emân. [44]

Nass-ı kâtı' eğer çi *Kur'ân*dır,

Kat' iden zulmu tîğ-ı sultândır.

Ve dahi « فقد اعذر من انذر » ya'nî bir kimse bir kimseyi korkudup sen fülân fi'ili edecek olursan sâna o fi'ilin mukâbelesinde şu vechile ukûbet iderim dese ol korkudan tahkîk-i gadrin etmiş olur sonra ol korkutduğu kimseden fi'il sâdır olsa ol korkudan kimse âna ukûbet eylese ma'zûr olur, suç ol kimsenin olur, ol fi'il men'i ve mukâbelesinde olacak ukûbeti işitdikden sonra ol fi'ili irtikâb etmiş olur. Bu iki hadîs-i şerîfin mısdâkınca boğazdan

¹ Harezmlî, hanefî fukahâsından, seyâhatları sırasında Kırım ve Türkiye'ye de gelmiş, Molla Fenârî ile münâzara yapmış olan Muhammed b. Muhammed el-Kerderî (v. 827/1424) nin eseri. (Hayreddin Karaman, *İslâm Hukukunda Mezhebler*, İstanbul 1971, s.248)

² "Kargaşa günlerinde zulüm edicileri, kötü davranışlarda bulunanları ve zorbaları öldürmek mubahtır. Çünkü Allah'ın kullarına şefkat göstermek, onların sevinçleriyle sevinmek, acılarıyla acılanmak İslâmın şartları arasında iken onlar (yâni bâğî ve zâlimler) bunun aksine hareket ederler."

³ "Sultanın yasakladığı Kur'ân'ın yasakladığından çoktur."

Edirne'ye varınca Yeniçeri tâifesin ve Edirne ve Yanova seferine varınca sipâh ve Sultan İbrahim'in musâhibi olan Fazlı Paşa'yı ve Mustafa Paşa'yı ve Abdi Paşa'yı ve ehl-i Dîvân'dan niçe nâmdâr âdemleri katl itdi¹. Şol mertebe ki Edirne'de Sipâh ve Yeniçeri katl etdiği Tunca suyu leş ile doldu. Veziriazam hazretlerinin bu mertebe seyf-i kâtı² ve tîğ-ı inzârından sâir kul eşkiyâsı başı korkularından sâbıkâ Sadriazam ile fermân-ı Pâdişâh ile sefere me'mûr olan Haleb Paşası Abaza Hasan Paşa'ya firâr idüp² Hasan Paşa'yı kendülerine melce' ve me'vâ ittihâz idüp bâğîler tarîkına sülûk itmek kasdıyla Veziriazam dahi sefere kalkup gitmezden mukaddem Hasan Paşa'ya Hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn gönderüp hatt-ı şerîf vardıkda te'hîre cevâz gösterüp umûm üzre Anadolu askerinin cem' idüp bu cânibe gelesin deyü ol dahi münâfikâne ubûdiyyet-nâme ile cevâb göndermişler "Benim sultânım, siz sa'âdet ve izzetle buyurun biz dahi varmak üzreyüz." Sadriazam dahi münâfikâne cevâbına mağrûr olup yânında olan askeriyle iken kalkdıktan sonra bin altmış sekiz târihinde Ramazân-ı şerîfin yirmi ikisinde Belgrad cânibine azîmet buyurdular ve Tatar Hân dahi bî-şümâr Tatar ile ve Silistre Paşası Kadri Paşa kendü eyâletiyle ve Dobruca levendâtıyla ve Leh Kralı tarafından beş on binden ziyâde ve Budun Paşası Ken'ân Paşa serhadd kuluyla Sadriazam ile me'mûr olup Erdel üzerine azîmet eylediler Veziriazam dahi Filibe'de bayram nemâzın edâ itdikden sonra asker-i İslâm ile âheste âheste me'mûr olduğu küffâra giderken bu taraftan Anadolu askeriyle sefere me'mûr olan Hasan merhûm İbşîr Paşa'nın zorbalarından olup bu âna gelince serkeşlik idüp inkıyâd itmediğiçün Veziriazamın havf-ı tîğından vezîr huzûruna varmağa iktidârı olmamağla bi'z-zarûrî kendüye firâr iden kul tâifesiyle yek-dil olup [45] cümlelerin ittifâkıyla "Bu vezîri istemeziz, dîn ü devlete hıyâneti vardır ve şerrinden emin değiliz. Bir alay âdemi nâ-hak yere katl ediyor. Elbette³ arz u mahzar vardıkda te'hîre cevâz gösterilmeyüp azl ve katl olunup bizim ile

¹ V: "Sultan İbrahim'in musâhibi katl itdi" ; KMR: "paşaları katl iderdi"

² "sâbıkâfirâr idüp" -M: +K.R.

³ V: "Bu vezîri katl ediyor. Elbette"

me'mûr olan Tayyâr-zâde Ahmed Paşa Veziriazam olsun, biz dahi fermân-ı şerîfiniz ile mahall-i me'mûre varup dîn ü devlete hizmet idelim" deyü sa'âdetlü Pâdişâh Hasan Paşa'dan gelen âdemlere vücûd virmeyüp elbette kulum ise me'mûr olduğu hizmete azîmet idüp gitsün bu gûne cevâb Pâdişâh tarafından Hasan Paşa'ya vardıkda kemâl-i gurûrundan inâdına musirr¹ tekrâr Hasan Paşa söz alup virüp bir iki âdem kethüdâ yerlerinden kul tarafından mektûblar ile gönderüp Pâdişâh huzûruna gelüp yer öpüp durdular. Sa'âdetlü Pâdişâh hiddet ve savlet yüzünden bunlara hitâb idüp itdi: "Sizleri kim gönderdi?" Anlar itdi: "Benim Pâdişâhım Hasan Paşa ile yânında olan kullarınız." Sa'âdetlü Pâdişâh didi: "Hâşâ anlar benim kullarım değildir, belkim anlar şeytân kullarıdır, Leh Kralı kâfirliğiyle bu ulu gazâma imdâd virdi, bâ-husûs anlar ehl-i îmân olalar ve Pâdişâh-ı İslâm kullaruyuz diyeler, dîn-i devlete lâyük olan bu mudur? Kendü başı korkusundan bu kadar âdemi kendüye uydurup küfrân-ı ni'am olalar ve ben bunlara bundan akdem hatt-ı şerîf gönderdim, tâ ki bu fikr-i fâsidden ferâgat idüp bu cânibe geleler veyahut çünkü bu tarafa gelmeğe havf iderler bâri Bağdâd muhâfazasına gitsünler deyü veyâhud cem'iyetlerin perişân idüp herkes mansıblı mansıbına gitsün Veziriazam azl olunacak zamân değildir. Bundan böyle ülü'l-emre itâ'at itmemek nasıl müslümânlıktır? Allâhü te'âlâya ahdim olsun bundan böyle anda bulunan köpeği koymam ve sizleri dahi katl iderdim. Lâkin elçiye zevâl yokdur. Var yıkıl gidiniz." Ba'dehû sa'âdetlü Pâdişâh Hasan Paşa'dan gelen mektûbları bi-aynihi Veziriazam hazretlerine gönderdi Veziriazam dahi dâr-ı harbe karîb oldukda sa'âdetlü Pâdişâhdan mektûblar Veziriazam hazretlerine vusûl bulup ve vusûlünde mektûbların mefhûmu Sadriazam hazretlerine ma'lûm oldukda kendi yânında olan kulun tarafından her ocakdan birer âdem intihâb ve imtiyâz idüp arz ve mahzar ile Pâdişâh huzûruna ve Hasan Paşa yanında olan kul tâifesine irsâl idüp ve arz-ı mahzarlarında yazmışlar ki "Eğer ehl-i îmân iseniz bu cânibe gelinüz küffâra kılıç uralım ve eğer bundan sonra inâdınıza musirr [46] olup gelmezseniz bu cânibde cenâb-ı Bârî feth-i fütûh

¹ M`da karışık: K ve R`de açıkça okunuyor.

müeyesser iderse Allâhü te'âlâya ahdimiz olsun kılıcımızı çıkarmayalım tâ üzerinize varmayınca. Hasan Paşa'ya bu haber vardıkda bu taraftan ümîdin bi'l-küllüyye kat' idüp çünkü hâl böyledir bundan sonra bizi dahi Acem Şâhı gibi bir düşmân bilüp bundan böyle Rumili sizin ve Ânadolu bizim olsun, bildüğünüzden kalmânız." Tekrâr bu haber Pâdişâha geldikde bi'z-zarûrî taraf-ı şer'eden fetvâ-yı şerîf virilüp mûcibince cem'iyetlerin izâle eylemek için nefir-i âmm oldu. "Öldüren gâzî ve ölen şehîd" nass-ı şerîf ile sâbitdir, münkiri kâfirdir. Şehir be-şehir, karye be-karye fetvâ-yı şerîf irsâl olundukda mezbûr Hasan Paşa bu taraftan nâ-ümîd olup günden güne cem'iyeti izdiyâd ve terakkî idüp Bursa şehrinin taşrasında umûmen Anadolu askeriyeye ve yanında nâm-dâr beylerbeğiler ile karâr idüp ve bi-pervâ âl-i Osmân Pâdişâhına karşı göğüs gerüp ve merd da'vâsın idüp her kimin iktidârı var ise gelsün deyü etrâf ve eknâfa sürsat için buyrulduklar gönderüp Pâdişâh dîn-i İslâmı irşâd eylemek için cem' olunan askere zahîre deyü bu minvâl üzere tuğyânı terakkî ve zuhûr buldukda sa'âdetlü Pâdişâh Veziriazam yerine Kâimmakâm olan Topal Ken'ân Paşa'yı Bursa muhâfazasına ta'yîn eyledi ve Edirne Bostancıbaşı olan Kırkayağa İslâmbol kâimmakâmlığı sipâriş olunup tâ ki İslâmbol'u ve Üsküdâr'ı muhâfaza eyleye ol dahi fermân-ı Pâdişâh-î yerine gelsün deyü nâ-çâr Üsküdâr'a meteris kesdirüp ve toplar koyup ne kadar kapu ortasında oturak ve mücrim var ise anları meterise koydı, ke'ennehû muhâfaza eylediler ve Çavuş-oğlu Mehmed Paşa dahi fermân-ı Pâdişâhiyle asker yazup me'mûr olduğı üzere Mudanya[ya] vardıkda anda birkaç Hasanpaşalı bulup kimin kazığa ve kimin salb idüp mahall-i mezbûrda otururken Hasan Paşa tarafından bölük gelüp Çavuş oğlu Mehmed Paşa'yı bozup ol dahi bir kadirge ile deryâya firâr idüp Pâdişâh'a ahvâlin arz eyledi ve bundan akdem ki Topal Ken'ân Paşa Bursa muhâfazasına ta'yîn olunmuşdu. Ol dahi Kölemen olmağla ebnâ-i cinsi olan kölemen¹ Hasan Paşa'ya takvîyet-i maslahat için Bursa'ya vardığı gibi tehî destim deyü şehirliden hayli akçe alup ve hafiyeten Hasan Paşa'ya imdâd için kurşun ve bârût [47] ve sâir mühimmât ve levâzım gönderir imiş sonra

¹ "olmağla ebnâ-i cinsi olan kölemen" -M: +K.R.

Bursalı hıyânetine vâkıf olmağın başı korkusundan Hasan Paşa'ya firâr idüp takviyet eyledi ve Hasan Paşa'nın dahi günden güne şol meretebe cem'iyyeti takviyet buldu ki herkes cem'iyyetlerin izâle ve perîşân olmasını emr-i muhâl görürlerdi ve halkın çoğu dahi bunun bu meretebe tuğyânın ve azîm cem'iyyetlerin ve üzerine varan kimselere gâlib olduğun gördükde

¹ « مؤيد من عند الله » dır deyü i'tikâd-ı fâsidleri ânın elinden bir hayır vücûda

gelür deyü dâimâ gâlib olduğun cenâb-ı Bârîden recâ iderlerdi ve halkın dilinde Hasan Paşa İslâmbol'a gelür deyü güft ü gû vâkı' olmağın Kadıköylü ve Üsküdarlı ekseriyâ esbâb ve eskâllerin İslâmbol'a geçirdiler ve bâğların bîvakt bozdular ve sa'âdetlü Pâdişâhımız dahi bu meretebe halkın şerr ü fesâda ve Celâfî tarafına teveccüh ve² meylini ve ânın hadden efzûn tuğyânını mülâhaza eyledikde ale't-ta'cîl Sadriazam hazretlerine âdem³ gönderüp mühür lâzım ise birgün evvel bu cânibe gelmeğe sa'y idüp ihmâle cevâz göstermeyesin Veziriazam dahi Yanova kal'asın muhâsara itmek üzre iken taraf-ı Pâdişâhîden âdem gelüp hatt-ı şerîfî verüp cevâb taleb eyler Veziriazam dahi gelen âdeme cevâb virmeyp yânında te'hîr itdürüp ve kal'ayı muhâsara idüp sene-i mezbûrede mâh-ı Zi'l-hiccenin guresinde âsan vechile feth eyleyüp ve fetihnâmeleri kendü mîrâhuru ile sa'âdetlü Pâdişâha gönderüp cevâb etmiş: " Benim Pâdişâhım yirmi güne varınca inşâallâh varmamız mukarrerdir, elem üzre olmayasız."

Târîh-i Yanova:

Yanova'yı aldı sühûletle Mehmed Paşa

Ve bu fetih haberi geldikde şehir be-şehir⁴ yedişer gün donanma sipâriş olunup halk azîm mesrûr ve handân oldu ki vasfî mümkün değildir ve sa'âdetlü Pâdişâhımız İslâmbol'dan sefer niyyeti ile Edirne'ye varup asker-i İslâma

¹ "Allah katında yardım gören."

² "teveccüh ve" -M: +K.R.

³ "hazretlerine âdem" -M: +K.R.

⁴ M: "beşer"; K.R: "be-şchir"

kuvvet-i kalb olmakla¹ gâzidir deyü fetvâ-yı şerîf virilüp bundan sonra nâmına Gâzî Sultân Mehmed Hân deyü hutbe-i şerîfde okunsun ve avn-i Hakk ile Yanova kal'asının feth ü teshîri üç dört günde âsân vechile müyesser olup ve yeniden Erdel hâkimi nasb olunup ve bin kîse yol harcı ve her sene kırk üç bin altun harâc vermek şartıyla sulh olunup ba'dehû Veziriazam dahi Yanova'dan kalkup tayy-ı merâhil iderek yirmi günde Edirne'ye dâhil olup sa'âdetlü Pâdişâha mülâkî oldu andan sonra sa'âdetlü Pâdişâhımızla cümle [48] kapu kuluna ayak dîvânın idüp ve edeb üzre cümlesine hitâb eyleyüp itdi: "kullarım bu sene-i mübârekede vâki' olan gazâma mâni' olup küffâra yardım iden Celâlî Hasan Paşa üzerine gitmeniz ricâ olunur, gider misiniz?" didikde cümlesi: "Gideriz ve ahdîderiz kılıcımızı belimizden çıkarmayalım tâ üzerine varup yedi yaşına varınca kırmayınca lâkin sa'âdetlü Pâdişâhımızdan ricâ ideriz yânında olan kullarının cürümlerini afv idesiz" didiler. Sa'âdetlü Pâdişâh ricâlarını kabûl idüp ve cevâblarından mahzûz olup ba'dehû İslâmbol tarafına teveccüh ve azîmet buyurup Kasım eyyâmına karîb Davudpaşa'ya gelüp ve birkaç gün oturak olunup Hasan Paşa üzerine gitmek için sefer tedârikinde oldular ve bundan akdem nefir-i âmm olundukda Celâlî üzerine serdâr ta'yîn olunan çıkmada Silâhdârlıktan çıkma Diyârbekir paşası Murtazâ Paşa ve Dûlbend Ağalığından çıkma Erzurum paşası Mustafa Paşa biri birine mülâkî olup ve ittifâk olup² azîm cem'iyet ile Celâlî üzerine yürüdüler ve bu taraftan dahi sa'âdetlü Pâdişâh Murtazâ Paşa'ya imdâd için Kadri Paşa'ya Şâm-ı şerif eyâletini ve Konakçı Ali Paşa'ya Haleb eyâletini ve bir iki paşaya dahi mansıb virdiler, Celâlî üzerine gitmek şartıyla. Bunlar dahi fermân-ı Pâdişâhiyle me'mûr olduğu minvâl üzre Celâlî üzerine gitdikden sonra Otak-ı gerdûn-nitâk Davudpaşa nâm mevzi'den Kâğıthâne nâm mahalle gidüp ve anda kul tâifesine mevâcib virildikden sonra sa'âdetlü Pâdişâhımız ve Sadriazam Üsküdâra göç idüp Hasan Paşa üzerine gitmek kasdıyla bu kez sefer mukarrer ve muhakkak oldukda bundan evvel Edirne'de Hasan Paşa üzerine gideriz deyü ahd eyleyen

¹ M: "olmakla"; K: "olmağla"

² -M: +K.R.

Sipâh tâifesi kimi ulûfesin almayup, "Sefer itdik, ideceğimizi biz müslümân üzerine gitmeziz" deyü herbiri ulu evine gitdi ve kimi Kâğıthâne'de ulûfesin aldıktan sonra "Biz niçün dîn karındaşlarımız üzerine sefer ideriz, bir iki âdem içün ne lâzımdır iki taraftan bu denlü âdem helâk ola" deyü, "Bi'z-zarûî gitdiğimiz takdîrce vezîri Hasan Paşa'ya virürüz maslahat hâsıl olur." bu yüzden ordu içinde güft ü gü şâyi' oldukda Pâdişâhın Vezîrin mesmû'u olup bi'z-zât Celâlî üzerine varmadan ferâgat idüp bundan evvel irsâl itdikleri Rumili sancak beğleriyle iktifâ eylediler. Beğler dahi mahall-i me'mûre giderken bunlardan bir iki paşa İznik nâm kasabaya vardıkda gâfilen Hasan Paşa'nın bölüğü [49] bunları basup cümlesini perişân eylediler. Hikmet-i Bârî böyle bir¹ kavî fitne-engîz ve hîle-bâz Celâlî Devlet-i Osmâniye'de gelmiş değildir. Her kim üzerine vardıysa mağlûb olup münhezim olmuşdur. Biz gerü Hasan Paşa'ya gelelim bundan akdem ki Bursa etrâfına konup içine girmek kasdında iken bir gîce düşünde görür ki şehri Bursa'yı başdan başa emîrler ihâta eylemişler hemân bu düşü gördükde derûnuna havf düşüp nâçâr Bursa'dan kalkup Ilgun sahrâsına azîmet eyler. Bu taraftan serdâr olan Murtazâ Paşa dahi ta'cîl üzre ardına düşüp Ilgun nâm sahrâda Hasan Paşa'ya bir konak karîb irişüp Hasan Paşa dahi konup göçmekde Murtazâ Paşa dahi yüz otuz bin askeriyle Celâlî konup kaldığı konağa konarak ve göçerek bir göl kenârında birbirine mülâkî olup ve iki taraftan hayli âdem telef olup âkıbet Murtazâ Paşa'ya inhizâm ve asker tarafından adem-i inkıyâd vâkı' olmağla kendi askeriyle ayrılıp bir tarafa gider emri-i Hakkla bu def'a dahi Celâlî gâlib ve Murtazâ Paşa mağlûb olduğu sa'âdetlü Pâdişâha haberi geldikde Pâdişâh hilâfında olanlar mesrûr u handân ve Pâdişâh tarafında olanlar mahzûn ve mebhût oldular. Veziriazam dahi bu haberden sonra Üsküdâr'da durmayup İslâmbol'a geldi ve sa'âdetlü Pâdişâh dahi "Celâlî Hasan Paşa'yı ber-taraf itmeyince İslâmbol'a girmem" deyü "Üsküdâr'da kalup inşâ'allâhü te'âlâ evvel bahârda Celâlî üzerine giderim" Veziriazam dahi Pâdişâhımızı bir lu'b ile erba'inin yirmi beşinde İslâmbol'a getürdü ve hikmet-i Hudâ ol yıl erba'inin

¹ -M: +K.R.

yirmi beş gününe varınca yaz oldu. Şol mertebe ki bâğlar yaprak virdi ve erik çağlası ceviz kadar ve alma fındık kadar hâsıl oldu. Ba‘dehû¹ acûze varınca kış hıffet üzre olup ve berd-i acûzde ziyâde kar yağup nevrûzdan sonra on gün mikdârı yerde karâr idüp ziyâdesiyle şiddet-i şitâ oldu. Biz gerü sadede gelelim Veziriazam çünkü gördü Celâlinin bundan böyle izâlesi gâyet sa‘b ü emri-âsîrdir. Müstakillen sefer tedârikin görüp ki evvel bahârda Celâlî üzerine gidile hikmet-i Rabbânî ve takdîr-i hemedânî birle

²« الامور مرهونة باوقاتها » mısdâkınca meğer bundan evvel Hasan Paşa’ya kimesne mukârin ve mukâbil olmadığıçün kendüye kemâl-i gurûr gelmek ile aslâ Pâdişâh tarafından havf itmeyüp bî-pervâ melce’ ve me’vâ kendülerine ittihâz itmek için Haleb tarafına teveccüh idüp [50] Haleb içine girmek için lâkin Murtazâ Paşa ve Haleb Paşası olan Ali Paşa anda muhâfazada olmağın bir uğurdan Haleb’e girmeğe mümkün olmadığıçün Haleb’e karîb Kilis ve A‘zâz nâm mahalle girüp bölüğü bir lu‘b ile Haleb’e girdim deyü şiddet-i şitâda mahall-i mezbûrda kırk gün mikdârı eğlenüp hayrân ve nâlân kalur âkıbet mazhar-ı beddu‘â-i halifet’ullâh olup ne yüzden ele girdikleri Haleb Paşası olan Konakçı Ali Paşa’dan gelen mektûb sûretin bi-aynihî tesvîd olundu, tâ ki bir hoşca fehm oluna.

Mektûb sûreti budur

İnhâ-i muhibbâne budur ki sa‘âdetlü ve mehâbetlü Pâdişâhımız hazretleri bu kullarına eyâlet-i Halebi ihsân ve hidmet-i muhâfaza-i kal‘a fermân buyurmalarıyla bu muhibbleri dahi lûtf-ı Hakkla Haleb’e dâhil olduğumuzdan sonra dördüncü günü Abaza Hasan Paşa sâir etbâ‘ı olan devletsüzler Kilis ve A‘zâz’a gelüp Haleb’den me’yûs olmalarıyla kırk günden mütecâviz meks itmek ile def‘-i eşkıyâ için ba‘zı kimesnelere emânu’llâh ve emân-ı Resûlullâh a.m. kâğıdların gönderdiğimiz için şakî-i mezbûrun ordusundan dört beş

¹ -M: +K.R.

² "Her şeyin bir vakti, ânu vardır."

binden ziyâde âdem perîşân olup gitdiler. Abaza Hasan Paşa bunların gitmelerinden hayretde iken izzetlü Serdâr-ı ekrem Vezîr Murtazâ Paşa hazretleri gelüp ol dahi minvâl-i meşrûh üzre istimâlet kâğıdların virmekle bi'l-cümle kavm-i melâ'in birle gelüp Haleb'e dâhil oldukdan sonra bunları selâmet-birle Âsitâne-i devlete irsâl eylemek bâbında müşâvere olundukda bu muhibbleri âna dahi rızâ virmeyüp elbette Pâdişâhımızın murâd-ı hümâyûnları bunların başlarıdır deyü serdâr dahi ma'kûl görüp Abaza Hasan ve Tayyâr-oğlunu ve Topal Ken'ân'ı ve anlar yânında bulunan tevâbi'i katl eyledi ve bu muhibbleri dahi ri'âyeten hâdim-i karındaşın kendünün üç oğullarıyla müsâfirliğe almış idik biz dahi bunları bi-ser idüp vücûdların sahîfe-i rûzgârdan hak etmişüzdür ve katl olunan âdemlerin defteridir ki Murtazâ Paşa sa'âdetlü Pâdişâhımıza göndermişdir.

Bi-aynihî defter sûretidir; Bi-inâyeti'llâhi te'âlâ Hasan Paşa zorbalının başları esâmileri defteridir: Abaza Hasan Paşa, Tayyâr-oğlu Ahmed Paşa, Firârî Ken'ân Paşa, Ali Mirzâ Paşa, Delü Ferhâd Paşa, Tayyâr-oğlu karındaşı Mustafa Paşa, Tayyâr-oğlu karındaşı Mustafa Paşa'nın üç oğulları, Hâdim karındaşı Hasan'ın üç oğulları, Abaza Hasan'ın kethüdâsı Kefli Ali, Abaza Hasan Paşa'nın kapucılar kethüdâsı Mahmud, Abaza Hasan Paşa'nın Türkmen ağası Beğzâde, Abaza Hasan Paşa'nın ordu Yeniçeri [51] Ağası Engürî kethüdâsı Mîr Ali, Mardin Voyvodası Ma'nik Çavuş, Delü Ferhâd Paşa'nın oğlu Yahya, Tekeli zorba Satılmış, Tekeli Abdülvehhâb Kâdı, Erzurum zorbalarından Bâkî Ağa-oğlu Nebî, Bektaşlı Ömer Ağa, Şâm zorbalarından Reşîd Çorbacı.

İşbu mezkûr ve ma'dûd olan bâgîlerin devletsüz başları bin altmış dokuz târîhinde mâh-ı Recebde hamsinin âhirinde Âsitâne-i sa'âdete gelüp ve cümle başları mızrağa diküp sa'âdetlü Pâdişâh arz odasında iken Bâb-ı hümâyûndan başlar içerü getirülüp sa'âdetlü Pâdişâh ve İç Halkı seyretmişdir ve inhizâm ve katllerine vâki' olan târîh budur:

Askerin çekdi diyâr-ı iddet konu Hasan.

Mezbûrların ahvâli bu mertebeye müncer olunca dîn ü devletin ve sa'âdetlü Pâdişâhın hayır-hâhları mesrûr ve hilâf-ı devletde olanlar mahzûn oldular Veziriazam dahi bundan sonra sa'âdetlü Pâdişâhı göç tarîkıyla Bursa'ya götürmek için umûm üzre Kapu kullarına ve sa'âdetlü Pâdişâh ile gidecek İç Halkına hâzır olsunlar deyü fermân olundukda herkes sefer mühimmâtın ve alay esbâbın müheyâyâ ve hâzır itmek üzre oldular. Hazîneden ve kilârdan ve seferliden ellişer âdem ta'yîn olundu ve bi'z-zat sa'âdetlü Pâdişâh küçük ve büyük teşrîf buyurup odabaşları ve imâmları kaftân altına kaldırıp ve yeniden odabaşlar idüp cümlesine pend ü nasîhat ve edeb üzre olmalarını tenbîh ü te'kîd eyleyüp odalara bahşîş viridi, ba'dehû ol gün ki yevm-i Şa'bânın üçüncü günüdür, biniş tarîkıyla Üsküdâr'a göç etdi, andan ba'dehû İç Halkı kimi ol gün kimi irtesi göç itdiler. Veziriazam dahi Kapukuluyula ramazân-ı şerîfde karşı Üsküdâr'a göç idüp ramazân çıkınca Üsküdâr'da oturup ve hergün öte yakadan gâh harârlarla başlar ve gâh diller gelüp Pâdişâh huzûrunda katl olunurdu. Bu minvâl üzre günden güne başlar gelmekte ve ordu içinde Hasanpaşalı nâmında olanlar katl olunmaktan hâli değil idi. Ba'dehû sa'âdetlü Pâdişâhımız id-i fitrı idüp ve kendü yerine Bosnevî İsmail Paşa'yı kâimmakâm nasb eyleyüp devlet ve izzet ile ve azîm alaylar ile Bursa tarafına teveccüh ve azîmet buyurup kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil iderek mâh-ı Şevvâlin yirmi sekizinde Cum'a günü Bursa'ya dâhil oldular. Lâkin yolda gelürken çok zahmet ve mihnet çekildi hattâ ziyâde ıscakdan¹ yolda beş on âdem helâk² oldu ve sa'âdetlü Pâdişâhımız Bursa'ya dâhil oldukda hergün bir [52] teferrücgâha gidüp ve iç halkına in'âm ve ihsânlar idüp ve Silahdâr Osman Ağa'yı Diyârbekir eyâletine ve Diyârbekir Paşası olan Murtazâ Paşa'yı Bağdâd ile ber-murâd eyledi ve sa'âdetlü Pâdişâh Bursa'da iken Tatarhân olan Mehmed Giray Hân Moskov gâretinden selâmete çıktığı ve kırk günlük Moskov içerüsüne girüp küffârıyla azîm mukâtele ve muhârebe eyleyüp küffârın dört taburunu bozup üç yüz elli bin kâfiri tu'me-i şemşir

¹ Sıcakdan

² M: "helâl"; K,R: "helâk"

itdüğü ve azîm ganîmet alduğı haberi sa'âdetlü Pâdişâha geldikde azîm sürûr ve hubûr hâsıl idüp şehir be-şehir donanmalar olup Devlet-i Osmâniye'de âl-i Cengiz'den bir Tatar hân bu denlü gazâ-i ekber etmiş değıldir. Bu dahi lûtf-ı Hakkla Pâdişâhımızın tâli'-i meymûnları ve hayır du'âları ve vezîrin tedbiri berekâtıyla vücûda gelmiştir. Ve Yanova Beğı tuğyân ve ısyânla taht-ı nuhûset-nümûnlarından dûr ü mehcûr olan Rakoça-oğlu Görke taraf-ı Pâdişâhiden yeniden nasb olunan krala Erdel vilâyetini zabt itdirmeyüp gerü krallık sevdâsına düşüp ve kendüye Nemçe Çâsârını şefi' ittihâz itmek ile Nemçe Çâsârı dahi Rakoça-oğlunu şefâ'at eylemek için sa'âdetlü Pâdişâha küçük elçi göndermiş elçi dahi Pâdişâh huzûruna gelüp nâmeyi teslîm itdikde Pâdişâh dahi şefâ'atlerin kabûl itmeyüp elbette ve elbette bizim ile sulh-ı salâh isterse ol mel'ûn kâfiri ele getürüp bize irsâl itsünler ve illâ sonra kendi bilür üzerine varmam mukarrerdir. Bu cevâbdan sonra elçi te'hîr olunmayup gerü nâme ile gönderildi ve bundan mâ-adâ yeniden nasb olunan Eflâk Beğı bi-dîn-i ısyân ve tuğyân eyleyüp ve Rakoça-oğlu ile yek-dil ve yek-cihet olmağla bi'z-zarûrî sa'âdetlü Pâdişâhımız Edirne'de kışlayup ve evvel bahârda üzerine sefer lâzım olmağın Bursa'dan kalkup tayy-i merâhil iderek mâh-ı muharrem'in ikisinde salı günü Çardak nâm mahalle dâhil olup ve iki gün oturak idüp ba'dehû pencşenbih günü kadırgalar Çardak iskelesine yânaşup herkes kadırgalara binmek üzre iken furtuna peydâ olup gemileri kenâra yânaşdırmak mümkün olmadı. Âkıbet küçük sandallar ile kadırgalara taşınup evvel Hırka-i şerîf ile Sancak-ı şerîf ba'dehû Pâdişâh hazretleri iç oğlan kulları ile girdiler ve askerden nicesi suya gark oldu, hele ne hâl ise yüz bin zahmet ile Gelibolu'ya dâhil olup oturak olundu. Ve [53] Bursa'ya gitmezden mukaddem Boğaz'da iki dâne kal'a binâ olunsun deyü fermân olunmuş idi. Ol iki kal'ânın binâsı ve temeli deryâ dibinden ne yüzden vücûd bulmuşdur deyü sa'âdetlü Pâdişâhımız seyr itmeğe teşrîf buyurdular. Fi'l-vâki' iki dâne kal'a binâ olunmağa şürû' olunmuş ki felek-i devvârda selâtinden hazreti Süleymân Peygamber

« صلوات الله على نبينا و عليه » mekr itmiş ola. Birinin adı Muhammediyye ve birinin Sultâniyye'dir. Ba'dehû Gelibolu'dan kalkınup Edirne'ye azîmet olundu

ve mâh-ı Safer'in evâsıtında azîm alaylarla şehre girüp kadîmden berü âli Osmân'ın sa'âdet-âşiyânları ve karârgâhı olan saray-ı huçeste-âsârına nüzûl ve dühûl eyledikde bundan akdem Edirne'ye azîmet ve avdet ve inân-ı ictihâdlarını mahall-i mezbûre sarf itmelerine bâ'is ve bâdî olan Erdel Kralı olan Rakoça-oğlu Görke ve Eflâk Beği üzerlerine müstakillen herbirine birer yarar ve nâm-dâr-ı adüvv-şikâr serdâr-ı râyet-i nusret-âyât ile ve elviye-i zafer-beyyinât ile ve asâkir-i encüm-a'dâd ve süreyyâ-nizâm ile nasb ve ta'yîn eyleyüp şâhîn gibi iki dâne nâm-dâr ve arslan gibi bahâdır iki serdâr irsâl ve îsâl idüp bi-avni'llâhi'l-meliki'l-mennân Silistre Paşası Cân Arslan Paşa kendü eyâletiyle ve Dobruca levendâtıyla ve dört bölük ağalarıyla ve Tatar Mîrzâlarıyla Eflâk Beği üzerine me'mûr oldukda anlar dahi

«¹ وفضل الله المجاهدين على القاعدین » mantûk-ı şerîfi üzre dîn uğrunda makdûrlarını sarf ve zümre-i küffâr üzerine asâkir-i kûh-vakâr ile hücûm idüp ceng-i azîm olunup âkıbetü'l-emr cânib-i Fettâh-ı mutlakdan

«² اذا جاء نصر الله والفتح »³ âyet-i şerîfi peydâ ve dahi «⁴ من نجا برأسه فقد ربح »⁴ mantûk-ı münîfi hüveydâ olıcak asker-i İslâm mansûr ve muzaffer ve a'dâ-i dîn münhezim ve münkesir olup bi'z-zarûrî Eflâk Beği «⁴ من نجا برأسه فقد ربح » mazmûnuyla âmil olup karârı firâra tebdîl ve bakıyye-i süyûf olan cünûd-ı şeyâtîn ile Erdel cânibine firâr idüp memleket-i Eflâk keferesi ekseriyâ kimi tu'me-i şemşîr-i gâziyân ve kimi esîr olup gerü yeniden beğ nasb olunup ke'l-evvel harâc-güzâr ve bende-i fermân-berdâr-ı ra'ıyyet oldular ve bu def'a Pâdişâhımıza ısyân iden Eflâk Beği didikleri kâfir Ahıska'yı feth iden Koca Gürcü Ken'ân Paşa'nın sarayında yirmi yıldan mütecâviz olup a'lâ ve zîb müslümân libâsında beğ ve paşa gibi gezüp ve dîn-i İslâm kitâbların okuyup

¹ "Allah cihâd edenleri. derece bakımından eve oturanlardan çok üstün kıldı." Nisâ Sûresi (4). 95. âyet.

² "Doğrusu biz sana apaçık bir zafer verdik." Fetih Sûresi(48). 1. âyet.

³ "Allah'ın zaferi ve fethi gelip de" Nasr Sûresi (110). 1. âyet.

⁴ "Kim ki, başını kurtardı gerçekten kazandı." Bir Arap atasözü.

yap [54] yap¹ müslümân olurum deyü söylerdi, hattâ fakîr Koca Ken'ân Paşa'nın İç Oğlânı olduğumda bir tâze civân oğlan idi. İç Oğlânı içinde olup okuyup yazardı. Sultân Murâd zamânında Eflâk Beği olmağa sa'y iderdi ve Budin Paşası Seydî Ahmed Paşa on iki bin serhadd kuluyla ve eyâletinde olan beğler ve paşalar ile Rakoça-oğlu Görke üzerine me'mûr-ı evvelde ol dahi

« متوكلا على الله »² deyü asâkir-i İslâma serdâr-ı ekrem ve rehber olup memâlik-i Erdel üzerine « وجاهدوا في سبيل الله حق جهاده »³ fermânına rızâ ve ülû'l-emre imtisâlu'l-lah ve cünûdü's-semavâtü'l-arz-ı gaybından meded olup ikâmet-i farz itmek için Rakoça-oğlu üzerine azîmet idüp tayy-ı merâhil iderek asâkir-i İslâm nusret encâm ile Demûr-kapu'da küffâra mülâkî olup fi'l-hâl

« بعون الله الملك المتعال »⁴ asker-i İslâm mansûr ve muzaffer ve a'day-ı din makhûr ve münhezim olmağla Rakoça-oğlunun kararı firâra mübeddil ve asker-i İslâm nusret fercâm-ı fütûhat nâ-mütenâhi birle mâl ganâyim ile mu'tenim oldular. Hattâ nakl olunur ki ma'reke-i mezbûrede on altı bin küffâr tu'me-i seyf-i gâziyân olmuşdur ve yedi pâre top alınmışdır ve fütûhat-ı celileden sonra Erdel vilâyetinin uc millet a'yâmı Seydî Ahmed Paşa'ya gelüp itdiler: "Benim Sultânım, bu defa gâyet kaht ü galâ vilâyetimizde vâki' olmağın ricâ ideriz bizim Kral ile bir mikdâr muhâfazacı asker koyup bâkî asker ile siz selâmete buyurun. Seydî Ahmed Paşa bir mikdâr asker koyup, bâkî asker ile sâlimîn ve gânimîn Tımışvar'a gelüp gerü evvel bahârda Rakoça-oğlu üzerine sefer eylemek kasdıyla sefer mühimmâtın görmeğe mübâşeret eyledi ve yeni Kral yânında alıkonan asker-i İslâm'ı Rakoça-oğlu nice bin Macar ve Vârit⁵ kâfiriyle Erdel içinde bir müstahkemlikle meşhur Sebîn nâm kal'aya kapadup ve muhkem muhâsara idüp ve altı ay kâmil kal'aya top urup ve içerüden nice kere ehl-i îmân meterislerin basup ve topların çivileyüp ve nice

¹ Cem Dilçin (düzenleyen). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara 1983.

² "Allah'a sığınarak."

³ "Allah uğrunda gerektiği gibi, hakkıyla cihad edin." Hacc Sûresi (22) . 78. âyet.

⁴ Ebedî Allah'ın desteği, yardımıyla.

⁵ R: "Varât"

kâfiri kırıp ve bunca zamânda kâfir kal'aya zafer bulmadığı haberi Seydî Ahmed Paşa'ya gelüp lâkin ziyâde şiddet-i şitâ olmağın imdâda çâre bulunmayup evvel bahâra te'hîr olundu. Ba'dehû eyyâm-ı nevrûz geldüğü sa'at Seydî Ahmed Paşa te'hîre cevâz göstermeyüp çadırlarla Tımışvar sahrasına çıkup ve asker cem' olunca birkaç anda eğlenüp andan asker dahi cevânib-i erba'adan gelüp cem' oldu. Seydî Ahmed Paşa dahi [55] asker cem' oldukda serhadd ihtiyarlarını ve ulemâ ve sulehâyı huzuruna da'vet idüp

« وشاورهم في الامر »¹ hadîs-i şerîfinin muktezâsınca müşâvere olunup ve "Ne yoldan gitmek münâsibdir?" deyü ittifâk eyleyüp azîmet kasdında oldular. Seydî Ahmed Paşa dahi asâkir-i İslâm mansûr ve muzaffer olmağičün sefere gitmezden mukaddem her gün feth-i şerîf tilâvet itdürüp ve ulemâya ve sulehâya ve fukara ve zu'afâyâ ve dul hâtulnara tasadduk ve kulların i'tâk eyleyüp ve sefere kalkdığı gün mazinne-i kerâmet olan sulehâya asker içinde du'â ve senâ itdürüp asker-i İslâm dahi dest-i niyâzların sûy-i âsmâna kaldurup âh ü enîn ile tazarru' ve niyâz ile ve savt-ı a'lâ ile âmin diyerek şol mertebe feryâd ü efgan ile gözyaşın dökdüler ki güyâ kıyâmet kopdu. Ba'deddu'â gazâ niyyetiyle herkes atına süvâr olup düşmân tarafına teveccüh idüp giderken Seydî Ahmed Paşa'nın iki tarafında ulemâ ve sulehâ ve fukarâ ve zu'afâ ve ma'sûm-ı pâk sabîler feth-i şerîf tilâvet iderek bir fersah mikdârı varıldıkda herkes dostuyla ve akrabasıyla elvedâ' mahallinde iken tekrâr du'âyâ mübâşeret olunup herkes dest-i niyâzların gök tarafına dutup şol denlü tazarru' ve zârlığla cenâb-ı Bâri'den avn ü fırsat ve nusret talep idüp ağlaşdılar ki nicesi ağlamakdan at üzerinde durmağa mecâli kalmayup atlarından inüp yüzlerini yere sürüp dergâh-ı izzetden meded talep itdiler. Ba'dehû Seydî Ahmed Paşa tekrâr fukarâyâ ve sabîlere tasadduk idüp ve herkes dostlarını ve hısımlarını elvedâ' eyleyüp düşmân tarafına azîmet idüp gitdiler. Tayy-ı merâhil iderek küffâr diyârına girildikde Rakoça tarafından yirmi binden ziyâde küffâr dûzah karar ve dahi Rakoça tarafından Erdel kal'asında kapûdân olan Efrenc nam

¹ "İş hakkında onlara danış." Âl-i İmrân Sûresi (3). 159. âyet.

mel'ûn ile cem' olup asker-i İslâm yollarını sedd eylemek için hâzır olmuşlar hikmet-i Hudâ asker-i İslâm bunlara yakîn vardıkda bundan evvel olunan du'âların semeresi zuhûr eylemeğin derûnlarına ziyâde havf-ı cây-gîr olmağın kararları firâra mübeddil olup lûtf-i Hâkkla serhadd gâzîleri şol aç kurd şikâra hücûm ittiği gibi herkes şikârına hücûm eyleyüp kimin esir-bend ve kimin tu'me-i şemsîr idüp ve cümle palankaların ve şehirlerin ve köylerin yağma ve talan ve ihrâk-ı bi'n-nâr eylediler. Ve bundan sonra Rakoça-oğlunun anasının kal'ası ki Bucay kal'ası dîmekle meşhurdur ânın üzerine varılup lûtf-ı Hakla âsân veçhile teshîri müyesser olup içinde olan küffârı kimin esir ve kimin [56] kılıçdan geçirüp ve emvâl ve erzâkın yağma olundukdan sonra içinde olan cebe-hâneyi ve topları taşra çıkarup ve cümle saraylarını ve kiliselerini ihrâk-ı bi'n-nâr eyleyüp ba'dehû kendünün kal'asına varılup ve muhkem muhâsara idüp gülbank-ı Muhammedî ile kal'a üzerine hücûm olundukda kâfir tâkat getürmeyüp emân ile kal'ayı virüp asker-i İslâm dahi kal'anın ahvâl ve erzâkın gâret ve avret ve oğlanın esir ve içinde olan topları ve cebe-hâneyi alup ve kal'ayı ateşe urup ve irtesi gün iki varoş dahi alınup içinde olan esiri ve emvâl ve erzâkların aldıkdan sonra ihrâk-ı bi'n-nâr olunmuşdur. Ve bu fütûhat-ı celîlede ne mikdâr top ve cebe-hâne alındı deyü defter olundukda yirmi pâre top ve yüz yetmiş dört ufak top ve sâir cebe-hâne ve emvâl ve erzâk hadden bîrûn olduğıyçün defter olunmadı. Ve ândan dahi kalkup tayy-ı merâhil iderek Erdel içinde kal'a-i Marya nâm mahalle gelindikde hâin-i dîn olan Rakoça kim bundan evvel Erdel içinde Sebin nâm kal'asını kuşadıp altı aydan berü döğerdi. Ânı birağup ve otuzbin küffârı ve azîm tedârikle asker-i İslâma karşı iki saatlik yerde pusular kurup cenge hâzır olmuş durur ve bu tarafda asâkir-i İslâm içinde münâdiler nidâ idüp "Yârin cengdir, herkes hâzır olsun" deyü tenbih olundukda herkes dostuyla ve karındaş karındaşıyla ve baba oğluyula ve yoldaş yoldaşıyla helâlleşüp ve biri birin bağrına basup ve iki gözlerin biri birinin bûs idüp ve biri birine du'âlar ve senâlar idüp ol gice ki mâh-ı Ramazân-ı şerîfin on ikinci gice idi. Sabaha dek kimse başını yere koymayup

ve ol giceyi Kadir ve Bayram bilüp tazarru' ve niyâz eyleyüp ve sabah oldukda ezanlar okunup ve cemâ'atle nemâz kılınup ve yer yer feth-i şerîf tilâvet olunup ve herkes tevbe ve istiğfâr idüp ve evrâd ve ezkârın okuyup ve ellerin yüzlerine sürüp herkes atlarına süvâr olup kollu kolunca Beylerbeyileri ve Sancakbeyleri ve serhadd gâzîleri her biri arslan belkim kahraman gibi kâfirin kanına teşne olup ne yüzden kâfire hücum ideriz deyü « متوكلا على الله » var kuvveti bazuya götürüp Ramazân-ı şerîfin üçüncü günü bir kat çarkacı alayı ve bir kat yaya ve bir kat dîp alayı tertib üzre kâfire yürüyüp kâfir dahi kemâl-i gururdan karşı gelüp, tamâm iki asker biri birine mukâbil oldukda Seydî Ahmed Paşa'nın sancağı altında câri hâfizlar cem' olup ve a'lâ savtıyle feth-i şerîf [57] tilâvet idüp, âheste âheste tertib üzre yürüyüp hücum olundukda kâfir dahi iki balyemez top ve sekiz şâhî topların ateş idüp lûtf-ı hakkla kimseye zarar vir[e]meyüp ve pusuda dahi olan kâfir taşra koşup, asker-i İslâm ile cenge girüp mızrak mızrağa, kılınc kılınca, yaka yakaya gelüp dilâver ve bahâdır gâzîlerin na'raları ve darb-âlet sadâları ve atlar kişnemesi ve atılan top ve tüfeng sadâsından âlem dolup lerceye geldi ve atlar ayaklarından çıkan tozlar duman duman olup şol mertebe ki kubbe-i âsmân hayme-i gülgüne döndü. Lûtf-ı Hakkla ol gün bî-nihâye kâfir yere düşüp cânları der-cahîm oldu ve bizden dahi nice kimse şehâdet şerbetin nûş itdi. Elhasıl ol gün sabahdan öyleye dek ceng iderek toz toprak çokluğundan müselmân ile kâfir fark¹ olunmadı ve üç dört def'a kâfir askeri ümmet-i Muhammed'i yerinden koparıp bir mikdâr asker-i İslâma sığınlık² virdi. Tekrâr bizim asker-i İslâm gayrete gelüp Cenâb-ı Bârî'den avn ü istimdâd talep ümidiyle bir uğurdan küffâra hücum eyledikde hikmet-i Hudâ kral-ı bed-fi'âl Tımışvarlı bir zaîm elinden ensesinden sol eye كونه varınca zahm-i şedîd irişüp ziyâde eleminden kararı firâra mübeddil olmağla sâir küffâr dahi ânı görüp kasukuna kuvvet kamçıya bereket deyü

¹ -M: +K.R..

² Cem Dilçin. a.g.e.

« من نجا برأسه فقد ربح » muktezâsınca cümlesi kaçmağa yüz tutdular. Asker-i İslâm dahi ardlarınca düşüp kimin esir ve kimin tu'me-i şemşîr eyleyüp ve envâl ve erzâkın yağma idüp ve cümlesi mâl ganâyimi bir yere götürüp Cenâb-ı Bârî'ye hezârân hamd ü senâ eylediler ki bir avuç ehl-i îmân kullarına bu kadar fırsat ve nusret müyesser eyledi. Avn-i Hakla bu ma'rekede dahi sekiz bin küffârdan ziyâde ve elli bir kapudan ve makbûl beğzâdeler¹ tu'me-i şemşîr gâziyân oldu ve niceleri kurtulamayup bataklıkda ve suda helâk olup ve halâs olan dahi çoğu yaralı firâr itmişdir. Ve taburlarında iki balyemez top ve sekiz alay topları cebe-hânesiyle ve tabl hânesi ve kôsleri ve kendünün ma'kus altun alemli sancakları ve iki yüz alay bayrakları alındı ve bayraklarında yazılmış ki "Ben ki Erdel kralıyım ve ceng yüzünde düşmândan yüz çevirmeyen Rakoça-oğlu Görke'yim. Şimdiki halde bu diyârın bahâdırı ve İsâ dininin doğru hıdmetkârıyım." ve kral didikleri bed-fi'âl ol zahm-i şedîd ile at boynuna düşüp birkaç kâfir ile Varat kal'asına düşüp kendi hükümetinde Erdel kapudanların yanına getürdüp dir ki "Ben bu zahmden necât bulmam. Hemân sizlere [58] vasiyyetim oldur ki beni bir seneye varınca defn itmeyüp, şöyle koyup, gelen giden benim bu yaralarımı görsünler ve bilsünler ne mertebe din-i İsa yolunda düşmân ile ceng ve cidâl idüp âkıbet bu derde giriftâr olup, nâmım bahâdırlıkla dünyâda krallar beyninde dâsitan ola." Bu vasiyyetden sonra üçüncü günü kâfir fevt olup anası ve oğlu birkaç tevâbi'i ile murdar leşini alup, Şerbatak kal'asına gitmişler. Seydî Ahmed Paşa haber aldıkda Tımışvar Paşası olan Hüseyin Paşa'yı serhadd gâzîleriyle ardlarınca gönderdi. Bunlar dahi üç gün ılgar ile gidüp, âkıbet yetişemeyüp gerüye geldiler. Elhamdülillah sümme elhamdülillah devlet-i Pâdişâhide yakın zamânda böyle bir lâtif gazâ olmuş değildir. Gerü biz sadede gelelim. Pâdişâh Bursa'da iken İslâmbol'da kâimmakâm kalan İsmail Paşa'yı Bursa'ya getürdüp², ve ânın yerine vezirlikden ma'zul olan Süleyman Paşa'yı kâimmakâm nasb idüp ve İsmail Paşa'yı öte yakaya

¹ -M: +K,R.

² M: "getürüp"

müfettişliğe gönderdiler. Ol dahi fermân-ı Sultânî üzre tâ Haleb'e varınca teftiş ve tefahhus idüp bir seneye karîb öte yakada gezüp, ne kadar Saruca ve Sekbân ve Hasan Paşa'nın cem'ıyyetine varmış cümlesini katl itdiğinden gayri ehl ü ıyâllerin dahi katl idüp ve cümle emvâlin kabz eyleyüp ve emlâkların fûruht idüp mîrîye ahz itmişdir. Şol mertebe öte yakayı kalburdan geçirdiği eşkıyâ nâmında kimse kalmadı ve dahi reâyâ elinde ne kadar tûfeng var ise ve reâyâ olmayup hünkâr kuluyum deyü iddiâ idüp kul idüğünü isbât itmeyince elinde tûfeng bulunursa tûfengi elinden alınup ve kendüsi reâyâ defterine kayd olunup bu kadar yıldan berü hünkâr kuluyum deyü da'vâ iderdi ne kadar üzerinde tekâlif-i şer'ıyye ve örfıyye işlediyse cümlesi tazmîn olunmuşdur. Ve her kimden tûfeng alındıysa tûfeng başına beşer gurusu alınmışdır. Tûfengi mîrîye teblîğ eylemek için kirâ bahâsı deyü ve cümle tûfengler Âsitâneye gelüp cebe-hâneye teslim olunmuşdur. Yakîn yüz bin tûfeng gelmişdir ve bundan sonra öte yaka şol mertebe eşkıyâdan pâk olmuşdur ki bir kimesne başında altun ve cevâhir götürse kimse alur yok ve reâyâ âsûde hal olup Pâdişâhımıza, Veziriazam hazretlerine hayr düâlar iderler¹ ve İsmail Paşa ba'de edâi'l-hıdmet fermân-ı Pâdişâhile ta'cilen Edirne'ye gelüp Sadriazam bir mikdâr nâhoş olmağla birkaç gün kâimmakâm oldu. Veziriazam sıhhat bulunca ba'dehû Budin eyâleti ihsân olunup ale't-ta'cıl Budin'e gitdi ve sa'âdetlü Pâdişâh Bursa'dan Edirne'ye [59] geldiği kış etrâf ve eknâfdan hayr haberler gündün güne zuhûr itmeğın kemâl-i sürûrdan ol kış yaza varınca azîm seyr ü sülûk ve sayd-ı şikâr ve cirîd itdüğünden gayri sefer mühimmâtın tedârik idüp ve dahi Vâlide Sultan hazretlerinin kethüdâlığı hıdmetinden kapûdan olan Ali Paşa'yı serdâr idüp cünûd-ı İslâm ile Rakoça-oğlunun dest-i tasarrufunda olan Varât nâm kal'ayı muhâsara eylemek için irsâl eyledi.

¹ Viyana nüshası burada bitiyor.

Şehr-i İstanbul fetihden berü bin yetmiş tarihine varınca ne mertebe devlet-i Osmâniyye'de ma'mûr ve dâr-ı gurûr oldukda bi-emrillah ihrâk-ı bi'n-nâr ile harâb olduğunu beyân ider.

« الحكيم لمن اوجد وافنى واضحك وابكى وامات واحيا تصرف في ملكه كيف يشاء فانه على كل شي

قدير يقدر على ما يريد ويعر الفوز والنجاة على رجال الكاملين الذين صبروا على المصائب والبيات

و وصلوا به الى الدرجات العاليات ¹ hâlâ Âl-i Osmân'ın karargâhı ve ehl-i

İslâmın iftihârı olan İslâmbol ulemâ ve kibârı bol tâ fetihden berü bin yetmiş tarihine varınca şol mertebe ma'mûr ve âbâdân olmuşdı ki ravende-gân-ı cihân olan efrâddan bir ferd rûy-i zemînde buna mümâsil bir şehr görmemiştir ve devlet-i Osmâniyye'de ne mertebe ma'mûr olduğun alâ kadri'l-imekân icmâlen beyân idelim. Bu şehirde ma'ruf ve meşhur olan sultanlar ve hanımlar ve vüzerâ sarayları yüz yirmiden mütecâvizdir ki her biri binâ-i Şeddâd'dan numûne idi. Kavm-i Şeddâd'dan sonra bu güne acîb ve garîb binalar kimseye müyesser olmuş değildir. Ol zikr itdüğümüz sarayların ednâsı At Meydanında olan İbrahim Paşa sarayıdır ve sarayların a'lâsı Süleymaniye Cami'nin altında Sultan Süleyman vüzerâsından Siyavuş Paşa sarayıdır. Şol mertebe saray idiki Ayasofya ândan numûne ve nişân olur. Zamânımızda Veziriazam olan Arnavud Murad Paşa tasarrufuna mâlik oldukda Eski Saray olmağla ta'mirine mübâşeret olundukda sarayın pencerelerin bin iki yüz pencere saymışlar ve üç yüz odadan mütecâviz ve on beş hamam ve üç etmekçi dükkânı içinde mevcûd idi ve ehl-i dîvânın ve bâzergânların sarayları hesaba gelmez ve bu şehrin büyüklüğüne ve halkın kesretine ve devletine göre ma'düddan hâriç mahzenler ve dükkânlar ve kârvansaraylar ve hamamlar ve hânkâhlar ve tekyeler ve medreseler ve hânlar ve imâretler ve mescidler ve câmi'ler var idi ki vasfi hadden bîrundur. İşte bu şehr-i İslâmbol bu mertebe ma'mur olup kemâl

¹ "Hüküm vermek, var etmek, yok etmek, güldürmek, ağlatmak, öldürmek ve diriltmek O'na âittir. Memleketi dilediği gibi yönetir. Ve gerçektir ki, her şeye gücü yeten varlık O'dur. Dilediği şeyi cyler. Olgun kimselere başarıyı, kurtuluşu sağlar. Onlar bütün acılara, bütün eziyetlere sabrederler ve bu sabırlarıyla en üstün derecelere ulaşırlar." (Su. a.g.e., s.94. K.Su. bu ibârenin bir fakihün arapça kitabından alındığını belirtmektedir.)

buldukda halkı devletlerine mağrûr [60] olup tarîk-ı Hakkdan udûl idüp dâimâ birbirlerini aldatmağa ve belâya ve töhmete îkâ' itmeğe ve birbirinden elinde olanı almağa ve bühtân eylemeğe ve ilmu'l-laha ve ehline îtibâr itmemeğe ve ulemâ dahi ilmin muktezâsı üzre amel itmemeğe ve ehl-i sûk dahi bey' ve şirâda envâ'-ı hud'alar ve sadaka ve zekâtı fukaraya virmemeğe ve bunların ekseri riyâ ve rüşvete ve avâm dahi zinâ ve livâta fi'line ekseriya meyl ve muhabbet itmeğe ve kul tâifesi ziyâde tuğyân ve fesâd üzre olması hâsıl-ı kelâm mezkûr olan esnâfdan her biri bu hadîs-i şerîfin mazmûnundan gâfil olmağın

« اذا تدنست البلدة بالزنا او بكثرة المعاصي وعدم الصدقة طهر الله تعالى باربعة

اشياء بالحرق او القحط او بالطاعون او بالسيف يفعل الله مايشاء ويحكم مايريد »¹

bu hadîsin mısdâkınca bundan akdem nice kerre tâ'ûn havâle eyleyüp bir iki ay mikdârı her gün yedi yüz sekiz yüz âdem fevt olurdu ve dahi nice kerre yankın havâle idüp İslâmbol'un nısfı ihrâk-ı bi'n-nâr olunmuş idi. Lâkin bu mertebe musibet ve gûşmalliğle mütenebbih olmadıkları için Köprülü Mehmed Paşa'nın yedinden bunlara seyf-i sârım ba'dehû Ayazma kapusundan Ahî Çelebi'nin Câmî'i kurbünde kal'anın taşrasında bin yetmiş tarihinde Zi'l-ka'denin on altısında ve mâh-ı Temmuzun dördüncü günü Cum'airtesi beşinci sâ'atde bir duhân içici yaramazın elinden ateş isâbet idüp ve ateşin bir bölüğü kal'anın taşrasında Un Kapanı'na varınca ne kadar kerâste var ise yandı. Bir bölüğü ki kal'anın içerüsüne düşdü. Ol dahi bir iki bölük olup, bir bölüğü Un Kapanı'na ve bir bölüğü Süleymâniye cânibine ve bir bölüğü dahi Süleymâniye'nin altından Bezâzistân ve Hâs bağçe semtine gidüp yayıldı. Ol gün emr-i Hakkla ahşâma karîb gün dolunurken Süleymâniye Câmî'inin etrafını ihâta idüp, câmi'in haremindedir ne kadar âdem ve esbâb var ise çoğun helâk itmişdir ve dahi câmi'in dört minâreleri ûc-ı eflâkde iken emr-i Hakkla

¹ "Bir beldede zinâ ve kumar ya da kötülük baş gösterir ve doğruluk yok olursa Yüce Allah dört şeyle temizler: yangınla, kılıkla, salgın hastalıklarla, savaşla. Allah dilediği şeyi yapar, dilediği şekilde hükmeder." (Su.a.g.e..s.96.)

mum gibi külâhları yandı ve haremde olan eşcârın çoğu yandı. Bâ-husus Süleymâniye etrâfi gâyet vâsî' olmağın akl muhâl görür ki Süleymâniye'nin minâreleri yanup haremde ateş düşe bu minvâl-i mezkûr üzre İslâmbol'da dört tarafa ateş bölük bölük olup yayıldı ki asla kimse karşusuna durmağa iktidârı olmadı. Güyâ ki bi'z-zât cehennem ateşi dünyâyı tutup halkı helâk idüp, mahşer yerine sürer. Halk ise dahi evlerinden ümidin kesüp kuşca cânların esbâb ile [61] halâs iderüz deyü mu'tâd-ı kadîm üzre salâtîn cami'lerinin haremlerine esbâbların kaçurup ve kendülerine mahall-i mezbûru melce' ve me'vâ ittihaz idüp ateş-i makrundan emîn oluruz deyü ümidinde iken hikmet-i Bârî ateş rüzgâr kuvvetiyle haremde olan âdemler ve esbâblar üzerine dolu gibi yağup esbâbların yakup ve âdemden nicesi esbâbları halâs iderüz deyü sa'y ü ihtimâm üzre iken ateş yalımı isâbet idüp helâk itmişdir. Hattâ bir dostumuzun Sultan Bâyezid Câmi'inin haremde esbâbına ateş isâbet idüp halâs ideyim dirken ateş yalımı arkasına irişüp ve üzerinde olan esbâb tutuşup ol vakt eğer soyunmasa yanup helâk olurdu. Hele güçle kendüyi kurtarmışdır. Dünyâ metâ'ından bir habbe ve bir fülûs-ı ahmer halâs itmemiştir. Bu minvâl üzre her nireye sığınup halâs oluruz deyü hilâfî zâhir olmuşdur. Ve Eski Saray kurbünde Kebeci Hânı demekle ma'ruf bir hânı var idi. Bundan evvel ne kadar yankın olduysa âna ateş zarar itmemiştir. Bu def'a emr-i Hakkla ateş isâbet idüp ânda bulunan esbâbı ve emvâli ve âdemi cümlesini helâk itmişdir ve içinde olan bâzergân ekseriyâ Bosna ve Acem idi.¹ Nakl olunur on Mısır hazinesi denlü mal yanmışdır. Ne tatvîl kelâm idelim ol gün ki cum'airtesi beşinci sâ'atde ateş düşdi. Bâzâirtesi yedinci sâ'ate varınca Bağçe-i Hassadan Un Kapana ve ândan Zeyrek yokuşu üstünden Sultan Mehmed'e ve ândan Sarı Gürze ve ândan Molla Gürâni'ye ve ândan Ese Kapusu'na tâ Samatya'ya varınca ve ândan Ağa Câmi'ine ve ândan Kadırğa limanında Siyavuş Paşa Sarayı'na ve ândan At Meydanı'na varınca ve Ayasofya'nın altından Selâm Köşkü'nden Demür Kapu'ya varınca nihâyet bulup sâkin olmuşdur ve vasf itdüğümüz minvâl üzre ateş halka amân virmeyüp, kimin malıyla yakup helâk eyledi ve

¹ M: "idi" ifadesi mükerrer yazılmıştır.

kimin uryân ve giryân yalın ayak başı kabak At Meydanı'na ve Yeni Câmi haremine ve Has Bağçe kapusuna sürüp götürdü. Has Bağçe kapusuna gelen halkı hemşehrimiz Bostancıbaşı olan Bosnevî İbrahim Ağa Bağçe-i Hassa'ya almışdır. Yüz binden ziyâde er ve avret ve müslimân ve kâfir ve At Meydanı'na ateş şiddetinden ve havfından gelen halk dahi şol mertebe izdihâm ile câmi' ve haremi ve At Meydanı doldu ki bir kimse sağ ve sola meyl itmeğe ve boyun döndürmeğe belki nefes almağa iktidârı yoğiken ateş dahi At Meydanı'nda olan İbrahim Paşa Sarayı'nın bazı odalarına ulaştıkda halk dahi [62] ateşin şiddetinden ve mâh-ı temmuzun hararetinden ve ziyâde izdihâmdan şol mertebe muztarr olup der içinde gark olmuşlardır. Güyâ ki yevm-i mahşerden numûne olup, ¹ « يوم يفر المرء من أخيه » hâlâtını müşâhede itdiler ki herkes nefsi nefsi deyü oğul babaya ve anaya ve ana baba oğluna ve karındaş karındaşa bakmayup ateş teskîn olunca hayrân ve ser-gerdân kaldılar ba'dehû akılları başına geldikde üç günden berü aç ve susuz helâk mertebesine varmışlar ne su ne etmek var zirâ ateş su yollarını ve değirmenleri bozdu ve unu ve buğdayı ve etmekci dükkânlarını bi'l-külliyeye yakup harâb itdi. Bu kez halk vâle ve hayrân kaldılar şöyle ki bir etmek bulunsa bin akçeye alurlardı. Bu minvâl üzre dört beş gün mikdârı aç ve susuz ve evsüz herkes nerede ateşden necât bulduysa geçindi. Sonra tedricle herkesi bir tarikle Üsküdar ve Sultân Eyüb'den ve Tophâne'den nice yüz bin derd ve belâ ile def' ramak mikdârı etmek ve yemiş getirüp ehl ü iyâliyle ifâkat buldu ve aldıkları etmek toprağa benzer on dirhem mikdârı bir akçe oldahi bulunmaz. Ândan sonra herkes bir tarafa perişân olup gitdi. Deryâ kenârında bağçesi olanın bağçesine gitdi ve kimi çadırlarla taşrada kaldı bir yer bulunca ve kimi etrâfa ve eknâfa perişân olup gitdi ve ihrâk-ı bi'n-nâr olunan haber-i tevâtürle iki bin yedi yüz âdem ve yüz yirmi saray ve yüzden ziyâde mahzen ve üç yüz altmış câmi' ve kırk hamam-ı meşhûr ve nâm-dâr ve buna göre medâris ve mesâcid ve hân-kâh ve hânlar ihrâk olmuşdur

¹ "O gün kişi kardeşinden kaçır." Abese Sûresi (80). 34. âyet

ve bilinmeyüp helâk olan âdem hesâba gelmez. İşte bu minvâl üzere İslâmbol ma'mûr iken bu yüzden harâb oldu. Böyleki¹ Allahü teâlâ gerü ma'mûr ve âbâd eyleye bi-mennihi ve keremihi. Ve bu musîbetden gayri sene-i mezkûrede emr-i Hakkla Edirne'de ve Edirne etrâfında çokluk kar yağmayup azîm kuru sovuqlar olup ve ândan mâ-adâ mâh-ı nisandan tâ zi'l-ka'denin on beşine varınca yağmur yağmayup bir mertebe kuraklık oldu ki Edirne ve etrâfında tâ Sofya'ya varınca ve umûmen Silistre eyâletinde ve Üsküdar etrâfında ve ba'zı yerlerde Anadolu'da ekin bir karış yerden bitmiş iken güneşden yanup hattâ haber-i tevâtürle nakl olunur ki Dobruca'da bir vukkıye su yedi akçeye fûruht olunduğuna sicill ü hüccet olmuştur. Ve ekseriyâ hayvân susuzluktan ve açlıktan helâk olmuştur. Babaeskisi'nde bir sığır boğazlamışlar ve karnında iki vukkıye kum bulmuşlar ve yangından sonra azîm kahtlık vâki' [63] oldu. Ba'dehû azîm vebâ ve tâ'ûn vâki' oldu. Emr-i Hakkla bu güne havâdis-i garîbe zuhûr itmesi ya eşrât-ı sa'âtendir veyâhud halkın kemâl-i taksirâtındandır ve bu kadar mesâib-i azîmeden sonra Cenâb-ı Bârî kemâl-i lûtfundan kullarının gâyet usrlarını yûsra tebdil idüp, şol mertebe ni'am-ı celîle in'âm ve ihsân eyledi ki her nesne ve fert ve kesret üzere olup hattâ bin yetmiş târihinde Un Kapan Nâibi'nde bir dirhem gümüşe kırk vukkıye itmek nâs beyninde revâci olduğuna sicill olunmuştur ve ziyâde akçe züyûf olmağla kırk akçe bir dirhem olur ve arslânî yüz otuz beş akçeye geçer. Sene 1075.

Sâbıkâ zikr itdüğümüz üzere Serdâr-ı ekrem Ali Paşa hazretleri fermân-ı Pâdişâhile ol bahârda Vârât kal'asına emr-i Hakkla varup feth itdüğünü beyân ider.

Serdâr Ali Paşa dahi me'mûr olduğu üzere cünûd-ı İslâm ile kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil iderek mâh-ı zi'l-ka'denin beşinci günü ki yevm-i Çâr-şenbih'dir Vârât kal'asının altına asâkir-i İslâm ile nüzûl idüp ve irtesi gün yedi yerde meterisler kurdurup ve ra'd girdâr sâ'ika bâr-i âhen-dil acûbe heyâkil toplar kurdurup rûz-ı şeb âlet-i ceng ile mücâdele olunup ve meterisler ilerü

¹ M.K: "böleyki"

sürünmeğe azîm himmetler olunup bi-avni'l-lahi'l-meliki'l-mennân mâh-ı zî'l-ka'denin yirmi altıncı gününde hendek başına varılup lâkin hendeğin yassılığı yüz zirâ' ve derinliği elli zirâ' mikdârı su ile dolu içinde üç kalyon yüzer bir azîm liman şeklinde olup sa'bû'l-mürûr olduğundan gayri kal'anın cevânib-i erba'asında biri birine karşı kal'aya muttasıl mikrâs toplarıyla ve âlet-i ceng ile mükemmel azîm tabyalar müşâhede olıcak bi'z-zarûri hendek suyunu bir tarafa akıtmak ehemm ü elzem olmağın asker-i İslâm nusret fercâm kuvveti bâzuya götürüp bi-avni'l-lah on üç günde suyu taşraya akıdup ve gelüp gitmek için bataklık üzerinde azîm cisrler kurulup tâ kal'a divârına varınca ba'dehû tabyalara mübâşeret olunup Rumili ve Anadolu kullarında lağımlar atılmağa karîb-i karar bulundukda gicenin nısfında asker-i İslâmı bir mikdâr gerüye çekdürüp « متوكلا على الله » deyü cümlesi yürüyüşe hâzır ve âmâde olup lağımlar atılup kal'a gedik olmasına herkes muntazır iken emr-i Hakkla sabah namâzından sonraca lağımlar atılup gedikler zâhir oldukda asâkir-i İslâm gediklere doğru yâ feth-i kal'a veyâ rütbe-i şehâdet deyü cân [64] ve başların uğûr-ı dîn ü devlete fedâ idüp yürüyüş ve hücûm itdiklerinde hikmet-i Hudâ gedik mahalleri lağım atıldıkda hâsıl olan dökündü ve serpindi ile mesdûd olmağın sür'at üzre bir yerden yürümek ve gedik başına çıkmak mümkün olmadığından gayri melâ'in-i hâsirîn fi'l-hâl gedik başların alup mikrâs toplar ile ve tüfeng ve kumbâra ve nefit yağıyla ve bârût ile ateşler saçup ve taşlar atup on gün vakt-i sürhden ikindüye dek bir mertebe ceng ve cidâl ve harb ü kıtâl oldu ki tahrîri muhâldir. Hayli guzât-ı baht-ı sa'îd kimi mecrûh kimi şehîd ve küffâr be'sü'l-medârdan dahi bî-hasr ve bî-şümâr helâk ve müteveccih-i dârü'l-bevâr olup sirâyet-i beşîr ü nezîr ferîk-i fi'l-cenneh ve ferîk-i fi's-sa'îr meşhûd-ı sagîr ü kebîr olup bi-lûtfi'l-lâhi teâlâ gedik içine yürüyen bayraklarımız yerlerinde sâbit kadem olmağın guzât-ı İslâm ve kumât-ı nîk-nâm dilîrâne gayret ve hareket idüp gediklerde sâbit kadem olduklarından gayri ol sâ'at karşı balyemez toplar çekdürüp lâğımdan kalan dökündü ve melâ'in dahi gedik ağzuna sedd eyledikleri toprakla dolu fuçuları ve sâ'ir yıgdıkları eşyayı ve asker-i İslâm üzerine tüfeng ve taş ve kumbâra ve bârût saçan melâ'îni pây-mâl

idüp bu minvâl üzere Çehâr-şenbîh ve Penc-şenbîh günleri ceng ü cidâl mütemâdî olup ve ayak ayak ilerüleyen asker-i İslâm yürüyüp kal'ayı almağa tasmîm itdüğün küffâr-ı bed-ahter aynen ve ayânen muhakkak ve mukarrer mülâhaza itmeğın « من نجا برأسه فقد ربح » kuru başların kurtarmak için amâna muhtâc olup mâh-ı mezbûrun yirminci günü ki yevm-i cum'adır vakt-i seherde bayrak-ı menhûsların kaldurup tabyaları üzerine beyaz vire bayrakların diküp sagîr ve kebîr müste'min ve müste'cir el-amân el-amân âvâzesin sakf-ı âsmâna ve sem'-i ehl-i îmân memâlik-i sitâne¹ irdiklerinden sonra der-akab taşraya âdemler çıkup üç güne değın kal'adan çıkup gitmelerine ve mal ve cânlarına zarar irişmemek deyü küffârın amân talebinde olan feryâdların serdâr-ı ekrem gûş idicek ırk şefkati ve reg-merhameti cünbiş ve harekete gelüp kal'ayı cümle cebe-hâne âlâtı mükemmel top ve tûfeng ve mühimmâtı ile bî-noksan teslîm itmek üzere amâna himmet ve ihsân eyledikde hemân cum'airtesi kal'adan çıkup gitmelerine ve gedik başları tarafımızdan zabt olmağıçün gerü içerüye yollandıkda fi'l-hâl rehn tarîkıyle bellü başlı iki âdem ve tarafımızdan dahi iki âdem ricâ [65] itmeleriyle emn-i hâtır için tarafımızdan ve Yeniçeri Ocağından iki âdem irsâl olundukda fi'l-hâl gedikler zabt olunmak için neferâtıyle Çorbacılar ta'yîn olunup nusret sancakları bedenlere dikilüp ezanlar sît ü sadâsıyle ve hayy a'le'l-felâh ile cihân dolup asker-i İslâm hurrem ü handân olmuşdur ve irtesi kuşluk vaktinde Kal'a Kapûdânı ve Dizdân² ve Alay Beyisi ve Nemçe Kapûdânı Serdâr huzuruna gelüp kal'a muhâfizların teslîm ve eşyâların alup nehr-i Şîşe (Tise³) tarafına gitmek murâd eylemeleriyle zarardan emn için Beylerbeyiler koşulup yollandı. Hele « بفضل الله تعالى » eyyâm-ı devlet-i Pâdişâhide rûy-i zemînde Vârât kal'ası gibi hısn-ı hasîn ve sedd-i âhenîn ki feth ü teshîri tavk-ı beşerden hâric ve emr-i muhâl mertebesinde iken kırk beş

¹ +M.R; -K.

² Dizdar: Kaleleri beklemek ve savunmakla görevli askerlerin komutanı.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi*, III, İstanbul 1977, s.73.

günden mütecâviz guzât-ı İslâm meterislerde taş yasadanup ve toprak döşenüp ve kendülerine hâb ü râhatı harâm itmekle feth ü teshîri müyesser olup encâs encâs küfr-i dalâl ile memlû olan kal'a-i mezbûra tanzîf ü tathîr kılınup kenâis ve ma'bedlerin mesâcid ve cevâmi' kılınup nâkus-gâhları mahall-i kelime-i tevhîd olmağla ezanlar okunup edâi salât-ı hamse ve ikâmet-i Cum'a olunup dergâh-ı kâr-sâze envâ' niyâzlar ve hamd ü senâlar olundu. Elhamdü li'l-lâhi te'âlâ zamân-ı kalilde ehl-i İslâma bu sa'id-i encâmda nakl ve tahvîl ve cumhûr-ı muvahhidîne bu makûle gazây-ı ekber ve feth ü zafer ile nîk-nâm ve hîdmet-i tâmm müyesser oldu. Arab ve Acem seferlerin ve memâlik-i Osmaniyyeyi ser-tâ-ser güzest ü güzâr eyleyen ravende-gân-ı cihân olan kimseler buna mümâsil kal'a görmemiştir. Bağdad'dan ve Hanya'dan ve Rodos'dan muhkem kal'adır. Hattâ asker-i İslâm kırk üç günden ziyâde iki dâne tabyasını gice ve gündüz kırk şâhî darb-zen ile ve on üç pâre balyemez toplar ile döğüp iki zirâ' mikdârı yer açılmadı. Dîde-i hakîkatle nazar olundukda böyle bir metîn ve muhkem kal'anın fethi makdûr-ı beşer değil iken feth olunmasına lûtf-ı Hakla Ümmet-i Muhammed'in kemâl mertebe tazarru' ve niyâzları ve sa'âdetlü Pâdişâhımızın teveccüh-i tâmmları ve hayır düâları berekâtıyladır ve içinde yedi yüz pâre top mevcûd bulundu ve âna göre sâir levâzım-ı kal'a kıyas oluna ve altı dâne tabya vardır ki her biri kal'a gibi metîn ve muhkem ve her tabyada onar balyemez ve ikişer mikrâs topu bulundu ve bu fûtûhât-ı celîlenin müjdesi ve haber-i meserrâtı mâh-ı zî'l-hicce'nin âhirinde sa'âdetlü Pâdişâhımıza ve ehl-i İslâma vusûl buldukda [66] kalb-i şerîflerine İstanbul yanmakla hâsıl olan elem ve gamma merhem ve şifâ-i sudûr ve sürûr nâ-mahsûr vâki' olmağla üç gün üç gice donanma için şehir be-şehir evâmir-i celîle irsâl olundu ve bu meserretten sonraca bir iki gün halk içinde şâyi ve güft ü gû oldu ki frenk-i bed-reng fırsatdur deyü Girid cezîresinde vâki' olan Hanya Kal'asını muhâsara itmiştir deyü bu şom haberden sonra herkes gam ü gussada iken der-akab bir iki gün mürûr itmedin haber geldi ki Girid Serdârı Tavukçu Mustafa Paşa ve Katırcı-zâde Mehmed Paşa asker-i İslâm ile küffârı bozup ve karaya çıkardıkları balyemez topların cebe-hânelerini almışlar deyü

elhamdü li'l-lah ve bu sene-i mübârekede ki yetmiş bir tarihinin ibtidâsıdır. Gerü Pâdişâhımızın Edirne'de kışlaması mukarrer idi. Lâkin İslâmbol yanmağla ve bi'z-zat kendüleri ve Vâlide Sultân hazretleri ve İç Halkın ekseri sıtmalı olmağla bi'z-zarûrî mâh-ı muharrem'in on altıncı günü ki yevm-i çehâr-şenbihdir sa'âdetiyle Edirne'den Kırkkilise ve Vize cânibine tâ Çatalca'ya varınca sayd ü şikâr iderek geldi ve mâh-ı safer'in dördüncü gününde cum'a gün Davud Paşa'ya alay ile nüzûl eyleyüp İstanbul halkını kudûmiyle mesrûr eyledi ve azametlü ve şevketlü Pâdişâhımızın bu mertebe günden güne tâli'-i hümâyunları güşâde ve reâyâ ehi fesâd elinden âsûde olmaları Köprülü Mehmed Paşa'nın hüsn-i tedbirleri ve Saray-ı hümâyûnlarında vâki' olan gilmânın sabah ve ahşam dört beş bin feth-i şerîf tilâvet itmeleridir. Fî'l-vâki' Vezîr-i Âsaf Köprülü Mehmed Paşa'nın zamân-ı sadâretinde ne kadar eşkiyâ baş gösterdiyse; aslâ bir nesneye vücûd viremeyüp nâ-bûd ve nâ-peydâ eylemiştir. Memâlik-i Osmâniyye'de eşkiyânın her biri arslan iken kedi ve yılan iken karınca oldu ve Frenk-i bî-dîn bundan evvel Akdeniz'de her sene bu kadar donanmayı bozup bunca gemileri ve ehl-i îmânı ahz itdiklerinden gayri karaya çıkup kal'aları ve köyleri gâret iderdi. Lâkin Sadrâzam Köprülü Mehmed Paşa zamânında gâret idemez oldu ve ale'l-husûs Eflâk ve Boğdan Beylerini ve Rakoça-oğlunu Sultân Murad bir iki def'a tebdîl itmek için müstakillen her birine asâkir-i İslâm gönderdi. Tebdîl itmek mümkün olmadı. Hattâ Bağdâd seferinden bir sene evvel Nasuh Paşa-zâde Budin ve Bosna askeriyle Tımışvâr yakasından ve Koca Ken'an Paşa Silistre Eyâletiyle ve Kantimur Tatar askeriyle Eflak Vilâyetinden geçüp Erdel üzre gitmek üzre iken Hüseyin Paşa'nın münhezim olup [67] yüz karalığıyla Budin'e geldiği haberi Ken'an Paşa'ya geldikde oldahi kâfir ile yarışup Silistre'ye avdet eyledi ve Bağdâd'dan Sultân Murad geldikde Tabanı-Yassı Mehmed Paşa Eflâk beyini tebdîl itmek murad eyledikde Sultân Murad rızâ virmedi. Lâkin Mehmed Paşa şart eyledi: "Eğer bunun uhdesinden gelmezsem işte bu boynum." Hikmet-i Bârî asker-i İslâm Eflâk beyi üzerine varup ve beyi tebdîl itmeğe kâdir

olmayup, gerüye inhizâm ile avdet itdikleri Sultân Murad'ın ma'lûmı olup Mehmed Paşa'ya amân virmeyüp katl itdi. Hele elhamdü li'l-lahi te'âlâ

« الامور مرهونة باوقاتها » mısdâkınca kırk elli yıldan berü ser-keşlik idüp bir hoşca inkıyâd ve ubûdiyyet göstermeyüp bu def'a Avn-i Hâkk'la her birinin hakkından gelinüp ve yeniden beyler nasb olunup bir hoşca harâc-güzâr kâfir oldular. Merhûm Sultân Murad bu kadar nâm-dâr Pâdişâh iken gerçi kuldân ve Kızılbaşdan intikâm aldı. Lâkin ömür vefâ virmemekle kâfirden intikâm alamadı ve sa'âdetlü Pâdişâh Edirne'den geldüğü sene İstanbul'da kışlayup ve ol bahârda Üsküdâr'a göç idüp ramazân-ı şerîfi ve îd-i Fıtrı ânda eyleyüp ba'dehû şevvâl'de İstanbul'dan kalkup tayy-ı merâhil iderek Gelibolu'ya ve ândan yeni kal'alara ve ândan Edirne'ye varup kendü sayd ü şikârında oldu ve Sadriazam Köprülü Mehmed Paşa « كل نفس ذا يقاة الموت » muktezâsınca bin yetmiş iki târihinde Rabî'u'l-ülâ'nın yedinci Pazarirtesi gicesi dokuzuncu sâ'atde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet idüp ve yerine oğlu Ahmed Paşa Sadriazam olup ve ol kış Edirne'de oturup ve evvel bahârda sa'âdetlü Pâdişâhla ma'an İstanbul'a gelüp ve ol yıl İstanbul'da karar eyleyüp hıdemât-ı Pâdişâhiye ve dîniyye-i kendülerine ni'am-ı celîle ve devlet-i azîme bilüp

¹ « نصر من الله وفتح قريب وبشر المؤمنين » beşâretiyle ve

² « انا فتحنا لك فتحا مبنا » işâretiyle livây-i zafer iltivâ sefer nusret eseri a'lâ idüp ³ « رباط يوم في سبيل الله خير من الدنيا وما عليها » hadîs-i şerîfin mefhûmiyle amel idüp yani dîn yolunda bir gün a'dâi dîn ile murâbata ve mukâtele itmek dünyâ ve mâ-aleyhâdan hayırlı idüğün bilüp ⁴ « ما اغبرت قدما عبد في سبيل الله فتممه النار » hadîs-i şerîfi delîl-i kâfi idinüp Nemçe Kralı üzerine bi'z-zât kendüleri sefer itmek içün ve asker-i İslâma kuvvet-i kalb ola deyü sa'âdetlü Pâdişâhı Edirne'ye

¹ "Allah katından bir yardım ve yakın bir zafer vardır. Ey Muhammed! İnananlara müjdele." Saf Süresi, 13. âyet.

² Doğrusu, biz sana apaçık bir zafer sağlamışızdır."

³ "Allah yolunda bir gün sınır (kale) beklemek, dünyadan ve onda olan her şeyden hayırlıdır."

⁴ "Bir kul şâyet Allah yolundan ayrılırsa onu cehennemden yalazası kavurur."

götürmek için lâzım-ı gazâ olan âlât ve esbâbı ve hayme-i tınâbı ve huyûl ve cimâli ve esliha-i harb ü cidâli müheyyâ ve âmâde idüp sene bin yetmiş üç târihinde mâh-ı Receb'in ve mâh-ı Şubat'ın [68] dokuzunda Salı gün tûğ-i Sultânî çıkup ve gerü Salı gün Orduy-ı hümâyûn ve gerü Bâzâirtesi Otâk-ı gerdûn-nitâk-ı Pâdişâhî ve mâh-ı Şa'bân'ın ikinci gününde Bâzâirtesi Orduy-ı hümâyûn ve gerü Bâzâirtesi mâh-ı Şa'bân'ın dokuzunda sa'âdetlü Pâdişâh alay ile orduya çıkdı ve gerü Şa'bân'ın onaltısında Bâzâirtesi Edirne'ye teveccüh buyurup tayy-ı merâhil iderek onbir günde Edirne'ye vâsıl ve dâhil olup ba'dehu Ramazân-ı şerîfin beşinci günü ki Cum'airtesidir Sadriazam

¹ «متوكلا على الله ومستعنا بالله» deyü atına süvâr olup livâ-i fetih ve zafer-i karîn ve alem-i İslâm ve'l-müslimîn önüne düşüp kat'-ı menâzil iderek on beş günde Cum'a günü Sofya'ya varup on iki gün atları çayıraldup ve on yedi gün oturak olunup ve ândan kalkup Halkalı Pınar'a konulup ve ânda kıbel-i Pâdişâhîden kılıc ve kaftan gelmek ile oturak olundu. Bir gün ve mâh-ı zîl-ka'de'nin guresinde Hisarcığa konulup ve Hisarcık'dan Belgrad'a varınca iki taraftan alaylar kat ender-kat saf bağladılar ve dahi sağ ve sola Sipâh alayları düzilüp durdular ve Havâle Tepesi'nden Belgrad'a varınca bir sâ'atlik yoldur Yeniçeri dahi sağ ve sola şehre varınca düzilüp durdular. Ba'dehû Sadriazam dahi kendü tevâbi'leri ile tertib üzre düzilüp ve ensesinde yüz yirmi iç oğlanıyla tabl ve alem çalınup ve sağ ve sola selâm virerek cum'a günü vakt-i salâda Belgrad'a dâhil oldu. Lûtf-ı Hakla şol hadde asker çoğ idi ki Belgrad etrâfi asker çokluğundan ve rengârenk çadırlardan renk-i bukelemuna dönmüş idi ve bâzâr günü Nemçe elçisi bir nice tâze rûy beyzâdeler ile Sadriazam hazretlerine geldiler. Lâkin sözlerinde bir fâide olmamağla iltifât olunmayup kovuldılar ve bundan sonra on gün mühlet istemişler " Her ne istersenüz virelim" deyü izin virilüp kendülerini tevâbi'leriyle bir evde kondurup üzerlerine yasakçılar ta'yîn olundu. Ba'dehû sefer mühimmâtiçün yüz kırk

¹ "Allah'a tevekkül ederek, Allah'tan yardım dileyerek."Arapça bir deyim.

gemilere toplar ve cebe-hâne ve bârût konulup ve Sirem¹ Çire Hûrî ? gemiler çekmek için ta'yîn olundu ve Kütahya Paşası Yusuf Paşa ve Sirem Paşası Doğanlı başlıktan çıkma İbrahim Paşa gemileri Budin'e ve ândan Estergon'a varınca yukarı Tuna suyile çıkartmak için ta'yîn olundular ve Belgrad'da on gün oturak olunup ba'dehû irtesi gün Sava suyun geçüp Zemîn kurbünde köprü başında bir yüksek [69] yere² konulup ve üç gün oturak olunup ve ândan kalkup tayy-i merâhil iderek mâh-ı zî'l-ka'de'nin on altısında cum'a günü Dimitroviçe nâm kasaba kurbünde konuldu. Bu kasaba gâyet güzel şehirdir. Beş Cum'ası vardır ve her nesne gâyet ucuz. at sekize ve yem ona ve ândan kalkup dört sâ'atlik yere varılup konuldu ve bu konakda Serdâr Ali Paşa Çarkacı ta'yîn olundu. Kendünün beş bin âdemisi vardır ki ancak olur ve ândan Tuvâranga ? konuldukda iki câsus dutuldu ve ol gün taraf-ı Pâdişâhidin Haseki Ağa Hatt-ı Şerîf ile hançer ve kürk getirüp Veziriazam dahi kânun üzre ta'zîm ve tekrîmden sonra hançeri beline ve kürkü arkasına alup ve Hatt-ı Şerîfi Reis Efendi okudu ve Hatt-ı Şerîf içinde asâkir-i İslâma hayr düâ itmiş ve Kızlar Ağasını âzâd itdüğünü bidirmiş ve Budin Paşası Hüseyin Paşa kâfirden bir palanga alup ve kapudânların dutup göndermiş, Vezîr kapudânı getürdüp, küffâr ahvâlini ve cem'iyetinden suâl itdi. İtdi "Cem'iyetler vardır ve reâyâlarını kal'alarına aldı" ve mâh-ı zî'l-ka'de'nin yirmi ikinci gününde cum'a günü Tuna'nın öte yakasında bir mikdâr deveçiler ve zahîreciler çayır biçerken birkaç karye ki "Bizim reâyâmızdır" deyü bizim deveçileri tutup Macar'a götürürler imiş. Dâim böyle iderler imiş. Bu def'a deveçiler feryâd iderken yakın yerde Cebeciler bulunup deveçileri halâs idüp ve ânda olan kâfirleri³ tutup İkindü Dîvânı'nda Vezîr huzuruna getürdiler ve anlara bir kise ihsan olunup, kâfirlerin boyunları uruldu. Ve ol karye üzerine Kibleli Mustafa Paşa ta'yîn olundu. Ol dahi mahall-i mezbûra varup lâkin karye değil imiş. Meğer

¹ Uzunçarşılı, a.g.e., III, s.55: Defterdar San Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s.896.

² K.M: "yerde"

³ K.R: "kâfiri"

Palanka imiş ve içinde kâfir dahi gâfil değil imiş. Tüfeng ile zafer bulmamağla dönüp, gerüye geldi ve Ösek'e¹ dâhil oldukda şehirlüden bazı kimseler Vezîre itdiler " Birkaç yerde kâfir fitnesi demüre gark olmuş, pür-silâhla geziyorlar. Gâfil olmayasız." Ve asker içinde dahi şâyi' oldu. Lûtf-ı Hakla bir nesneye kâdir olmayup ve zî'l-ka'de'nin yirmi dördünde kul-oğlu kapusu oldu ve Sadriazam İkindü Dîvânı'nda kendü ağalarından Bekir Ağa'yı katl itdi ve mâh-ı mezbûrun yirmi beşinde Yeniçeri kapusu oldu. Vintör (?) Hasan Paşa'ya Kanije ihsan olunup ve ânınla on iki bin âdem Kanije'yi muhâfaza eylemek için irsâl olundu ve yevm-i mezbûrda cümle paşalara fermân olundu. Ösek köprüsünü geçsünler [70] ve cümle Gedikli Züemâ olan Müteferrika ve Çavuş yoklandı. Ve Sadriazam itdi: " Bir dahi yoklamada her kim mevcûd olmazsa; Dirliğini âhara virürüm" deyü tenbîh itdi ve dahi yevm-i mezbûrda ba'de'l-zuhûr Nemçe elçisi gelüp, Sadriazamın Kethüdâsı olan İbrahim Ağa'nın çadırına gelüp ba'dehû nâmesiyle Sadriazam huzurına iletdiler ve nâmenin mefhûmı birkaç gün mühlet istemiş, "İstedüğünüz kal'ayı virelim lâkin kîse veremem"² deyü gerü elçiyi taşra idüp habs itdiler ve bunun ardınca Dubravenedik elçisi gelüp bir mikdâr te'hîr olunup, buluşturmadılar. Mel'un kâfir bir kımuza kısa kürk giymiş lâkin bir yenini giymemiş sağ ve sola bakar ammâ kimse iltifat itmedüğünden derûnuna korku düşüp şol mertebe ki yüzünden der akar su gibi. Âkıbet iltifat olunmadı ve kaftan giydirilmedi. Ve gerü yirmi yedinci günü Nemçe elçisi Vezîr kethüdâsına gelüp itdi: "Dört kal'a virelim ve yeni kal'ayı yakalım ve beş âdem rehn koyalım." Kethüdâ itdi: "Fermân-ı Pâdişâhî kal'alardan mâ'dâ iki yüz bin guruş ve her sene otuzar bin altun virerseniz ahidnâme virelim ve eğer yok derseniz vaktinize hâzır olun" deyü. Elçi deyü "Herşey virelim. Lâkin Akçe nâmında ecdâd-ı izâmı bizden ala gelmemiştir. Pîşkeş nâmında Kralımızın gönlünden ne koparsa ânı gönderegelmiştir. Buna râzı olursanız getürelim. Yok derseniz biz dahi hazırız" deyü Kethüdâ bu

¹ M. Kemal Özergin, Rumeli Kadılıklarında 1078 Düzenlemesi, *Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, TTK, Ankara 1976, s. 275.

² "lâkin kîse veremem"-M: +K,R.

cevapdan sonra Vezîre bulaşdırmayup hapishâneye gönderdi ve Ösek'de yedi gün oturak olup sekizinci gün kalkup köprünün öbür tarafında konuldu ve Sipâhiye arpa ve un virildi ve köprü başında Niğbolî Paşası Kâdı-zâde İbrahim Paşa gelüp alay gösterdi ve Vezîr hazretlerine bulaşup ve kaftan giyüp çadırına gitdi ve Ösek bir güzel şehirdir. Her nesne ucuz. Büyük kal'ası vardır ve varoşu ve altı câmisi vardır ve köprü başında kalkup tayy-ı merâhil idüp mâh-ı zî'l-hicce'nin onbirinde Belgrad'a girildiği gibi ol minvâl üzre alaylar tertîb olunup Budin sahrâsına konuldu. Hamza Bey Palangası'ndan Budin'e varınca iki buçuk sâ'atlik yolda asâkir-i İslâm ile bu ortalık şöyle doldu ki yeryüzü görünmez oldu ve bazı Budinli şöyle rivâyet iderler ki kâfir dermiş: "Eğer Budin sahrâsı Türk ile dolarsa Türkle döğüşürüz ve eğer ziyâde olursa Türkle mukâbil olmazız. Ammâ Lûtf-ı Hakkla sahrâ değil belki¹ dereler ve² tepeler dahi [71] bile doldu. Hâlâ ki nice asker ve paşalar dahi gelmeyüp sonra geldiler ve Ösek'den Budin'e varınca Zerîn-oğlu didikleri kâfir ekseriyâ harâb ve ihrâk-ı bi'n-nâr itmişdir. Ve mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü ki yevm-i cum'a'dır kuşluk vaktinde bir tâze yiğit bir serhadli kıyâfet herifi belinden tutup, feryâd ider: "Bre Ümmet-i Muhammed! Bu herif câsusdur" deyü . Fî'l-hâl tutup Kethûda'ya götürdüler. Oğlana suâl olundu: "Casûs olduğunu neden bilürsün." Oğlan itdi: "Benim Sultânım! Yanoveyli³ ben fülân karyede bir ağalık bir mikdâr bârgîrlerini güderdim. Bir köprü yanında bu kâfir çıka gelüp, bana selâm virüp, benimle söyleşürken birden ikiden on dâne kâfir cem' olup beni ve yanımda bir yoldaşımla dutup, bizi Nemçe'ye götürüp, beni bir şarap satıcı kâfire avret satun aldı. Altı ay ânın kadehkârlığı hizmetinde olup, kâfirlerin kibârına kadeh sürerdim. Cenâb-ı Bârî Vârât senesinde bize fırsat virüp halâs eyledi. Şimdi bu kâfiri bunda bulup, tutdum. Elhamdü li'l-lah bir dahi ele girecek kâfir değildir. Çok müselmânı tutup esîr itmişdir." Fî'l-vâki' kâfirin başında yâşil kalpak ve arkasında mor dolama ve belinde mâî tür kuşak,

¹ R: "belkim"

² -M,K; +R.

³ [Yanova]

kopçalı çakşır serhadli kıyâfet Veziriazam huzuruna getürdiler. Veziriazam hazretleri Muhzır Ağa'ya teslim eyledi. Tâ ki hakkından gele ve Budin kal'asının iç hisarında Kral Sarayı ta'bir olunur bir yüksek saraydır. Görmeğe muhtâçdır. Lâkin zamânıyla bârût hâneye yıldırım inmeğe gâyet harâb olmuş ve merhûm Koca Mûsâ Paşa bir acîb ü garîb Tuna'dan hisara su getürtmüş. Meselâ deryâdan Sultân Süleymâniye haremine belkim dahi yüksek ve yokuş yere su gelmişdir. Görmeğe muhtâçdır ve Arnavud Murad Paşa bağılık tarafından bir azîm bir celû ve bedenlü varoş yapmış vasfa gelmez ve Budin'de zahîre hususîcün azîm sıklet çekildi. Zîrâ evvelden Kotor'a¹ gidilür ve dahi Zadra (Zara)²ya gidilür deyü sürsatlar ol taraflara yığıldı. Ba'dehû Zirîn-oğlu yaptığı yeni kal'aya gidilür deyü söylendi. Sonra ansuz Budin'e gidildi. Kâfir dahi bu tedbîrden şaşup aldandı. Bu kez ansuz Budin'e teveccüh olundukda Bânân-oğlu kâfir : "Türk benim üzerime gelür" deyü kal'alarını muhâfaza itmek için gider ve mâh-ı zîl-hicce'nin on dokuzunda Budin Paşası Hüseyin Paşa ve Hısım Mehmed Paşa ve Ohrî beyi alay gösterdiler. Ve Rumili Paşası Beyko Ali Paşayı bir tarafa gönderdiler. Perakende [72] olan askeri hıfz itmek için o dahi serhaddlü kıyafetlü elli kâfiri tutup, göndermiş ve bir sipâhi oğlanıyla otlâğa gider. Oğlan otlak biçerken bir kâfir çıkar, oğlanı tutmağa ardınca bir iki dahi çıkar. Oğlan bunları görünce feryâda başlar. Sipâhi dahi kâfirlere hücûm idüp birin katli ider ve birin mecrûh ider. Birin kaçurur ve birin tutup Vezir'e götürdü. Vezir dahi elli altun ve beş akçe virdi ve "Kâfirin dilersen boynun ur. Her nice bilürsen eyle." Ve mâh-ı mezbûrun yirmisinde Silistre Paşası Cân Arslan ile bir bey geldi. Gerçi bunlara birer kaftan giydirildi. Lâkin iltifat olunmayup ol gün köprüye ta'yîn olundu ve gerü mâh-ı mezbûrun yirmi birinde cum'a gününde bir kaç Peşteli kayıklarına binüp, Budin'e gelürken Tuna ile bir büyük kütük salıvirirler. Kütük dahi su ile gelürken Budin köprüsüne uğrayup, köprüyü üç yerde ayırıp, üzerinde atludan ve yayadan dört

¹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa. *a.g.e.*, s. 559.

² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, III, s.141; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *a.g.e.*, s.179.

yüz âdem mikdârı bulunup, cümlesi suya gark oldu. Bunlar emr-i Hakkla asâkir-i İslâm'a kurban oldular ve mâh-ı mezbûrun yirmi ikisinde Nemçe elçisi "Kralımızdan nâme geldi" deyü Veziriazam'a gelüp, nâmeyi teslim itdi. Ve mefhûmı budur ki "Bize birkaç gün mühlet viriniz. İstedüğünüz kal'aları vireyim. Lâkin harâc ve kise viremem. Nihâyet altun ve gümüş külçeler vireyim." Dimiş. Sadriazam elçiye itdi: "Kefil olur musun?" "Olmam" didi. "Ferman kuluyum, ne cevab gelürse âna göre amel iderim." Kâfir sözüne itimâd olunmadığıçün Budin'de Yeniçeri Odasında habs olundu ve Kapu Kethüdâsı dahi karşusunda bir efendinin evinde habs olundu ve tenbih olundu: "Asla anlardan kimse biri birine bulaşmasun." Ve mâh-ı mezbûrun üçüncü günü "Tatar Hân-zâde gelür" deyü Veziriazam kendü ağalarından Uzun Yusuf Ağa'yı karşuya gönderdi. Elhâsıl elçinin dil-hâh murâdâtı nâmus-ı Sultâniyye'ye ve gayret-i İslâmiyye'ye muvâfik olmamağla cevapları asla

« سمع قيوالله اصغا » olunmayup hazret-i destûr-ı âzam vükelâ-i Sultânî ile ve serhadd ihtiyarlarıyla meşveret idüp cümlesinin ittifâkıyle Çasar ve Nemçe Kralı didikleri kâfirin memâlik-i mahrusalarını ve yakîn zamânda asker-i İslâm ayak basup gâret itmedikleri bîkr-vâr reâyâile ve mal ü menâl ile memlû olan karyeleri ki Orta Macar tâbir olunan ülkedir ki reâyâsı Tot ve Macardır. Ve yine her kal'ası ocaklık abâ en cedd Macar Beylerine meşrutdur. Bilâ teşbih Kürdistan Beyleri [73] gibi ocaklıktır ve bundan mâ-adâ her kal'anın iç hisârı Nemçe Çasarı'nın has askeri zabtındadır. Yine bi'l-cümle Çasar mel'ünün tasarrufundadır ve Orta Macar didikleri memleket tavilen ve arzen yirmi günlük yoldan ziyâdedir. Şark ve cenub tarafı Tuna ve Tise Suyu ile mahduddur ve bu tarafda diyâr-ı İslâmiyye'den vâki' olan Budin ve Estergon ve Eğre¹ ve diyâr-ı Erdel ile mülâsık olup ancak Tuna ve Tise Suyu ile fasla vâki' olmuştur. Ve cihet-i garbiyye ve şimâliyyesi Frengistân'a ulaşmışdır ve bu diyârdaki küffâr-ı bed-kerdârın gâyet öyle muhkem ve melce' ve me'vâları olan kal'aları ki elsine-i enâmda nâmı Uyvar hasânetde bulmuş iştihâr-ı kâdir

¹ "Eğri"

olduğunca ön var derûnî deyü saffet ve bedbaht Nemçe ve Françe ve Tot ve Macar askeriyle dolu olup dâimâ serhadd-i mansûreye şerr ve fesâdı

« ساری ماده البلا » olmağla cümle âkîllerin tedbiri ile kal'a-i mezbûrenin üzerine varılması ehemm ü elzem olmağın fermân-ı âlî birle ki intihâ-i serhadd-i Estergon kurbünde karşıya asker-i İslâm geçmek için Tuna üzerine köprü kurulmak için Budin Paşa'sı Hüseyin Paşa'yı ve Cân Arslan Paşa'yı ta'yîn eyledi ve Budin'de on iki gün oturak olunup ve der-akap Hüseyin Paşa gitdikde umûm üzre cünûd-ı muvahhidîn ile hazret-i paşay-ı rûşen re'y mâh-ı zi'l-hiccenin yirmi beşinci günü sahray-ı Estergon'a nüzûl olundukda itmâm-ı cısr için Defterdârı ve Silâhdar Ağası'nı üstâdlar üzerine Sadrıazam eyledi ve bi'z-zat sabah ve ahşam varup sa'y ü ihtimâm idüp yirmi günde tamâm olacak kaziyye değil iken elhamdü li'l-lâhi te'âlâ hüsn-i ikdâm birle cısr-i acîb ve garîb on iki günde tamâm bulup mâh-ı muharrem'in ikinci gününde pazarirtesi vakt-i zuhûrda cânib-i a'dâya ittisâl bulup, mukaddemâ ol tarafa gemilerle dört bin mikdârı piyâde askerimiz geçmiş idi. Meğer ki ol kal'anın beyi ve Macarların kelbi ve başı olan Gargâş nâm mel'ûn köprü başına casus göndermiş, casus dahi köprü tamâm olmadın iki gün evvel gelüp bir reâyâ ile söyleşürken meğer bir topcı Macar delen belürmiş görür. Bir reâyâ ile bir atluya söyler ki; "Köprü bir haftaya değin ancak olur. Bu tarafa birer ikişer kayık ile geçen asker azdır. İmdi fırsattır. Ta'cîl üzre köprü tamâm olmadın irişesiz" deyü ol atlu casus gitdikden sonra topcı ol reâyâyı tutup Vezir'e getirüp, ahvâli takrîr eyledi. Casus dahi ta'cîl üzre [74] varup kâfire ahvâli bir bir gördüğü ve işitdüğü minvâl üzre takrîr ve beyân etdikde Gargâş kâfir dahi "Fırsat ganimetdir" deyü köprü başını basup ve ânda olanları kesüp ve karşuda bî-pervâ konup ve toplar kurup tâ ki diyârlarına bâd-ı nesîm-i İslâmiyye esdirmiyeye ve kal'a beyi olan Gargâş lâ'în: " Bu serhaddelerde kırk elli yıldan berü benim rûy-i zemînde ancak İsfendiyâr çâbûk süvâr benim" dirmiş. Ol menhûs urup lâf diyâr-ı Engürüs'ün merz-bânî neler itdüğümü Türk'e bileyidi. Sinânumun olaydı gerzebânı. Zü'minde altı bin atlu Macar ve elli bin piyâde Nemçe ve Françe küffâriyle pazarirtesi öyle vaktinde ılgâr itmekde iken inâyet-i Bârî birle ki

köprü tamâm olduğu sâ'at Veziriazam bilâ-tevakkuf fermân eyledi ki: "Budın ve Bosna ve Anadolu ve Haleb ve Aydın ve Saruhan ve Niğbolu ki Hüseyin Paşa ve serdâr Ali Paşa ve Yusuf Paşa ve Gürcü Mehmed Paşa ve İbrahim Paşa hazretleridir. Umûmen eyâletleriyle ol gice ahşamdan sabaha dek ta'cîl üzre geçsünler. Ânlar dahi fermân-ı âlî üzre karşıya sabaha dek geçmişler idi ve bir ol kadar gönüllü isteyen gâzîler geçmiş idi. Ba'dehû melâ'in-i hâsirîn köprü tamâm olmazdan evvel kendi zü'mince ale'l-gafle temcîd vakti şeb-hûn eylediği sâ'at kenârda bulunan çadırları gâfilen basup herkes uykusunda iken leşker-i şühedâya hayli mücâhidi mülâkî itmekde iken ol sâ'at beşâret-i Gülbank-i Muhammedî sadâsıyla herkes at arkasına gelüp bende ve âzâde hadden ziyâde berk-i hâtîf gibi irişüp mübâzrân-ı dîn ü devlet ve şecâ'at-şî'âr olan guzât-ı İslâm ve cünûd-ı muvahhidîn aslen küffârın top ve tufengine bakmayup şîr ü bîr-vâr hücum itdükde küffâr-ı hâk-sâr ile vâdi ve cibâl mâlâ mâl iken leşker-i İslâma tâkat getürmeyüp kararları firâra mübeddil olup asker-i İslâm ardlarınca düşüp bunları tu'me-i şemşîr ve piyâdelerin başı ve buğı olan kapudanların esir itdiklerinde Gargâş didikleri kalleş «يوم يفر المرء من اخيه» nazm-ı şerîfinin halâtın müşâhede eyledikde «من نجا برأسه فقد ربح» medlûlünce ancak iki yüz bakıyyetü's-süyûf olan menkub ve mecrûhla kal'asına düşüp bâkî sülesânı tu'me-i şemşîr ve sülesâ giriftâr ve esîr-i zincîr oldular elhamdü li'l-lâh te'âlâ Veziriazam hazretlerine ibtidâ bâş getürene elli altun ve ikinci gelene elli gurus üçüncü gelene kırk beş gurus ve ba'dehû kırk ve ba'dehû otuz ve ba'dehû yirmi beşer ve ba'dehû onar ba'dehû beşer gurus ihsân itdi. Elhâsıl dil ve kelle getüren gâzîlere me'mûllerinden [75] ziyâde ihsân olundu. Kâmil yüz yirmi kise bezl olundu ve paşalara dahi hil'atler giydirilmiştir ve diri getürdikleri küffârı otak önünde "Herkes getürdiği kâfirin boynun ursun" fermân olundu. Ve dahi "Cümle kellelerin birer kulağın kesüp getürsünler " fermân olundu. Herkes fermân olunan minvâl üzre birer kulak getürdikde sayıldı beş bin beş yüz yirmi kulak oldu ve beş gurus beğenmiyenler herkes tutduğu kâfirin boynun urdu ve üç yüz nâm-dâr küffâr habs olundu ve otuz kâfir Muhzır Başıya teslim olundu. Bellü başlu kâfirlerden ve bir kâfir "On beş kise

ve elli esir vireyim beni saluviriniz" deyü asla iltifât itmeyüp boynun urdu ve bazı bahâdır yoldaşlar sonradan ceng mahalline varup bazı mecrûh ve at ayağı altında kalmış kâfirleri bulup getürmüşler ânlar dahi fermân olundu "Getürdiği kâfirleri katl itsünler." Bazı bahâdırlar var idi ki on kere kılıc urmağla öldürmeğe kâdir olmayup hicaplarındandır içünde gark oldular ve sonra kesilen kâfirleri koçibaşlar soyarken kiminin uçkurunda ellişer yüzer altun bulmuşlar. "Türke tutulursa Türk akçeyi pek sever, akçemizi virüp halâs oluruz" deyü sonra Yeniçeri bu şikârdan haber aldıkda koçibaşuları kovup, kendüleri aramağa başladılar. Elli aded tabl ve kôsleri ve cümle cebe-hâneleri ve bayrakları alınup ve bu kadar kâfirin tûmâr-ı ömürleri tayy olunup defterlerine hitâm-ı hasre't-dünyâ ve'l-âhire mahtûm ve şehâdet hil'atlerin giyüp ve gazâ aşın yiyüp dîn yoluna pervâne gibi kurban ve âşiyân-ı cenâne pertâv iden şühedâ ancak elli kadar şâh-bâz şehâdetle mümtâz olmuşlardır ve Estergon'da on gün oturak olup bu feth-i cedîdden sonra muharremin altıncı gününde cum'a gün Veziriazam hazretleri köprüyü geçüp Ciğerdelen Sahrası ki Sultân Süleymân sedd eylemek için kâfir tabur kurmuş imiş ânı geçüp bu def'a ceng olunan mahallin yolunda otak kurulup, ânda nüzûl eylediler ve asker-i İslâm umûmen karşı geçmedin Tuna taşup, köprünün iki tarafın almağla asker geçmekden münkatı' olmağla Budin Paşa'sı ve Yeniçeri Ağası fevrî keraste getürüp köprünün başlarını yapup asker karşı mürûr itmeğe başlayup umûmen on günde göçle geçdiler. Lâkin nice âdem zahîresiyle suya düşüp gerü çıkdı ve nicesi helâk oldu ve su karaya şol mertebe çıkup taşdı ki atın eğerine su çıkdı ve Sadriazam Serdâr Ali Paşa'yı ve İbrahim [76] Paşa'yı ve Estergon Beyi Çerkes Mehmed Beyi mukaddemce Uyvar kal'asına gidecek yolda bir küçük köprü yaptırmağ için gönderüp ânlar dahi varup yaptırırken suda geçit bulup karşı geçerken kâfir dahi bunların sudan geçdüğün ve köprüyü yaptıkların görüp fi'l-hâl kâfir köprü başına top getürür. Bu kez Yeniçeri ve Paşalar kâfirin ardın alurlar. Kâfir dahi "Türk ardımızı aldı" deyü topların alup, kal'anın önünde büyük tabyaya firâr iderler. Bu köprü dahi üç günde tamâm oldu ve dahi karada ziyâde bataklık vâki' olmağla bir köprü dahi yapıldı. Bu iki

köprü tamâm buldukda fermân olundu: "Asker karşıya geçsünler." Asker dahi kimi köprüden geçüp ve kimi suya uğrayup geçdi. Kâfir dahi ovaya su salıvirmiş. Estergon'dan Uyvar kal'asına varınca on sâ'atlik yoldur. Ovaları su kaplamış, sudan bazı yeri bataklık olmuş ve su dahi bazı yerde eğere çıkar ve bazı yerde üzengüye çıkar. Bu minvâl üzre şol mertebe zahmet çekildi ki vasfa gelmez. Veziriazam dahi Ciğerdelen'den mâh-ı muharremin sekizinde kalkup beş buçuk sâ'atlik yerde ehl-i İslâm evvelden bir köy harâb itmiş idi. Ânın karşusunda konulup ki ândan Uyvar kal'asına bir sâ'atlik yer kaldı ve bu köprülerde olan ikişer on beşer günde karşı mürûr idince çekilen derd ve meşakkat ta'birden hâricdir ve mahall-i mezbûrda Türk vukkiyesi on sekize ve bir vukkiye peksimât otuz beş akçeye alındı. Ve Serdâr Ali Paşa kal'aya karîb bir dahi köprü yapdurup ve karşı geçüp, Sadrıazam'a haber göndermiş: "Benim Sultânım! Bir düz yerde vâki' olmuştur. Biz köprüyü geçüp meteris yaptık. Her ne taraftan meterise girmek murad olunursa; mümkündür. Hemân te'hîre cevâz göstermeyüp gelesiz" deyü. Vezîr dahi pazarirtesi kal'anın karşusunda kal'aya karîb yerde konup Ali Paşa yaptığı köprünün yanında bir yassı köprü yapdırup ve köprü tamâm olunca kâfir şolkadar top atdı lûtf-ı Hakla bir kimseye zarar eylemedi ve köprü yapılmazdan evvel sâl ile bir mikdâr karşıya asker mürûr itmekle küffâr dahi askerin ardı ziyâde gelmedin bunların üzerine kal'adan çıkup hücum ider. İki taraftan bir mikdâr mukâtele olup birkaç âdem iki taraftan düşer. Âhar kâfir münhezim olup firâr iderler ve çihârşenbih gicesi urganlar ile sal yapıp üzerine tahtalar döşenüp yirmi oda Yeniçeri karşı geçüp meterise girdiler ve çihârşenbih günü Sadrıazam alay ile küçük köprüye yakîn [77] kondu ve mahall-i mezbûrda bir gün oturak olundu ve Eğri kulu Uyvar'a gelmeğe me'mûr olmağla yolda gelürken kâfir haber alur: "Eğri kal'ası hâlîdir, fırsattır." deyü kal'a üzerine gelürken yolda Eğri kuluna rast gelüp, döğüşüp, kâfiri bozdukları haberi geldi. Gâyet öyle sürûr hâsıl oldu ve muharremin on ikisinde "Karşıya asker mürûr u ubûr itsün" deyü fermân olundu. Sadrıazam dahi Cum'a gününde köprüyü ubûr idüp kal'anın cânib-i garbiyyesinde bir sahray-ı vâsı'da konuldukda çadırların altında yer yüzi gâyet

olup güyâ ki yeşil ve beyaz ve mavi ve sarı çadırlardan dürlü dürlü izhâriyle dolmuş ve mızraklardan güyâ ki dağ olmuş, çadır altında kalup taht-ı zemîn oldu pûr dıraht-ı yâsemîn. Ol kâfirler gördüler ki hücum şâh-bâzân-ı rûma taşra varoşları hâil olmaz "Ankâ'ya beyt-i ankebût dâm olmaz" deyü nâ-çâr bir şehre benzer varoşlarını ihrâk-ı bi'n-nâr itdiler ve hân mânların göz göre ateşe urup içeri kal'ası olan cây-ı metîne kaçup, kıyâmetden evvel dünyâ ateşiyle muazzeb olmağı ihtiyâr eylediler. Hazret-i Paşây-ı müşîr-i tedbîr :

¹ « ادفعوا الشر بالتى هراحسن » emrine imtisâl-i vech-i hüsn üzre sünnet-i seniyye-i hazret-i Risâlet menzilet-i ri'âyet ve âyet-i hidâyet-i âsâr:

² « ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة » fehvâsı üzre mahsûr olan bed-girdâr cadde-i itâ'ate da'vet olundukda : ³ « وظنوا انهم مانعتهم حصونهم » mısdâkınca kal'alarının metânetine i'timâd idüp bed-kârların pây-i tuğyân üzre inâdları ve isrârları mukarrer olıcak hazret-i paşây-ı pûr-hazm-ı re'y dört taraftan toplar atılacak mahallere safderlerin her birisini ta'yîn idüp mâh-ı mezbûrun on ikinci gicesinde meterise girilüp Veziriazam dahi kal'a altına kondığı gün cümle Ağalarına ve tevâbi'lerine tenbîh ve te'kîd itdiği bu gice meterise hâzır olun, gice olunca bi'z-zât Sadriazam « متوكلا على الله » gazâ ve cihâd hakkında vârid olan nassı mülâhaza iderek bilâ tevakkuf dâmen-der-meyân idüp, meterise girüp ve kazma[y]ı eline alup, toprak kazdı. Karındaşları dahi ânı gördükde şecâ'at damarları harekete gelüp toprak kazmağa başlayacak sâir tevâbi' dahi bunları görüp bir ağızdan deründen toprak kazmağa şüru' eylediler ve dahi Sadriazam bi'z-zât topun urganına yapışup çekmişdir. Ol yapışınca herkes ânı görüp ve gayrete gelüp bi'z-zarûrî çekerler bir baş hareket idince ayak âna elbette uyar [78] ve Ali Paşa me'mûr olduğu kolla meterise girüp Yeniçerilere haber gönderir: "Biz bu tarafta meterise toplar çekdüğümüz vakit sizlere haber

¹ "Sen kötülüğü en güzel hareket ne ise onunla önle." Fussilet sûresi(41), 34. âyet.

² "İnsanları Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et." Nahl sûresi (16), 125. âyet.

³ "Onlar da, kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağına inanmışlardı." Haşr sûresi (59), 2. âyet.

iderüz. Siz dahi ol tarafda gülbank-ı Muhammedî getüre tâ kâfirler sizin tarafınıza mukayyed olunca biz bu tarafda ensüz topları meterise götürelim." Yeniçeri dahi vakt-i tekbîre muntazır iken nâ-gâh cenâb-ı Bârî guzât-ı muvahhidîne kemâl-i kereminden mâh-ı muharremin on yedinci gicesinde kûsûf-ı kamer ile imdâd buyurup, tekbîre hâcet komadı. Guzât-ı muvahhidîn bu lûtf ü keremi müşâhede idicek fi'l-hâl balyemez topları meterise götürünce gerü emr-i Hakkla ay münevver olup ke'l-evvel rûşen oldu. Kâfir ise "Türk topları meterise götürmedi" ümidinde iken nâ-gâh gice vaktinde toplar kal'aya atılmağa başladıkda küffâr nâ-çâr vâlih ve hayrân olup Ali Paşa tarafına toplar kal'a bedenlerine hücum idüp cenge başladılar. Ve ol gice Yûsuf Paşa dahi kendi kolunda ve Kaplan Paşa dahi kendi kolunda meterise girüp top atmağa başladıkda kâfir bi'z-zarûrî gâh ol tarafa ve gâh bu tarafa varup top ve tûfeng atmağa başladı ve atdıkları topların dânesi beş vukkiye ve on bir vukkiye ve on beş vukkiye gelür. Bundan ziyâde yokdur ve ol kûsûf vaktinde Yeniceri dahi meterislerin handeke yakîn getirmişler, tamâm kal'anın dört tarafı muhâsara olundukda herkes kendü kolunda makdurını sarf idüp yevmen fe-yevmen cenge âhenk olmakda iken:

Seherden çîn sabahdan her gün uğraşdı ahşâmadek

Pûr sadâ olmuşdı âlem Rûmdan tâ Şâmadek.

Her koldan altışar balyemez top ve nice şâhî darb-zenlerle ol kahbezenleri sâika girdâr ve ra'd-ı âsâr ateşin ejder-dem toplar kal'aya havâle olunup etrâfına kuruldu ve etrâf âleme doldu görüldü bir zamânda ne işidildi ve ne görüldü. Her gün gurre-i sabâhdan târ-ı revâhadek cenk kurulup ve bir koldan umûm asker-i İslâm nöbetçe gice ve gündüz toprak sürüp dağ misâl kal'aya yürüdüp ve meterisler ve toprak handek kenârına ulaşıkdâ handek ise dahi ikidir bir handek tabyadan içerü kazup toprağını kendüleriçün tabya ve meteris eylemişler ve içine cengci komuşlar ve handek etrafına ayrı kazıklar koyup, ve ol kazıklar üzerine yine uzun servi kazıklar döşeyüp üzerine toprak döküp ve önüne dahi dağ gibi toprak dökmüşler ve tûfeng atmak için delikler komuşlar ve kal'a önünde on mızrak mikdârı yaslığı ve derinliği üç kulaç ve

dört karış bir handek kazup ve içine Tuna'dan su getürmüşler. Bu handek bu mertebe gâyet vâsi' ve içi dolu su olmağın [79] üç koldan kubûr ta'bir olunur suya beraber toprak sürüp ve iki tarafı dahi toprak ile sepetler kat kat vaz' olunur sakfî kerânlarla üzerine torba ile istif olunup şol bir sokak gibi dört tarafında direkler ve hatıllar konulup ve yanları torba ile toprak dolu ve üzerine toprak atılıp dağ gibi yürür ve içerüsünde yanyana on dâne âdem gider. Böyle bir kubûr peydâ itdiler ki kâfire aslâ tûfeng atdırmaz oldular. Ve mâh-ı muharremin on altıncı gününde gice ile Yeniçeri meterisi handek yanına götürüp, gündüz meteris kazarken Muhzır Ağa tarafından altı dâne serhoş kâfir tabyadan çıkup üzerlerine gelür. Yeniçeri meterisi bırağup ve tekbîr getirüp kâfirler üzerine hücûm eyleyüp Budin askeri dahi bunları görüp, hücûm iderler. Âkıbet bu sebeple üç kerre tabyaya yürüyüş olunmağla kâfir tâkat getürmeyüp tabyayı bırağup, köprüden kal'aya firâr iderler. Lâkin cümlesi bir uğurdan köprüye sığmayup, nicesi suya gark oldu ve nicesi tûfenglerini suya bırağup, kal'aya firâr itdiler ve emr-i Hakkla kal'anın iki tarafında mikrâs toplar olmağla hayli guzât-ı muvahhidîn şehâdet şerbetin nûş eyleyüp âhîret devletiyle ber-murâd oldular ve iki yüz âdem dahi yaralı olup Veziriazam huzuruna gelüp in'âm ve ihsân eyledi. Ve tabyanın içinde üç lağım bulundu. Lûtf-ı Hakkla ol altı kâfir taşra çıkmakla ve asker üzerine ansûz hücûm itmekle lağımları ferâmûş idüp cânlarını kurtarmağa sa'y iderler ve mâh-ı mezbûrun on yedinci gününde çihâr-şenbih gün sabâha karîb üç dâne kâfir Zerîn-oğluna kâğıd götürmek için kal'adan aşağı inmişler. Hikmet, askerden bir yoldaş kal'a dibinde karpuz ve hıyâr yitüp ol yerde bıçağın alıkor. Gerü bıçağın almağıyçün kal'a dibine varır. Nâ-gâh ânı görür. Kal'adan üç kâfir aşağı inerler. Bunu görünce iki kâfir fi'l-hâl suya girüp kaçdılar ve birin[i] tutup Vezîr huzuruna getirür. Vezîr dahi kâfiri suâl itdi: "Taşraya niçün çıkdınız?" Kâfir itdi: "Zerîn-oğlu kal'aya gelüp bize imdâd eylesün deyü kâğıd getürmek için ol iki yoldaşım kâğıd ile kurtulup gitdiler. Ben ise tutuldum. " Ve gerü Vezîr itdi: "İçerüde ne kadar kâfir vardır." Ol kâfir itdi: "Beş yüz Nemçe ve dört bin Macar ve altı bin re'âyâ vardır. Lâkin çoğı helâk oldu." Ve yevm-i mezbûrda

Ali Paşa kolunda kâfirin bir topun yere düşürdiler ve Yûsuf Paşa dahi bir top düşürdi ve pencşenbih gicesi Sadriazam kolunda toprak sürünmeğe başlandı ve bi'z-zât Sadriazam ve iki birâderleri [80] toprak sürdüler ve kâfir dahi ol gün toprak sürüldüğün gördükde top atmaktan fâriğ olup bedenlere beyaz¹ bayraklar dikdiler. Lâkin bayrak nasb itdiklerine i'timâd olunmayup dahi ziyâde toplar atılmağa başlandı. Kâfirler dahi çünkü gördüler ki bayraklar nasb itdiklerine i'timâd olunmayup ve dağ kadar kal'aya toprak gelür. Nâ-ümîd olup cenge başlarlar ve kurşunları kalmamağla toprağı yağla korudup ve kalıba döküp, kurşun yerine isti'mâl itdiler. Ve cümle topları ibtâl olunmağla ancak iki topları kalup gâh o tarafa ve gâh bu tarafa getürüp atarlardı. Ne tatvî-i kelâm idelim minvâl-i mezkûr üzre nice derd ve meşakkatle sa'y iderek bir ayda gücle kal'a divârına ittisâl müyesser olup ve bu mesâlih itmâmında nice dilâverler şehâdet şerbetin nûş itmişler Hazret-i Paşây-ı âsaf-ı re'y kendü leşkeriyle ibtidâ toprağa bi'z-zât kendüleri başlayup gice ve gündüz meterislerde ve kubûrlarda ve toprakda:

« من طلب الامر وجد وجدومن قرغ الباب ولج ولج »² kelâm-ı fasîhü'l-nizâmın

fehvây-ı şerîfî mülâhazasıyla cidd ü sa'y üzre ârâm itmeyüp makdûrlarını sarf eylediler ve evâhir-i muharremde Beyko Ali Paşa kubûr yapdururken içine girüp: "Göreyim sizi" takayyüd itdürürken kâfir kubûrun handeğe geldiğün duyup, kurşun atar. Ber-muktezây-ı kazâ ve kader bir kurşun gelüp Beyko Ali Paşa'nın kaba butuna urup, sol yoluna uğrayup öbür butunda karâr eyler. Salı günü yatup irtesi sabâha karîb merhûm oldu. « انالله وانا اليه راجعون » Allâhü te'âlâ âna çok çok rahmet eyleye. Âzîm hidmet itmişdir. Ve bir kaç gün mukaddemce dostlarına demiş: "Benim ceddimin ceddî Sultân ile seferde iken şehîd oldu. Ümîdim budur ki ben de bunda şehîd olam. Lâkin ölmedin şu kubûrî itmâm eylesem hazz iderüm." Ve ânın yerine sağ kol Alay beyisi Sofya Paşası oldu. Ve mâh-ı saferin dördüncü günü ki yevm-i cum'adır. Taraf-ı Pâdişâhîden Hatt-ı

¹ -M: +K.R.

² "Kim bir şey istedi ise buldu ve gerçekleşti ve kim ki bir kapıyı çaldı açıldı ve çevrildi."

hümâyûn-ı sa'âdet makrûn geldi ve içinde guzât-ı muvahhidîne tahiyât ü selâmdan sonra hayr duâ itmiş ve "Bu tarafa gönderdiğiniz müjde haberlerinden gâyet mesrûr olduk ve şimden gerü köprünün öte yakasında alınan mal ve esir dutanın olsun. Tefîş ve tefahhus olunmıya ancak vilâyeti benim için hıfz idesüz" deyü fermân itmiş ve mâh-ı mezbûrun beşinci gicesinde Ali Paşa kolunda bir Yeniçeri bahâdır kal'anın üzerine çıkup kâfirin bir topun aşağı düşürüp [81] irtesi Vezîr huzûruna gelüp üç yüz guruş ihsân aldı ve yedinci gününde kâtiplere ikişer çuval fişkî doldurup "Defterdâr Paşa'ya teslim olunsun" fermân olundu ve mâh-ı mezbûrun üçüncü gününde bir şiddetlü rüzgâr çıkup, tozu havâyâya kaldırıp ve nice çadırları yıkup ba'dehû doluya benzer bir şiddetlü yağmur yağdı ki rüzgâr-dîde olan ihtiyârlar didiler ki: "Müddet-i ömrümüzde böyle şedîd yağmur görmedik." Ve nice ki hevâdan gelürse, çadırları geçüp esbâbları ıslatdı ve cümle ordı su içinde kaldı ve emr-i Hakla bu kal'a altına gelince yolda iki günde veyâ üç günde yağmur eksik olmadı. Ve bu mezkûr yağmur ol gün ve irtesi ahşâmadek yağdı. Kâfir ise kal'adan eşek gibi çağırır ve dir: "Ey Türkler! Bu vilâyetin Nuh Tufanına benzer yağmurunu ve rüzgârını gördünüz mü? İşte buna göre bu vilâyetin kışını kıyâs idin. Bir aydan sonra bu sahrâ deryâ olursa; ol vakit sizleri kanca ile düşürürüz." Deyü vâfir yağardı ve yedinci gününde ki ibtidâ-i güz idi. Azîm rüzgâr ve yağmur giceden kuşluğa varınca oldu. Ve mâh-ı saferin sekizinde Sipâhiler Ağası Sun'ullah toprakda şehîd oldu ve dokuzuncu gününde ikindüden sonra Sadriazam meterise varup Reis Efendi'yi ve Reis'in dâmâdı olan Niğbolu Beyi İbrahim Paşa'yı katl itdi ve mâh-ı mezbûrun on sekizinde Anadolu Paşası Yûsuf Paşa yürüyüşde şehîd oldu ve kal'a divârına el urulunca nice Çorbacılar ve Alay Beyleri ve Serdengeçdi Ağaları serden geçüp meterisin otuz beşinci gününden otuz sekizinci gününe varınca ceng-i Sultânî olmuşdur. Ta'birden bîrûnedir ve kal'anın metâneti bir mertebededir ki vâsf ve takrîrden bîrûnedir. Kal'anın taşrası kiremid ile kireçdir ve iç tarafı arzan yirmi zirâ' ve fevkan üç-ü eflâke çıkmış ve altı köşe olup her köşesine topraktan azîm muhkem tabyaları vardır ve üzerlerine yer yer topraklar konulmuş lâkin avn-i

Hakla tarafımızdan balyemez ejder sıfat topraklarla divârlarını târ ü mâr ve toprakların ibtâl ve kal'a içinde olan kâfirin başlarına evlerini teng eylemiştir. Ammâ ol toprağa rahne-i râh eylemek mümkün olmamağla hemân lağımıcılar tîşe-i gayret ile altından oyup ve direkler üzerine alup ba'dehû nefit yağıyla alef-i yâbis koyup ihrâk itdiklerinde¹ ol toprak ki ûc-ı eflâke çıkmış idi. Hâ ki berâber yıkılıp rahne-i fetih-medâr ve gûşe-i nusret-şi'ârdan

« نصر من الله وفتح قريب » alâmeti rûşen ü hüveydâ olup yevm-i sâbıkü'z-zikr üç gün içinde mükerrer yürüyüşler olup nice kerre bahâdırân-ı meydân-ı harb hisâra çıkup [82] ve hücum idüp içerüde olan melâ'în dahi hayatlarından nâ-ümîd olıcak bi'z-zarûrî makdûrlarını sarf idüp gediklerde azîm âlât-ı ceng ile hâzır olup gâzîlere tûfeng ve harbe ve nefit ile terkîb olunmuş bâzı havâle eyleyüp gâzîler dahi şemşîr-i düşmân gerü birin te'sîr ü sinân ve tîğ ü teber ile

² « اينما يدر ككم الموت ولو كنتم في بروج مشيدة » haberin ittibâ eylediler. Ammâ ol günlerde takdîr-i hayy-i lâ-Yezâlîde fetih mukadder olmayup ³ « فاستمعينوا بالصبر » âyetinin mefhûm-ı sa'âdet manzûmı havâtır-ı guzât zafer-i merrâta lâyh olmağın tevakkuf olunup

⁴ « الامور مرهونة باوقاتها والظهور مقرونة بمقاتتها » mefhûmunca dâmen kal'ada olan meterislerde karâr ⁵ « ربنا ثبت اقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين » kavlini gûyâ olmuşlardı. Gördüler ki ol günlerde henüz gonçe-i zaferden küll-i fethin açılacak hengâmı değildir.

¹ R: "eylediklerinde"

² "Nerede olursanız olun ölüm sizi bulur. Hattâ sağlam yüksek kalelerde bulursanız bile." Nisâ sûresi (4), 78. âyet.

³ "Sabırla dileyiniz." Bir Arap atasözü.

⁴ "Her şeyin bir vakti, anı vardır ve her şey takdir olunan kadar olur."

⁵ "Rabbimiz, savaşta ayaklarımızı diret sebâtümüzü arttır, kâfir topluluğuna karşı bizi muzaffer kılar."

¹ « الاستعجال ثوم والمستعجل محروم » tekrârınca tedârik-i adîde ve acîbe ile kal'anın ekser divârlarını lağımcılar hasf itmeğe karîb oldukda cümle askere yürüyüş tenbîh olunup arûs-ı fethin damarları cihâz cihâdı müheyyâ idüp, hâzır ve nâzır iken

Kıt'a:

Kal'anın oyup yürürler altını.

Bîh-i sahtın kal' iderler âkıbet.

Beylerinin arkasından İzzetin.

Hil'atini hal' iderler âkıbet.

Ol şom bûmlar nevm-i gafletden gözini açup :

² « يوم يغشيه العذاب من فوقهم ومن تحت أرجلهم » sırrın müşâhede kılup

³ « يا ويلنا قد كنا في غفلة من هذا » deyü biri biriyle kimi da'vâcı olmuş, kimi kâdî âkıbet-i sulha olmuşlar râzı bu taraftan ise asker-i İslâm seylâb-ı küh-sâr gibi çâğlayup ve sehâb-ı nev-bahâr gibi görölüp berk-vâr kılıcıların ellerine alup yürüyüş itmeğe fermân-ı şerîfe müterakkıb ve intizârda iken çâr-divâr dalâlet-i âsâr içinde mu'azzeb ve mahsûr olan küffâr halâslarına amândan gayri yol bulamayup cân-ı habîslerin istihlâs için "el-amân, el-amân" deyüp ak bayrakların nasb idüp, Veziriazam hazretlerinin dâmen şefâ'atine teşebbüs idüp ve istid'â-i inâyet ve âtıfet ve recâ-yi şefkat ve re'fet-birle kar'-ı bâb-ı istîmân itdiklerinde hazret-i paşây-ı kişver-güşâ ve düşmen-keş rûşen-re'y-i leşker-keş ber-muktezây-ı kazâ-i İlâhî ve mücib-i hadîs-i Nebevî ve kânûn-ı kadîm-i Pâdişâhile âmil olup ⁴ « العفوز كوة الظفر » fehvâsı

¹ "Acele etmek fenâdır. Acele eden başarıdan yoksun kalır." Kelâm-ı kibâr.

² "O günde azap Onları hem üstlerinden hem de ayakları altından saracak" Ankebut sûresi(29), 55. âyet.

³ "Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan önce gaflet içinde idik." Enbiyâ sûresi (21), 97. âyet.

⁴ "Af zaferin zekâtıdır." Bir Arap atasözü.

« تامل اذا قدرت على عدوك فاجعل العفو شكرا للعمرة »¹ muktezâsınca ol kal'a ehline hil'at-i amân ihsân idüp ol sâ'at bârû tabyalarına râyet-i zafer simât-ı hüsrevânî nasb olunup ve amân taleb iden zümre-i füccâra [83] iki gün mecrûhların ve etfâl ü ıyâllerin tertîb-i tarîk için mühlet virildikde mâh-ı saferin yirmi ikinci günü çehâr-şenbîh günü öyle vakti amân ile cân-ı habîsleri halâs ve necât bulup, taşra çıkup ve ehl-i îmân mesrûr ve handân içerüye girüp

« جاء الحق وزهق الباطل »² mısdâkınca elhamdü li'l-lâhi te'âlâ zuhûr-ı dîn-i mübîn ile dalâlet-i müşrikîn zâil ve muzmahill oldu ve içinde olan küffâr-ı ehrimen bed-girdâr Macar ve Nemce ve France ve Tot ve Hırvat beş bin mikdârı ve elsüz ve ayaksuz ve mecrûh iki bin ve on beş bin avret ve oğlan sürüp, mu'temed askerle Tuna içinde Komaran³ Adası vardır. Uzunluğu üç günlük ol adaya gidüp ândan Komaran kal'asına varup girmişlerdir. Ve dört binden ziyâde ra'âyâ zimmeti kabûl idüp kalmışdır ve nice bin leş ki çoğu top ve tüfengden helâk olup medfûn olacak yerleri olmamağla kal'anın içerüsi mâlâ mâl leş ile dolup ve mezbûr cîfelerden kal'a tathîr olunup hevâmma salây-ı âmm ve ziyâfet-i tâmm olup kurd ve kuş ve tuyûr ve vuhûşî doyurdular. Bundan sonra kal'anın harâb olan yerleri evvelkiden a'lâ ta'mîr ve handekleri tathîr idüp ve içinde cebe-hâne ise hadden ziyâde zamîme olmuşdur ve acâyib ve musanne' yetmiş seksen topları var iken dahi ziyâde konuldu ve iki kumbâra topları ve nice mikrâs topları olup, resm-i kal'a ki şeş köşede rû-bâr ve on iki makas üzre tertîb ve bünyâd olunmuş ki ibret-nümây-ı erbâb-ı ukûldur ve tersîm-i sengîn nihâdında mühendisîn mâhir çarh hayrân ve lâ-yu'kaldır ve içine kifâyet mikdârı asker-i İslâm konuldu. Elhamdü li'l-lâhi teâlâ bu kadar yıldan berü küfr ü dalâl ile memlû olan şehir bu'l-acâyib içinde ezanlar okunup, sadây-ı nâkus-ı işrâr Gülbân-ı sa'âdet me'nûs-ı ebrâra tebdîl ve kenâyis-i küffâr ve sû-i معهای ruhânân mesâcid ve medâris-i erbâb-ı dîn-i mübîne tahvîl

¹ “Düşmanına gücünü gösterdin ise onu kudretinin şükrü hakkı için af eyle.” Kelâm-ı kibâr.

² “Gerçek geldi, bâtıl yok oldu.” İsrâ sûresi (17), 81. âyet.

³ R: “Komaran”

kılınmıştır. Elhamdû li'l-lâhi alâ hâzâ kal'a-i mezbûreden gayri Çâsâr-ı bed-efkâr bî-ârın nâm-dâr kal'alarından yirmiden mütecâvizdir ki tevâbi' ve krallarıyla ve şehir-i mânend-i varoşlarıyla ve hisârlarıyla ki her birisi bir kilid-i memâlik küffâr-ı bed-girdâr ve melce-i eşrâr-ı füccârdır. İçlerinde olan ehli-sükkân hezîmet nişânları asâkir-i İslâmın mehâbet-i sît ü sadâsından sergeşte-i bâdiye-i dalâletde vâki' ve kiminin halkı benâtı'n-na'ş gibi bevâdî ve cibâle perîşân ve kimin halkı ve ahâlisi hazret-i paşanın hâk-i pâyilerine yüz sürüp, istemiyen itdiklerinde kılâ'-ı mezbûre cümle vilâyet ve aktâr ve mecmu'-ı âfâk ve mülhakatıyla zamîme-sâr memâlik gerdûn [84] haşem muzâfâtından olmuştur. Ve Budin ve Peşte'ye karîb Novigrad nâm bir kal'a ki kulle-i kûhda vâki' olmuş pişe-vâr sagîrû'l-cürm kebîrû'l-harem olup etrâf ve eknâf fecerenin haramzâdelerine âşiyân vâki'¹ olmuş

Kıt'a:

Hevâ-yı fitnede uçan doğanlar,
Anasından fesâd için doğanlar,
İdinmişlerdir ânda yuvayı,
Götürmezlerdi ol yurda yuvayı.

Kal'alarının metânetine i'timâden bu tarafa inkıyâd ve itâ'at itmemele Veziriazam dahi beş altı balyemez toplarıyla Kaplan Paşa hazretleriyle Anadolu Eyâletini ve zümre-i azabâ ile Samsoncubaşıyla on oda ta'yîn buyurdular. Ol dahi me'mûr olduğu minvâl üzre kal'a üzerine varup ve muhâsara idüp bir kaç gün içinde kal'anın ba'zı yerlerini hayli yıkmış iken lâkin kış eyyâmı girmekle Sadriazam te'hîre cevâz göstermeyüp bi'z-zât kendüleri kalkup kal'a üzerine vardıkda küffârın derûnuna havf düşmekle bi'z-zarûrî kal'ayı teslim idüp memâlik-i Sultâniyye'ye ilhâk olundu. Ve ba'de-zâlik asker-i İslâm Uyvâr altında meterisinde iken mâh-ı muharremin yirmi dördüncü gününde çehâr-şenbih günü deşt-i Kıpçâk'da dest-i saltanat-ı Osmâniyye'de oturan sâhib-i sikke ve hutbe Tatâr Hân hazretlerinin sulbi oğlu olan Gâzî Ahmed Girây Sultân ve vezîri makâmında olan Kalgây ve Yalı Ağası ve nice

¹ -M; +K,R.

gâzî ve nâmdâr mirzalarıyla seksen bin tatâr sabâ-reftâr seyl-vâr veyâ nice muvâfık dünyâ ve mugâyir-i dîn olan kardâş kazağı Hatvânı beş bin tûfeng-endâz zîr-dest deyü nijâd harabâdlarla otuz bin süvâr ve piyâde sâhib-i tûfeng ve teber ü şemşîr-zen Eflâk ve Boğdân Beyleri gelüp Veziriazam hazretleriyle buluşduklarında azîm ziyâfet ve hil'atler ve her birine hallü hâlince teşrif ve ser-efrâz eylediklerinden sonra asker-i İslâm mezbûr kal'anın teshîrinde cidd ü sa'y üzre iken ânlarâ cevânib-i erba'adan olan kâfiristâna akın itmeğe ruhsat virildikde üç günde bir aylık mesâfeyi kat' idüp ordu-yu hümâyunu esîr ve mâl ve davâr ve ganâim bî-şümâr ile mâlen mâl idüp tekrâr kişver-i dalâlet şi'âra ılgâr eyleyüp yüz binden mütecâviz bâkire ve tâze emred vezin ve ferzend ve câriye ve Kazak esîrleriyle beher çadırda iki üç ve beş on ve yirmişer esîr almış kimse bî-nihâyedir.

Ve mâh-ı saferin yirmi ikinci gününde ki çehâr-şenbihdir yevm-i cum'aya dek kiliseyi câmi' idüp ve emîr sahib şemşîr vezîr sâhib-i tedbîr salât-i cum'ayı edâdan sonra [85] sa'âdetlü ve şevketlü Pâdişâh hazretlerine ibârât-i fâika-i dakîkati'l-ma'ânî ile ve isti'ârât-ı lâyika ve saykatü'l-mebânî ile fetihnâme inşâ ve imlâ ve gazâ-yı garrâyı tavsîf ve ta'rif eyleyüp tayr-ı seyr-i reşîd berîdlerle gönderdiler.

Nazm:

Eğer cem' itseler binde biri,
Yazılmayup kalaydı binde biri.
Çâr divâr ü zemîni üstüvâr,
Girmeğe kâbil bir ancak üstü var.
İsteyenler bulmadılar mislini,
Ger inanmazsın ara gör iste var.

Bu tarafda ise halk câmi'lere gidüp asker-i İslâm mansûr ve muzaffer ve a'dâ-i dîn makhûr ve münhezim olmağıçün cenâb-ı Bârî'ye tazarru' ve niyâz idüp derûnî gözyaşın döküp "Bu gün yarın meserret haberiyle mesrûr oluruz" deyü ehl-i sûk donanma için kandiller ve oynamağa müte'allik levâzım tedârik eyleyüp hayr habere nice zamân muntazır olup âkıbet intizâr mümtedd

olmağın güz eyyâmı karfî oldu deyü herkes nâ-ümîd olup hayretde iken Sadriazam tarafından rebülülânın evâyilinde sa'adetlü Pâdişâh'a fetihnâme gelüp halk-ı âlem mesrûr ve handân olup donanma umûmen fermân olunmağla donanma tedârikinde oldular ve sa'adetlü Pâdişâh dahi Kapucular Kethudâsı Yusuf Ağa ile Sadriazam hazretlerine hil'at-i fâhire ve murassa' sorguç ve cevher şemşîr ve Hân-zâde Ahmed Girây Sultâna hil'at-i fâhire ve şemşîr ve sâir paşalara her birine hallü hâlince hil'at-i fâhire irsâl eyledi.

Ba'dehû Sadriazam aldıkları kal'aların levâzımını görüp asker-i İslâm ile Belgrad'da kışlamak için avdet buyurup, tayy-ı merâhil iderek Belgrad'a dâhil olup, bölük sipâhilerine ve Anadolu timâr sipâhilerine vilâyetlerinde kışlayup ve gerü evvel bahârda gelmek için izin virüp ve kendüleri Belgrad'da kışlayup ve evvel bahârda sefere gitmek için sefer mühimmâtın tedârik üzere iken Zerîn-oğlu didikleri mel'ûn hamsinin ibtidâsında Ösek köprüsüne gelüp köprüyü ihrâk-ı bi'n-nâr idüp ve Beçuy ve Sigetvâr vâroşlarını gâret ve ihrâk-ı bi'n-nâr eylediği haberi Sadriazam hazretlerine geldi. Lâkin ba'de mesâfe ve şiddet-i şitâ olduğundan Ösek köprüsü ihrâk olunmağla imdâda çâre bulunmayup evvel bahâra te'hîr olundu. Ve Zerîn-oğlu didikleri kâfir "Türk köprüyü yapıdırup gelince hayli zamân ister" deyü "Bundan eyüce fırsat olmaz" deyü Kanije'yi muhâsara ider. Sadriazam haber aldıkda te'hîre cevâz göstermeyüp Belgrad'dan Sigetvâr'a on bir günde irişüp ve ândan ta'cîl üzere Kanije'ye varup küffârı bozup bir mikdâr topların [86] ve cebe hânelerin alup kal'ayı halâs eylediler. Kâfir otuz sekiz gün kal'ayı alurdu ve bu mahalde yem yüz akçeye oldu. Âna göre her nesne kıyâs oluna ve bundan sonra sulh içinde Zerîn-oğlu Kanije karşusunda yapduğu kal'a üzerine varılup avn-i Hakkla zemân-ı kalilde feth olunup vîr ile berâber kalınup, Zerîn-oğlunun Ribâ demekle nâm adasına azîmet olunup tayy-ı merâhil iderek yolüstünde bulunan kal'aları, köyleri gâret iderek on yedinci günde adanın geçit yerine varılup asker-i İslâmdan on bin âdem mikdârı karşı geçüp ve küffâra yedi kerre hücum olunup beş altı bin küffâr tu'me-i şemşîr olup ehl-i îmân mansûr ve muzaffer iken Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinin nice guzât-ı mücâhidînin def'aten vâhideten

şehâdet şerbetiyle ve hûr-i cenân ile ber-murâd eylemek için irâde-i aliyyesi ve meşîyyet-i izâliyyesi ta'alluk itmeğin istidrâcen küffâr tarafından galibiyet göstermekle fi'l-hâl ehl-i İslâmın derûnlarına havf-i inhizâm vâki' olmağın herkes geçit tarafına cân atup şitâbân üzre iken küffâr dahi âheste âheste pâylerine düşüp geçid başında asker-i İslâma bir ağuzdan hücum itmeğin asker-i İslâm dahi suya uğrayup geçit dar olmağla karşuya bir ağuzdan mürûr ve ubûr imkân olmadığıyçün bin yetmiş âdem ednâdan ve a'lâdan suya gark oldu yohsa kâfir elinden kimse ölmedi. Suda gark olanlar dahi şehîd olduğu nass ile sâbitdir ve küffâr tarafından gâhice nusret ve galibiyet ve asker-i İslâm tarafında inhizâm vâki' olmak li-hikmetdir. Bi'z-zât Habîb-i ekreme

« عليه السلام » ve Sahâbe-i güzîne ve Selef-i sâlihîne rıdvânu'llâhi aleyhim

ecma'in gazâlarda inhizâm vâki' olmuşdur. Bu asırda inhizâm olmak acîb midir? Ve eğer farazâ dâim ehl-i îmân küffâra gâlib olaydı hiç cemi' zemânda küffâr ehl-i îmâna karşı komayup bi'z-zarûrî cizye kabûl idüp itâ'at iderdi. Pes. Gazâ sevâbı ve şehâdet mertebesi bulunmamak lâzım gelürdü. Ammâ Bâri te'âlâ rabb-ül-âlemîndir. Ancak değildir. Gâhice küffâr tarafında nusret vâki' olmak ve Hakk sübhânehu ve te'âlâ küffârı ehl-i îmân üzerine musallat eylemesi hâlbuki ehl-i îmân Allahü te'âlânın sevdiği kâfir ise düşmeni ehl-i îmândan kâfirin men' ve def'ine kâdir iken küffârı musallat itmesi hikmeti budur ki ehl-i îmânı ibtilâdır ve cihâd ve sabır ile behremende eylemektir. Nitekim bu nazm-ı kerîm bunu meş'ardır. الایه

« [87] ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين »¹

Eğer emr-i Hakkla bir mikdâr bu sene asker-i İslâmda bozgunluk vâki' oldu. Lâkin kırk elli pâre palanga ve binden ziyâde köy ihrâk-ı bi'n-nâr olmuşdur. Ve otuz kırk bin kâfir helâk ve kırk elli bin kâfir esîr olmuşdur. Ve emr-i Hakkla küffârın bu def'a derûnlarına korku düşmekle "Türkden bin, iki bin âdem eksik olmak hemân deryâdan bir bardak su mesâbesindedir. Biz

¹ " Yoksa siz, içinizden cihâd edenlerle sabır ve metânet gösterenleri belirtmeden cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz?" Âl-i İmrân Sûresi(3), 142. âyet.

birkaç Türk kırmak ile Türkle başa mı çıkmak gerek. Geçen yıl bu kadar vilâyetimizi harâb eylediler. Ânlardan bir nesne noksân olmayup günden güne imdâdı gelmektedir. Gelecek yıl böyle kalursa tâ tahtımıza Türk gelür" deyü sulh için sür'at idüp kapu kethudâsına nâme göndermiş, ol dahi nâmeysi bir murassâ' kutu içinde Vezîre gönderüp teslim eyledi. Veziriazam dahi¹ sulha râzı olup ve kendü tarafından ahidnâme virüp ve anlardan nâmeysi Sadriazam sa'âdetlü Pâdişâh'a gönderdi. Merhûm Sultân Süleymân Nemçe üzerine mütevaliyen on sekiz yıl sefer eyleyüp ve² bu nice vilâyetlerin almış iken güçle inkiyâd idüp Sultân Süleymân ile sulh olmuşdur. Elhamdü li'llâhi te'âlâ devlet-i Pâdişâhide bu def'a yirminci ayda rebülülânın yedinci gününde cum'airtesi bin yetmiş beş tarihinde Sultân Süleymân sulh itdüğü minvâl üzre sulh olunup ve irtesi gün Belgrad tarafına azîmet olundu.

HÂTİME-İ KİTÂB

Üç fasıldır.

Fasl-ı evvel: Hâkim olan kimselere müte'allik³ nasihat tarîkında birkaç kelâm⁴ beyân eyler⁵.

Nuşirevân-ı âdil hakkında *Fevâ'id-i Hâkânî* adlı⁶ kitâbda mestûrdur ki kaçan şâh Kisrâ adl ü ittisâfa mâyil olup fasl ve hükûmet serîrine otursa ve erbâb-ı hâcât ve eshâb-ı mühimmâtı karşusuna getürse âdât-ı hamîdelerinden ve ihtiyârât-ı pesendîdelerinden üç satırın kitâbetine emr iderlerdi. Ve bana gazab müstevlî olursa tertîb üzre bunları virin dir idi. Pes. Kendüye acib ve gazab ve tehevür ile ta'ab müstevlî olsa evvelâ bu bu satırı sunarlardı.

¹ +R; -K,M.

² -M; +K,R.

³ -M; +K,R.

⁴ K:"kelime"

⁵ K: "ider"

⁶ K,R:"nâm"

«¹ يا نبيّ سن كندؤني زابت عيلى كى تانىر دؤيلىسن. ئىللâ bir âciz kulsun. Ya'nî bu mahlûku sen halk eylemedin ki bu vechile kahr eyleyesin ve bunlar gibi sen de bir âciz kul iken gazab ve tehevür ile söz söyleyesin ve eğer bununla ateş gazabı sönmüyorsa² ve dil ve cânı merhamet cânibine dönmezse emri üzre def'a-i sâniyede bu hattı sunarlardı.

«³ ارحم عبادالله يرحمك الله » ya'nî Hakk [88] celle ve alânın kulcağızlarını esirge ki Allah sübhânehu ve te'âlâ seni esirgeye. Ya'nî fâsid kelâm ve bârid peyâm ile anların hâtırların yakmıyasın ki Bârî hudâ senin hâtırını yakmıya ve seni azâbı ateşine yakmıya ve eğer bu nasîhat ile dahi nâr gazabı söyünmiye ve teveccühü afv ü atâ câniblerine dönmiye fermânı üzre bu satırı ilkâ ve izdiyâd gazabını işâret ve îmâ iderlerdi. «⁴ ما احسن العفو عند القمرة » ya'nî kudret halinde afv ü atâ güzel değil mi ve tehevür ve gazab vaktinde rıfk ve terahhum bedel değil mi? Ya'nî itâba kâdir iken afveylemek ve gazab idecek yerde rıfk ve terahhum göstermek gâyet ile ve her vechile müstahsendir. Nitekim fahr-i âlem «⁵ عليه الصلاة والسلام » buyurmuşdur:

«⁶ ان الله تعالى يحب الرفق بالامر كله تحقيق حق جل وعلا » her nesnede rıfkı ya'nî mülâyemeti sor ve rıfkı olanları kemâl-i merhametle mağfiret eyler. Zîrâ kişinin sözü bârid ve kelâm fâsid olmak mezmûmdur. Hemân böyleki Hakk te'âlâ cümlemize tevfiğini refik kıla ve rızâ-i şerife muvâfik ameller makdûr ve müyesser eyleye. Bi'l-lûtfihi ve keremihi.

Fasl-ı sâni: Sa'âdetlü Pâdişâhın Sultân Mehmed Hân

«⁷ عمره الله تعالى الى يوم القيامة » hazretleri âlem-i sabâvetden hadd-i bülûğa varınca okuyup ve yazmak ile kemâl mertebe sa'y ü ikdâm eyleyüp Pâdişâhlara

¹ "Sen kendini tut, Tanrı deęilsin. Ancak, âciz bir kulsun."

² Metinde "söyünmorsa".

³ "Bir gerçektir ki, Allah her işte, her konuda yumuşak davranmayı sever, en yüce merhametle bağışlar."

⁴ "Allah ona kıyamete kadar ömür versin."

müte'allik olan ilm-i ahvâli tahsilden sonra ¹ « وجاهدوا في سبيل الله حق جهاده »
 mantûku ile âmil ve ecdâd-ı izâm ve âbâ-yı kirâmları ² « قدس الله تعالى ارواحهم »
 tarîklerine sülûk idüp gice ve gündüz gazâ ve cihâd ve i'lâ-yi kelime-t-ullah
 içün sübül-i gazâda hirâm ve pîster rahatı kendülerine harâm eyleyüp şehâdete
 cân virici ve gazâ meydânında cân ve baş ile girici bahâdırlar ve yarâr nâm-dâr
 serdârlar etrâf ve eknâfa ta'yîn idüp dîn-i İslâma hizmet itdürür ve seferlere
 mülâzemet olunmazdan evvel sa'âdetlü Pâdişâhımız doğanlara ve yaya ciridine
 ziyâdesiyle meyl olmuşdu. Tâ Edirne seferine gidince ve Edirne'de dahi bir
 mikdâr doğanlar ve yaya ciridine meyl idüp kullarına nice in'âmlar ve ihsânlar
 itmişdir.

Ba'dehû sayd ü şikâra ve sürgün avına şol mertebe heves itdi ki selef-i
 selâtînden bir kimse itmemişdir. Yaz ve kış kendülerine sayd ü şikârı arslan-vâr
 hûy idinmişdir. Ancak cum'a ve cum'a günü va'z ü nasîhatı terk itmemek
 maslahat içün ava gitmez ve bu kadar seyr ü sülûkde iken aslâ bir vakit nemâzı
 kazâya komayup cemâ'atle edâ iderdi ve sa'âdetlü Pâdişâhımız [89] Edirne'nin
 seyr ü sülûkünden şol mertebe mahzûz olmuş idi ki İstanbul halkı Pâdişâhın
 bir dahi İstanbul'a gelmesinden nâ-ümîd oldular her bâr temennâ iderlerdi
 "Acîb bir dahi İstanbul'a gelüp yüzünü görmek nasîb olur mı? Pâdişâhımız
 bunda olmağla şehir-i İstanbul köylüğe döndü" dirlerdi ve Pâdişâhımızın ba'zı
 hasâil-i hamîdesindendir ki ba'zı selef-i selâtîn irtikâb itdüğü nâ-meşrû'dan
 gâyet ictinâb ve ihtirâz üzre olup hattâ şehir-i İstanbul'da nice zamandan berü
 deccâl misâl zuhûr eyleyüp halkı fiska meyl itdüren Ahmed Kolu³ ve Petko
 Kolu ve Cevâhir Kolu nâm ehl-i fesâdı bi'l-küllîye bunları düşürüp küreğe
 kodurup şehir-i İstanbul'u bunlardan pâk eyledi. Ve dahi İstanbul keferesi bu
 kadar zamandan berü yâd-gâr dülbendleri maviye boyadup başlarına sarup ve
 sarı mest ve pabuc giyerlerdi. Bir kâfiri ahşâm vaktinde bir müselmân rast

¹ "Allah yolunda gereği gibi cihad edin."

² "Allah ruhlarını kutlu etsin."

³ Bekir Kütükoğlu, "Tarih-i Gilmâni'nin İlk Redaksiyonuna Dâir" *Vekâyi'nüvis Makaleler*, İstanbul 1994, s.92.

gelse esîrdir deyü kıyâs iderdi ve ba'zısı ince alaca sarık sarardı. Irakdan beyaz sarık görünürdü. Sa'âdetlü Pâdişâhımız bu bid'ati kaldırdı ve dahi keferenin ata binmesini yasak itdi. Hemân böyleki böyle kalaydı ve eğer Yahûdilerin ve kâfirlerin avretlerine yasak olaydı. "Müselmân avretleri esbâb ve takye giymesünler" deyü yasak olaydı gâyet lâtîf olurdu. Ve İstanbul'da maryollar¹ kuşaklarını uçkur yerinde kuşanup ve önlerine üçer büyük bıçaklar sokup eşkıyâ kıyâfet gezerlerdi. Bunu dahi yasak itdi ve kütüb-i tevârihde yazmışlar ki Sultân Süleymân ibtidâ cülûsunda sâz ve hânende ve güyende gibilere ve tanbûra ve çöğür¹'e ve Âşık Tekyelerini yasak itmiş elhamdü li'llâhi te'âlâ sa'âdetlü Pâdişâhımız Sultân Süleymân eserine tâbi' olmağla zemân-ı sa'âdetlerinde bu def'a İstanbul âsûde hâl üzre olup kimse kimseye gözün üstünde kaşın vardır dir yokdur. Elhamdü li'llâh sümme elhamdü li'llâh.

Fasl-ı sâlis: Zamânımızda eşref-i mülûk olan sa'âdetlü Pâdişâhımızın Saray-ı hümâyûnunda vâki' olan âdet ve kânûnu beyân ider.

İmdi ma'lûm ola ki sa'âdetlü Pâdişâhımızın harem-i muhteremelerinde zülfkeşân perverde ve neşv ü nemâ bulup ber-murâd oldukları odaların eşref ve a'lâsı Habîb-i ekrem « صلى الله عليه و سلم » hazretlerinin Hırka-i şerîfi olduğu hâne-i Hâssa'dır ki kırklar adedince kırk dâne zülfkeşân ağâyân-ı zîşân bi'z-zât sa'âdetlü ve mehâbetlü Pâdişâhın gice ve gündüz hizmet-i şerîflerinde olup ve ale'd-devâm Hırka-i şerîfe yüzlerin sürüp dünyevî ve uhrevî murâdât için [90] ve Pâdişâh-ı İslâm için hayr duâlar idüp neşv ü nemâ bulurlar. Bu hâne-i mezkûrede kırk dâne âdemdir. Ne ziyâde ve ne eksik olur ve bu kırk ağalar içinde dört Arz Ağası ve on iki bıçaklu eski vardır.

İkinci ocak hâne-i Hazîne'dir ki anda olan gılmân-ı zülfkeşân yalnız hazîne hizmeti için ta'yîn olunmuşdur.

Üçüncü ocak hâne-i Kiler'dir. Bunlar dahi bi'z-zât sa'âdetlü Pâdişâhın envâ'-i eşribe ve fevâkih hizmeti için ta'yîn olunmuşdur.

¹ Azgın, hırsız hilekâr.

Dördüncü ocak hâne-i Seferli'dir. Bunlar dahi bi'z-zât Pâdişâhımızın camaşuy hizmeti için ta'yîn olunmuştur.

Beşinci ocak hâne-i Bâziyân'dır. Bunlar dahi kırk âdem olup doğanlar hizmeti için ta'yîn olunmuştur. Bu beş odalıya Kaftanlu dinür. Kaftan giydikleriçün.

Altıncı ocak hâne-i Kebîr ve yedinci hâne-i Sagîr'dir. Bu iki odanın Pâdişâha müte'allik hizmetleri yokdur okumak ve yazmaktan gayri. Bunlara Dolamalı dinür² dolama giydikleriçün. Bâlâda zikr olunan her bir odalı ne hizmete ta'yîn olundular ise âdâb ve erkân ile hizmetlerini edâ itdiklerinden sonra her biri mekân-ı mu'ayyende dakîka fevt itmeyüp kimi hüsn-i hatt yazar ve kimi *Kur'ân-ı kerîmin* ve *Furkân-ı azîmin* hıfz ve tecvîdine sa'y ider ve kimi ulûm-ı şer'iyenin ta'allüm ve ta'lîmine sa'y ü ikdâm ve tahsîl-i kemâlât ider. Âdet-i kadîmleri yaz ve kış ahşâm nemâzından yarım belki gâhice bir sâ'at mukaddemce herkes abdest alup ve yerlerinde oturup tâ ezân-ı mağribe varınca *Kur'ân* tilâvet iderler ve mağrib nemâzın edâdan sonra yatsuya karîb *Kur'ân* tilâvet itmeden fâriğ olup tecdîd-i vuzû' idüp herkes gerü yerinde âdâb ve erkân ile oturup yatsu ezânına muntazır olurlar. Ezan okunduğu gibi ikişer ikişer çift olup âdâb üzre Hünkâr Mescidi'ne varup her odalı tertîb üzre mekân-ı mahsûslarında cemâ'at ile nemâzı edâ itdikden sonra cümlesi imâm ile ayağa kalkup sa'âdetlü Pâdişâha du'â ve senâ iderler ba'dehû herkes odasına varup ayak üzre durup Pâdişâh selâmetliği için ve geçmiş Pâdişâhlar rûhîçün üç ihlâs ile bir fâtiha tilâvet ba'dehû yaturlar ve gerü vakt-i seherde tulû'-i fecrden mukaddem herkes yerinden kalkup ve âdet üzre giyinüp ve abdest alup gerü her biri mekân-ı mu'ayyenelerinde oturup vakt-i salâta varınca *Kur'ân* tilâvet iderler ve sabâh nemâzından sonra güneş tulû' idince [91] herkes halîfesi önüne varup *Kur'ân*'dan ders alurlar ve bu evkâtde ders³ okuyan ba'zı ihvân pür-safâ kendüleri güzel ve mergûb olduklarından gayri âvâzları dahi güzel ve

¹ İri gövdeli kısa saplı bir saz çeşidi.

² -M; +K.

³ K,R: "*Kur'ân*"

şirin olup bir mertebe lâtif ve memdûh edâlarla ve bülend ü a'lâ ve nefis dâvudî savt ile ve¹ günâ gün makâmlar ile *Kur'ân* tilâvet iderler ki işiden cânlara keyfiyet ve mürde-dil olanlara nev-hayât virir. Hemân böyleki Allahü te'âlâ hazretleri bu saray-i sultânîde okunan *Kur'ân-ı azîm* hürmetine bu sarayları icâd iden Pâdişâhlara çok çok rahmet eyleyüp ânlar türâbda yatdıca bu sarayları ma'mûr ve âbâd ve sa'âdetlü Pâdişâhımız Sultân Mehmed Hân hazretlerini tûl-i ömr ile dilşâd eyleye ve² bu zikr olunan evkâtden mâ-adâ hizmet-i Sultânî olmadıkca yazu ile ulûm-i şitâya sa'y idüp ihtimâm iderler bu minvâl üzre yıl başına varınca hareket iderler lâkin iki bayramda izn-i Pâdişâh ile iki bayram gicesi tâ subh-i sâdika varınca dürlü dürlü oyunlar icâd idüp ba'dehû herkes kudreti mikdârınca kimi dibâ³ ve kimi atlas ve kimi serenk⁴ ve kimi şîb kaftanlar giyüp ve buna göre ince ve lâtif câmaşuyular ve kumaş ve zer-düz takyeler ve kuşaklar ve kumaş derlikler giyüp ve envâ'-i lâtif buhûr ve anber ile buhurlanup irtesi sa'âdetlü Pâdişâhımız bayrâm nemâzın edâ itdikden sonra sa'âdetle Has Oda önünde Taht-ı şerîfe nerîmân-vâr cülûs itdikde zülfkeşândan kırk dâne âdem yoluyla altûn üskûf⁵ giyüp ve bâkîleri zer-düz takyeler giyüp sa'âdetlü Pâdişâhımızın dâmen şerîflerin bûs iderler. Ba'dehû Kilerli ve Seferli bu minvâl üzre varup dâmen şerîflerin bûs itdikden sonra herkes odasına geldikde birbirleriyle musâfaha idüp dört gün dört gice şenlikler iderler.

Ba'dehû yine ke'l-evvel okuyup yazmağa ve erkân ile hareket itmeğe şürû' iderler tâ her biri bir tarîkle murâdların alınca Hazîneli ve Kilerli ve Seferli Has Odada giderler mahlûl oldukca her bir odadan nevbetce ve yol ile Has Odaya giderler. Meselâ her bir odada başda kim ise evvel gider ve bunlardan Has Odaya kimi gitmeyüp hemân kendü mertebesinden taşrasıyla

¹ -M; +K,R.

² -M; +K,R.

³ Kalın canfês kumaş.

⁴ İpek karışımı bir tür kumaş.

⁵ Eski başlıklardan birinin adı.

ber-murâd olur ve umûm üzere ber-murâd oldukları vakit yirmişer otuzar âdemden mâ-adâ cümlesi çıkar ve onların yerine Galata ve Edirne ve İbrâhim Paşa Saraylarından taşra çıkmayan gılmân odalara tevzî' [92] olunup ke'l-evvel te'dîb ve terbiye ile neşv ü nemâ bulup bir tarikle murâdların alıncaya değin. Ve çıkmanın ednâ müddeti yedi sene ve a'lâ müddeti sekiz senedir. Hâsıl-ı kelâm rûy-i zemînde selef-i selâfından Âl-i Osmân'dan bu âyin ve bu tertîb kimseye müyesser olmuş değildir. Hemân cenâb-ı Bârî-yi hudâdan ricâmız budur ki bu âyin ve erkânı rûzgârın hatırından ve a'dânın bed nazarından emîn eyleye fi zamânına sa'âdetlü Pâdişâhımızın kârî-i *Kur'ân* olan gılmân ile memlû ve dört saray behişt ârâyı vardır ki her biri güyâ ki Dîn-i Muhammediyye'nin ve Devlet-i Osmâniyye'nin rûkn-i a'zam ve cihânın kutbudur. Şol tarikle ki sâbıkâ zikr itdüğümüz tertîb üzere dört sarayda dört bin kelâmullah mikdârı gice ve gündüz devlet-i Pâdişâhide açılıp *Kur'ân* tilâvet olunup ve der-akab her biri Devlet-i Osmâniyye'nin bekâsı için ve sa'âdetlü Pâdişâhımızın dünyevî ve uhrevî murâdâtı için du'â ve senâ iderler. Ve bu menşe-i fasaha¹ ve menba'-i belâga² olan saray-i sultânîde zamânımızda neşv ü nemâ bulan hulefâ ve ehl-i ma'ârifî beyân idelim:

Ne makûle devlet-i Pâdişâhide fudalâ ve zât-ı şerîf-i zurafâ vücûda gelmişdir. Hem-asr olan hulefânın güzîde ve mümtâzı ve ma'ârif meydânının şah-bâzı semiyy-i Ali bin Ebi Tâlib hazîneden gitme Has Odalı Ali Ağa'dır ki ulûm-i şitâda mâhir ve nakl-i nefâyis tefsîr ve hadîse kâdir kimesnedir. Ne mertebe fudalâ-i asr olduğu hâlâ sarayda şöhret bulan *Şifâ-ül-mü'minîn* nâm te'lifleri müş'irdir. Ve dahi müşârünileyh ağanın mahsûsca tilmîzi ve perverdesi hemnâm Resûl Samed Bârî Mîrzâ Mehmed Halife idi ki ilm-i tefsîr ve hadîs ve fıkıh ve ferâiz ve akliyyâtta misli nâdir ve ulûm-i şitâda mâhir bir

¹ Fasâhât: Güzel ve açık konuşma.

² Belâgat: Sözüün düzgün, kusursuz, yerinde ve adamına göre söylenmesini öğreten ilmin adı.

zât-ı şerîf olup hattâ *Fıkh-ı Giydânî*¹ ve *Kasîde-i Tantarânî*² ve *Kasîde-i Münferice'yi*³ gâyet lâtif tercüme eyleyüp sa'âdetlü Pâdişâhımıza virüp azîm ihsânlarla mazhar olup âkıbet isti'dâdı kemâlde olmağın Saray-ı Cedîd'de Büyük Oda'nın hâceliğiyle çıkup cümle hulefâya mümtâz dersler başlatdı. *İlm-i Usûl*⁴ 'de *Tavzih*⁵ ve *Telvih*⁶ ve *ma'ânide Muhtasar*⁷ ve *hadîsde Meşârik* ve *akâidde Şerh-i Akâid* ve *Hayâlî*⁸ ve *Tefsîr-i Beyzâvî*⁹ gibi. Ve dahi semiyî-i resûlül-vedûd kiler imâmı Mahmûd Halife nâm vücûd-ı lâtif ziyâde mütefennin ve beyne'l-akrân müteferrid olmağın Galata Saray hâceliğiyle bermurâd oldu.

Ve bizim Seferli Odasında perverde olan hulefâ ve huffâz [93] ve hüsni-hatt yazar küttâb bunlardır ki zikr olunur:

Anlardan birisi Ali Halife-i Tokâdî idi ki ilm-i fıkıh ve ferâizde husûsen fûnûn-ı şitâda mâhir kimesne olup peşgîr gulâmı iken Galata Saray hâceliğiyle

¹ Muhammed b. Ali el- Giydânî'nin *Kitâbü'l-Fıkh ve Şerh-i Fıkh-ı Ekber*'i.(Su, a.g.e.,s.188)

² XI.yüzyılda Bağdat'ta Nizâmiye Medresesi'nde müderrislik yapmış olan Tantarânî, Nizâmülmülk'ü öven kasidesiyle ün kazanmıştır.

³ İbnü-Nahvi Ebul Fazl Yusuf b. Muhammed'in eseridir.

⁴ İlm-i usûl: Delillerden hükmün nasıl çıkarıldığını gösteren ilim. (Abdullah Yeğîn, *Yeni Lûgat*, İstanbul 1978, s.267.)

⁵ *Tavzih*: Sadrü'ş-şeria (Abdullah b. Mes'ud el-Mahcûbî'nin eseridir. (Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1994, c.XI, s.419)

⁶ *Telvih*: Saadeddin Taftazani'nin *Tavzih* üzerine yazdığı hâşiyedir(v.789 h.). (Aksun, a.g.e., s.419)

⁷ *Muhtasar*: Kûfe kadısı Ebu'l-Fazl Mecdeddin Musûlî'nin eseridir (v.683 h.).(Aksun, a.g.e., s.420)

⁸ *Hayâlî*: Çok güçlü ve belâgatlı bir şâir olup 1556'da Edirne'de vefat etmiştir. Divanı ders olarak okutulmaktadır.(Faik Reşat, *Eslâf 'haz. Şemsettin Kutlu*, *Tercüman* 1001 Temel Eser. s.108-110; Ebü'l-ulâ Mardin, *Huzûr Dersleri*, II-III, İstanbul 1966, s. 135)

⁹ Büyük âlim ve müfessirlerden Kadı Abdullah b. Ömer (ö.1286 m.-Tebriz)'in tefsiri.

ber-murâd oldu. *Fıkh-ı Ekber*'i¹ ve *Vasıyyetnâme*'yi² ve *Eyyühel Veledi*³ gâyet lâtîf tercüme eyledi. Ve dahi şâ'ir Abdurrahmân Çelebi idi ki ol dahi ortalığın بو کړوکی ve fudalâ-yı dehrin makbûl regi idi. *Pend-i Attâr*'ı⁴ bî-nazîr şerh eyledi ve dahi *Örfi*'yi⁵ şerh eyledi. Mezbûrun iş'âr dürer-bârî halâvetde ve ebyât nisân gâyet letâfetde idi ki Sehbân-ı Arab⁶ ve Selmân-ı Acem⁷ yanında farazâ bulunsa dem-beste ve dil-beste olurdu. Hattâ sa'âdetlü Pâdişâh hazretlerinin ednâ işâretiyle bin bî-nazîr *Mu'ammâ*⁸ telif eyledi. Âkıbet ma'rifeti sebebiyle Has Oda ile ber-murâd oldu.

¹ Ebû Hanîfe , İmâm-ı a'zam Nu'mân bin Sâbit, İslâm âlimlerinin en büyüklerindedir. 80 (m. 699) senesinde Kûfede doğdu, 150 (m. 767) de Bağdâd'da şehîd edildi. Fıkh bilgilerini, Ehl-i sünnet i'tikadını topladı. *Fıkh-ı ekber* onun eseridir. (M. Sıddık Gümüş, *Tam İlmihal Seâdet-i Ebediyye*, İstanbul 1996, s. 1092)

² Birgivi Zeyn-üd-dîn-i Muhammed efendi. 928 (m. 1521) de Balıkesirde doğdu, 981 (m. 1573) de Birgi'de tâ'ündan vefât etdi. "*Vasıyyetnâme*" onun eseridir.(Gümüş, *a.g.e.*, s. 1083)

³ Muhammed bin Muhammed Gazâlî, islâm âlimlerinin en büyüklerindedir. 450 (m. 1058) senesinde, İrân'ın Tus yani Meşhed şehrinin Gazâl karyesinde doğdu, 505 (m. 1111) de orada vefât etdi. Müctehid idi. Bu kitap onun eseridir.

⁴ Feridüddin-i Attâr'ın eseri. (Muhammed bin İbrâhîm, Sôfiyye-i aliyyedendir. Hicri 513'de Nişâpûrda doğdu, 627 (m. 1230) de Cengiz askeri tarafından, orada şehîd edildi.

⁵ Cemaleddin Muhammed Örfi-i Şirazi'nin eseridir.

⁶ Peygamberimize yakın zamanlarda yaşamış, belâgati ve konuşmalarında kullandığı bir sözü tekrarlamamakla ün kazanmış olduğu söylenen bir Arap şairi.

⁷ Selmân-ı Saveci, İranlı şâir.

⁸Bir özel ismi saklıca bildirmek için düzenlenen beyit.

Ve dahi Kapu Ağası imâmı Musli Halife idi ki sâhibü'l-hatt ve hâfiz-ı kelâmullah olduğundan gayri ulûm-i şitâda mâhir olup *Seb'iyât*¹ nâm kitâbı tercüme eyledi.

Ve dahi kasîrû'l-kâme zekiyü'l-tab' sâhibü'l-fatîne Receb Halife idi ki *hatt-ı ta'likde* ve *ilm-i Sarf*² ve *Nahiv* ve *Mantık* ve *Ma'ânî*³ ve *Fıkah*⁴ ve *Ferâiz*⁵ ve *Hadîs*⁶ ve *Erkâm*⁷'da gâyet mâhir kimse idi.

Ve Abdüssettâr Bekir Halife Tatar idi ki ol dahi bu fûnûn-i mezkûrede Receb Halife'ye mûmâsil ve mu'âdil kimse idi. Bu iki halifenin ekseriyâ tâlibîn ve râgibîne ifâde itdikleri kütüb-i mütedâvileden *Dürer-i Gurer*⁸ ve *Sadrü 'ş-Şeri 'a*⁹ ve *Metn-i Vikâye*¹⁰ ve *Kudûrî*¹¹ ve ma'ânide *Muhtasar* ve ilm-i nahivde *Molla Câmi*¹² vudû ve ilm-i sarfda *Dinkoz*¹³ ve *Çarperdi*¹⁴ idi.

Ve dahi Selîm Halife ve Hüseyin Halife ve Mahmûd Halife idi. Bunlar dahi her fende mümtâz kimseler idi. Ve dahi nev-reste kâmet Dervîş Ahmed

¹Bu isimde iki kitap vardır. Biri Tarsuslu Hamdun oğlu Hamdan'ındır. Diğeri ise Hemedanlı Şeyh Ebu Nasr'ındır. (Su, a.g.e., s.343)

²*Sarf ve nahiv*: Arapça dilbilgisi ve gramer.

³*İlm-i ma'ânî*: Lûgat ve sintaks mes'eleleriyle, sözün maksada uygunluğundan bahseden ilim. Eskiden dilbilgisinin anlamlarla ilgili bölümüne verilen genel ad. (Faik Reşat, a.g.e., s.345)

⁴*Fıkah*: Amelî ve şer'î meseleler bilgisi. İslâm hukuku.

⁵*Ferâiz*: Mirasçılardan herbirine düşen hisse, pay.

⁶*Hadîs*: Hadisden bahseden ilim.

⁷Yazılar, resimler, sayılar. Arap rakamları. Arap muhasebecileri tarafından İbraniler'le Yunanlılar'a bakarak alfabe harflerine birer sayı değeri verilerek meydana getirilen rakamlar için kullanılır bir tâbirdir.

⁸*Dürer-i Gurer*: Fatih devri bilginlerinden Molla Hüsrev'in fıkah konusunda yazdığı eser.

⁹*Sadrü 'ş-Şeria*: Burada "*Vikayetü'r-rivâye fi mesâli'l-Hikâye*" adlı eser söz konusudur. Bu eseri Burhanü'ş-Şeria Mahmud b. Sadrü'ş-Şeriatü'l-evvel Ubeydullah el-Mahbûbi el-Hanefî, kızının oğlu ikinci Sadrü'ş-Şeria için yazmıştır. Çok ünlü bir metin olup bilginler bunu okumaya ve okutmaya, ezberletmeye pek önem vermişlerdir.

¹⁰Tâcü'l-Şeria'nın eseridir. oğlu Sadrü'ş-Şeria tarafından şerhedilmiştir. (Aksun, a.g.e., s.420)

¹¹*Kudûrî*: Yani *el-Muhtasar fi'l-Fikh*, Ebu'l-Hasan Ahmet b. Muhammed el-Kudûrî'nin eseri.

¹²Abdurrahman Câmi'nin eseri.

¹³*Dinkoz*: *Şerhü'l-Vâfiye fi's-sarf*.

¹⁴*Çarperdi*: Muhammed Çarperdi'nin *Şerhü'l-Kâfiye*'si.

Halife idi ki her fende isti'dâd ve istihrâc sâhibi idi. Şeyh tarîkinde gâyet mümtâz hüsn-i hatt kitâbet iderdi.

Ve dahi *Kur'ân-ı azîmü's-şânî* ve *Furkân-ı celîlü'l-bürhâm* misâl-i Seb'ül-mesânî gencine-i zamîrinde hıfz iden ihvân bunlardır ki zikr olunur:

1-Musli Halife, 2-ve Abdullah Halife, 3-ve Hâfız Mahmûd, 4-ve Hâfız Ömer Halife, 5-ve Hâfız Mehmed Halife, 6-ve Hünkâr imâmı olan Şâmî Efendinin kızı oğulları, 7-Hâfız Mustafa Efendi ile 8-Hâfız Mehmed, 9-ve Hâfız Arnavud Ahmed, 10-ve Hâfız Bosnevî Ahmed, 11-ve Hâfız Hüseyin Ağa, 12-ve Hâfız Hüseyin Halife, 13-ve Hâfız Küçük Mustafa, 14-ve Hâfız Mehmed Beyzâde'dir.

Ve hüsn-i hatt yazan ihvân bunlardır ki zikr olunur:

Odamızdan çamaşuy başlıktan Has Oda'ya [94] giden rikâbdâr Abdullah Ağa'dır. Ve müezzinbaşı Gürcü Mustafa Ağa'dır. Ve camaşuy başlıktan Has Oda'ya giden Mehmed Ağa'dır. Ve Miftah gulâmı Voynuk Mehmed Ağa'dır. Ve camaşuy başı Mustafa Ağa'dır. Ve Çul-i Pâdişâhî Mehmed Çelebî ve Çorbacı-zâde Mehmed Çelebî ve Ahmed Halife ve Davud Halife ve Hâfız Mehmed Halife ve Hâfız Mehmed Beyzâde ve Hâfız Ömer Halife ve Kadıköylü müezzin Mehmed Çelebî ve Kuyumcu-zâde Küçük Mehmed Çelebî ve Hâfız Mustafa ve Türk Ali ve Vâlide Sultân çırağı saray kâtibi Mehmed Efendi idi.

Bâlâda zikr itdüğümüz ihvân her biri Şeyh tarîkinde zî-kıymet kelâm-ı şerîf yazmışdır ve sâir odaların ehl-i ma'ârifî tahrîr olunsa tatvîl-i kelâm lâzımgelür. Lâkin bizim Seferli ocağının ehl-i ma'ârifî gayri odalara gâlibdir. Husûsen sa'âdetlü Pâdişâhımıza müte'allik hûb âvâzlu müezzinler ve güzîde pehlivânlar ve kemânkeşler ve sâzendeler cümlesi bizim odada mevcuddur. Ne tatvîl-i kelâm idelim, sa'âdetlü Pâdişâhımız zamânında vâki' olan sahib-i ma'ârif Sultân Süleymân zamânından berü olmuş değildir. Hattâ Sultân Ahmed zamânında İç Oğlanlıktan çıkma Usta Ca'fer nâmında bir pîr-i azîz nakl ider ki "Bizim zamânımızda in'âm ve ihsân çok idi. Okur ve yazar ve ehl-i ma'ârif az idi. Zamânımızda fakat bir hâfız var idi. Ânın dahi parmağîle

gösterirlerdi. Ammâ elhamdü lillâh bizim zamânımızda yüz mikdârı hâfiz hâsıl olmuştur." Bu mahalde bir alay ihvânı icmâlen zikr eylemekden garaz ba'zı zamân İç Oğlan'dan ber-muktezâ-yı takdîr-i İlâhî küstahlık vâki' olmağla kıyâs olunmaya ki cümlesi böyle ola. Zîrâ âdetullah böyledir. Gül ve reyhân ve zaymurân¹ ve karanfil ve sünbül ve fesleğen ve envâ' bahâr ve izhâr hâsıl olduğu bostanda çörçöb ve diken ve envâ' lâ-şey' ve nâçiz ve güyâh ve nebâtât dahi hâsıl olur. Farazâ bir âdemin dört beş evlâdı olsa içlerinde biri eyü olursa bâkîsi iyi olmak gâyet nâdirdir. Kande kaldı ki dört beş bin âdem cümlesi eyü ola ve cümlesi yaramaz ola. Nihâyet âdet böyle cârî. Ancak bir bedbaht nâ-hemvâr elinden küstahlık vâki' olsa ânın küstahlığı sebebiyle nice kimseler muâheze olunur. Meselâ bir beylik kuru etrâfında bir alay sığır otlarken birisi küstahlık idüp ol koruya girse cümle sığırları Subaşı muâheze idüp habs ider.

Ey mü'min karındaşlar bu kitâb te'lifinden garaz kendümüzü ve zikr [95] itdüğümüz ihvânı hayr du'â ile yâd ve dilşâd itdirmekdir. Nazm:

Her ki dünyâya gelür âhir gider,
Bâkîdir ol kimse ki koya eser.
Diledim ki alıkoyam bir nişân,
Nef'î âm ola âm içre ayân.

Bu evrâkın muharriri abd-i harîk ve bahr-i isyâna dâimâ garîk olan Mehmed Halife'dir ki sa'âdetlü Pâdişâh Sultân Mehmed Hân hazretleri Edirne'ye ikinci gidişde ibrik şâkirdliğiyle câmeşuy başı yerine nefer üzerine zâbıtallığıla kaldıkda bu te'lif şürû' idüp ve Hicret-i Nebeviyye'nin

« عليه الصلاة والسلام » bin yetmiş beş târihinde mâh-ı Şa'bânın yirmi dördünde ve Martın ibtidâ gününde Pencşenbîh günü vakt-i duhâda itmâm müyesser oldu ve dahi ricâ olunur ki bu mecmu'un sehvine muttali' olan ihvân kalem afvîyle setr idüp bir fâtiha ile yâd iderse Hakk te'âlâ ol kimseye kemâl-i lûtfundan ilm-i nâfi' ve amel-i sâlih müyesser eyleyüp tevîk-i Yezdânî rûzî ve hüsn-i hâtime

¹ Kokulu bir ottur.

ihlsân ide. Bi-mennihi ve fazlihi. Âmîn. Yâ Mu'în « والحمد لله رب العالمين » sene 1079¹.

Temmet.

¹ “sene 1079”-R.

DİZİN

A

ABDÎ PAŞA (Musâhib), 60
ABDULLAH AĞA (Rikâbdâr), 119
ABDULLAH HALİFE (Hâfiz) , 119
ABDURRAHMAN AĞA (Kapu Ağası),
20, 23
ABDURRAHMÂN ÇELEBİ (şâ'ir), 117
ABDÜLAZİZ EFENDİ (Şeyhülislâm). 32
ABDÜL VEHHÂB KÂDİ (Tekeli), 67
ABDÜSSETTÂR BEKİR HALİFE
(Tatar), 118
Acem, 8, 10, 11, 13, 58, 62, 79, 84, 117
Ağa Câmii, 79
ağayân-ı mütekâ'ifin, 36
Ahıska, 11, 70
Ahi Çelebi Câmii, 78
AHMED AĞA (Kapu Ağası), 45
AHMED HALİFE, 119
AHMED (SULTÂN), 119
Ahmed kolu, 18, 111
AHMED PAŞA (Tayyâr-zâde), 61, 62, 67
AHMED PAŞA «MELEK» (Veziriazam),
4, 31
AHMED PAŞA «SEYDÎ» (Budin Paşası),
49, 71, 72, 75
AHMED PAŞA «HÂFİZ, HÂFİZÂ»
(veziriazam), 6, 7, 9
AHMED PAŞA «HÂİN»
(Veziriazam), 18, 20
AHMED PAŞA «TARHUNCU»
(Veziriazam) , 32, 34, 41, 44, 46,
AHMED PAŞA «KÖPRÜLÜ, FAZIL»
(Veziriazam), 86
akçe, 16, 21, 34, 35, 36, 39, 43, 47, 48, 51,
55, 62, 80, 91
Akdeniz Beği, 38
Alay Beyleri, 101
alem, 87
ALİ AĞA (Has Odalı), 115
ALİ BİN EBİ TÂLİB, ALİ, 7, 115
ALİ HALİFE-İ TOKÂDÎ, 116
ALİ MİRZÂ PAŞA, 67
ALİ PAŞA (Haleb Paşası), 66,
ALİ PAŞA (Serdâr), 95, 96
ALİ PAŞA .BEYKO (Rumili Paşası), 91,
100
ALİ PAŞA «KONAKÇI», 64, 66
ALİ PAŞA (Rodoslu), 31
ALİ PAŞA (Serdânekrem), 5

ALİ PAŞA (Kapudan), 76, 81, 88, 94, 97
Amasya, 13
Anadolu, 35, 40, 55, 56, 60, 81, 82, 94,
101, 105, 107
Ankâ, 97
ankebüt, 97
Arz Ağası, 20, 112
arz ü mahzar, 18
Âsitâne, 5, 8, 10, 13, 16, 17, 35, 38, 48,
67;-i sa'âdet, 4, 8, 13, 39;-sa'âdet
medâr, 5
asker-i İslâm, 8, 9, 10, 11, 13, 41, 54, 58,
60, 70, 71, 72, 75, 82, 92, 93, 98, 103,
104, 105, 106, 107
At Meydânı, 28, 29, 30, 43, 46
atlas, 36, 55, 114
avânz, 35
ayak divânı, 43
Ayasofya, 77, 79
Ayazma, 78
Aydın, 94
Azak kal'ası, 11

B

Baba Ca'fer, 14
Babadâğı, 11
Babaeskisi, 81
Bâb-ı Hümâyûn, 20
Bâb-ı Sa'âdet, 32
Bağdad, 2, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 84
balvemez top, 11, 84, 98
BÂNÂN-OĞLU, 91
bârût, 37, 56, 62, 82, 88
BAYRAM AĞA (Kızlar ağası), 42
BAYRAM PAŞA (Veziriazam), 13
Beç, 15
Beçuy, 107
BEĞZÂDE (Abaza Hasan Paşa'nın
Türkmen ağası), 67
BEKTAŞ AĞA (Kul Kethûdası), 30, 31,
32, 33, 49
Belgrad, 60, 87, 107, 109
berâyâ, 45
Beylerbeyiler, 6, 83, 74
Bezâzistân, 78
BİLÂL AĞA, 42, 45
Bircik, 13
Bîrûn, 36

Boğaz, 51, 69
 Boğdan, 12, 57, 85; -beyleri, 106
 Bosna, 8, 12, 17, 18, 33, 48, 79, 85, 94
 BOSNEVÎ AHMED AĞA (Kapu Ağası),
 45
 Bostancıbaşı, 46, 80
 Bozcaadası, 51, 55, 56, 57
 börten, 55
 Bucay, 73
 Budin, 12, 15, 31, 71, 76, 85, 88, 92, 93,
 99, 105
 Bursa, 5, 33, 62, 65, 68, 75

C

CÂN ARSLAN PAŞA (Silistre Paşası),
 70, 91
 Cebeci, 46, 88
 cebe-hâne, 11, 14, 37, 49, 53, 56, 73, 83, 88,
 104
 Celâli. 63, 64
 cem'iyet, 28, 31, 32, 33, 40, 41, 43, 52,
 58, 64
 ceng ü cidâl. 8, 56, 83
 ceng-i Sultânî. 101
 CENGİZ (Han). 69, 117
 Cevâhir Kolu. 111
 Ciğerdelen Sahrası. 95
 cihâd. 70, 97, 108, 111
 CİNCİ EFENDİ. 17, 18
 cisrler. 82
 cizye. 35, 108
 cülûs. 5, 15, 20, 26, 53, 57, 114: -
 hümâyûnları. 5.
 cünd-i İslâm. 7

Ç

çakşır. 91
 Çardak. 69
 çarıklı Türkler. 41
 Çarkacı. 88
 Çarperdi. 118
 Çâşnigîr. 36
 Çatalca. 85
 Çavuş. 33, 62, 67, 89
 Çayırköşkü. 41
 çengiler. 18
 Çerâkise. 38
 Çırpıcı. 53
 çingâne akçesi. 45
 Çorbacılar. 83, 101
 çuka. 36, 47, 55

D

DÂCÛ İBRÂHÎM AĞA, 45
 dâr-ı harb, 61
 dârü'l-cenân, 6
 DAVUD HALİFE, 119
 Davudpaşa, 54, 57, 64
 defter, 24, 35, 39, 45, 46, 67, 73
 Defterdâr, 93, 101
 DELİ SÜLEYMAN AĞA, 27
 DELÛ FERHÂD PAŞA (Abaza Hasan
 Paşa zorbalarından). 67
 Demür Kapu. 79
 Dergâh-ı âli cebecileri. 35
 Dergâh-ı âli kapucuları. 36
 Dergâh-ı âli müteferrika ve çavuşları. 36
 DERVİŞ AHMED HALİFE, 119
 DERVİŞ MEHMED PAŞA (Kapudân).
 40
 deşt-i Kıpçâk, 105
 Devlet-i Osmâniyye, 4, 9, 29, 34, 65, 69,
 53, 115
 Dimitroviçe. 88
 Dinkoz, 118
 Divân kâtibleri. 36
 divân-hâne. 30
 Divân-ı Hümâyûn. 9, 35: -sa'âdet
 makrûn. 35, 36
 Diyarbekir. 8, 11, 13
 Dizdâr. 83
 Dobruca. 60, 70, 81
 Doğancı başılık. 88
 Doğancılar. 47
 dolama. 90, 113
 donanma. 14, 29, 31, 42, 49, 50, 58, 63,
 84, 106; -yı hümâyûn. 37, 41, 54
 dülbend. 36
 Dürer-i Gurur. 118

E

Edirne. 10, 12, 38, 57, 60, 63, 69, 76, 81,
 85, 86, 111, 115, 116, 120
 Eflâk keferesi. 70
 Eflâk, 12, 69, 70, 85, 106
 Efrenc. 72
 Eğri kulu. 96
 ehl-i divân. 43, 60
 ehl-i fesâd. 9
 ehl-i huref. 32, 36
 ehl-i İslâm. 11, 44, 96
 ehl-i sünnet ve cemâ'at. 33
 eknâf. 62, 105
 Elçi Hanı. 25
 emân-ı Resûlullâh. 66

emânu'llâh, 66
 EMİR GÜNE-OĞLU, 11
 emvâl-i müteferrika, 39
 enderûn, 2, 36
 Engürü, 5
 Engürüs, 93
 Erdel, 11, 53, 55, 57, 60, 64, 69, 70, 71,
 72, 75, 85, 92
Erkâm, 118
 Ermeni, 46
 Erzurum, 5, 8, 9, 10, 13, 49, 64, 67
 ES'AD EFENDİ (Müftî), 41
 Ese Kapsu, 79
 esedî, 43
 Eski odalı, 33
 Eski Saray, 77, 79
 Estergon, 88, 92, 93
 eşkıyâ, 4, 5, 9, 24, 46, 50, 66, 76, 85, 112
 etmek (ekmek), 77, 80, 103
Eyyühel Veled, 117

F

FAHRÎ, 16
 FAZLI PAŞA (Musâhib), 19, 24, 60
 fenâ-i dâreyn, 21
 Ferâiz, 118
 FERİDÜN KEYKUBÂD, 2
 fermân, 4, 5, 8, 10, 25, 29, 32, 33, 48, 51,
 52, 57, 60, 64, 66, 68, 70, 76, 81, 89,
 93, 101, 103, 107; -i pâdişâh, 4; -i
 pâdişâhi, 27
Fetâvâ-yı Bezzâziyye, 59
 feth-i şerif, 52, 72, 85
 Fettâh-ı mutlak, 70
 fetvâ-yı şerif, 27
Fevâid-i Hâkânî, 109
Fıkh-ı Ekber, 116, 117
Fıkh-ı Giydâni, 116
Fıkh, 118
 Filibe, 60
 fodla, 39
 Françe, 93
 freng(k), 53, 85
 Frengistân, 92
 fukara, 18, 72
Furkân-ı azim, 113, 119

G

Galata Sarayı, 23; hâceliği, 116
 GARGAŞ (Macar Kont Forgacs), 93
 gazâ, 42, 69, 72, 75, 87, 95, 97, 106, 111
 GÂZÎ AHMED GİRÂY SULTÂN (Tatar
 Hânı), 105, 107

gâziler, 94, 102
 gâziyân, 70, 71, 75
 gedik, 82
 Gedikli Züemâ, 89
 Gelibolu, 69, 86
 gilmân, 2, 112, 115; -i Enderûn, 38; -i
 zülfkeşân, 112
 gilmânân, 36; -i enderûn, 36
 Girid, 16, 17, 21, 29, 31, 35, 36, 43, 53, 84
 GÖRKE (Rakoça-oğlu), 53, 57, 69, 70, 71,
 75
 guzât-ı İslâm, 82, 94
 guzât-ı muvahhidîn, 98
 Gülbank-i Muhammedî, 73, 94, 98
 Gürcistan, 11
 GÜRCÜ MUSTAFA AĞA (müezzinbaşı),
 119

H

Habîb-i ekrem, 57, 112
 Hacc-ı şerif, 38
Hadîs, 14, 118
 HÂFİZ ARNAVUD AHMED, 119
 HÂFİZ BOSNEVÎ AHMED, 119
 HÂFİZ HÜSEYİN AĞA, 119
 HÂFİZ HÜSEYİN HALİFE, 119
 HÂFİZ KÜÇÜK MUSTAFA, 119
 HÂFİZ MAHMÛD, 119
 HÂFİZ MEHMED BEYZÂDE, 119
 HÂFİZ MEHMED HALİFE, 119
 HÂFİZ MEHMED, 119
 HÂFİZ MUSTAFA EFENDİ, 119
 HÂFİZ MUSTAFA, 119
 HÂFİZ ÖMER HALİFE, 119
 hâfızlar, 47, 74
 Haleb, 6, 8, 9, 60, 64, 66, 76, 94
 halife, 21
 halifeler, 47
 HALİL PAŞA «KOCA» (Veziriazam), 8
 HALİL PAŞA (Erzurum Paşası), 9
 Halkalı Pınar, 87
 Hama, 39
 hâne-i Bâziyân, 113
 hâne-i Hazine, 112
 hâne-i Kebir, 113
 hâne-i Kiler, 112
 hâne-i Sagir, 113
 hâne-i Seferli, 113
 hânende, 30, 112
 HANİFE (İmâm-ı âzâm Ebu Hanife)7,
 117
 Hanya, 16, 21, 84
 Harem, 3, 22, 27, 29, 46
 Harem-i Şehriyâri, 3

Harem-i muhterem, 22
 Hâs bağçe, 78
 Has Oda, 20, 32, 114, 117, 119
 HASAN AĞA (Has Odabaşı), 45
 HASAN AĞA (Hazinedar Başı), 20
 HASAN AĞA (Yeniçeri Ağası), 8, 44, 46, 49, 50
 HASAN HALİFE, 58
 HASAN PAŞA «ABAZA» (Türkmen voyvodası, Celâli Reisi), 60, 64, 66.
 haseki, 17; - Ağa, 88
 hatt-ı şerif, 27, 46, 60, 88
 Hatvân, 106
 Havâle Tepesi, 87
 HAYÂLÎ (şâir, divân), 116
 hayyâtin-i hil'at, 36
 hazine, 18, 29; - dârân, 36
 Hazîneli, 114
 HAZRETİ İSÂ, 53
 HAZRET-İ İSMÂ'İL, 22
 helvâ-hâne, 37
 Hemedân, 8
 hunta, 37
 Hırka-i şerif, 69
 HIZIR (Peygamber), 7
 Hicret-i Nebeviyye, 5, 120
 Hisarcık, 87
 HOCA HÜSEYİN AĞA, 27
 Hocapaşa Camii, 10
 Hocapaşa, 10
 Hoy, 11
 HÜLVÎ. (şâir) 17
 Hûri, 2
 Hünkâr Mescidi, 113
 HÜSEYİN AĞA (Kara Hasan-oğlu), 33
 HÜSEYİN HALİFE, 118, 119
 HÜSEYİN PAŞA (Nasuh Paşa-oğlu), 12, 85
 HÜSEYİN PAŞA «DELÛ» (Veziriazam), 43, 46
 HÜSEYİN PAŞA (Tımışvar Paşası) 75, 85.
 HÜSEYİN PAŞA (Budın Paşası) 88, 91, 93
 HÜSREV AĞA (Yeniçeri Ağası), 5, 8
 HÜSREV PAŞA, 8

I

Istabl-ı âmiri, 36, 37, 38

İ

İBRAHİM HÂN (Sultân), 1, 2, 3, 14, 16, 15, 17, 18, 21, 19, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 30, 38, 58, 60, 77, 80, 88, 94, 101
 İBRAHİM AĞA «BOSNEVÎ» (Bostancıbaşı), 79
 İBRAHİM AĞA (Sadriazam kethüdası), 89
 İBRAHİM PAŞA (Niğbolu Beyi), 101
 İBRAHİM PAŞA, 80, 90, 94; - sarayı, 36, 77
 İBŞİR PAŞA (Veziriazam), 4, 31, 34, 40, 41
 İç Halkı, 67, 68
 iç oğlanı, 23, 26, 27, 28, 30, 47, 57, 71
 İd-i Fitr, 13
 İkindü Divânı, 88
 ilhâm-ı Rabbânî, 9
 ilm-i Sarf, 118
 ilm-i Usûl, 116
 İrân, 15
 İSKENDER-İ SÂNÎ, SKENDER, 2, 15
 iskerlet, 36, 47
 İslâmbol, İstanbul, 4, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 18, 29, 37, 40, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 62, 63, 65, 75, 77, 78, 83, 85, 86, 111, 116, 117
 İsmâ'îlcik, 12
 İSMÂİL PAŞA «BOSNEVÎ» (kâimmakâm), 68, 75
 İzmîd, 11

K

kadırga, 53, 54, 62
 Kadırga, 79
 Kadr, 2
 KADRİ PAŞA (Silistre ve Şam Paşası), 60, 64
 kaftân akçesi, 47
 Kaftan, 113
 Kaftanlı, 113
 Kâğıthâne, 64
 kâimmakâm, 4, 43, 45, 48, 49, 68, 75
 kal'a, 6, 11, 16, 18, 66, 69, 73, 82, 89, 93, 97, 98, 101, 104, 105, 107
 KALGAY SULTÂN (Tatar Hân karındaşı), 13
 kalpak, 90
 kalyon, 54, 56, 82
 Kanije, 89, 107
 KANTİMUR PAŞA, 12, 13, 85
 kânûn, 21, 23, 29, 103
 kânûn-ı kadîm, 21, 23, 29

KAPLAN PAŞA, 98, 105
 Kapu kulları, 68
 Kapudan, 17, 41, 42, 55
 KARA ÇAVUŞ (Yeniçeri Ağası), 30, 32, 33, 49
 KARAKAŞ MEHMED (Galata Voyvodası), 44
 Kars, 13
 karye, 62, 88
 KASIM AĞA (Kethüdâ), 33
Kaside-i Münferice, 116
Kaside-i Tantarâni, 116
 Kastamonu, 52
 kâtibler, 47
 katife, 36
 Kazak, 106
 Kazaklar, 22
 Kebeci Hânı, 79
 KEFLİ ALİ (Abaza Hasan'ın kethüdâsı), 67
 KEN'ÂN PAŞA (Kapudan)«Tavil», 49
 KEN'ÂN PAŞA. GÜRCÜ «KOCA». 11, 12, 13, 70, 85
 KEN'ÂN PAŞA «TOPAL» (Kâimmakâm), 62, 67
 kerrenay, 13
 Kethüdâ, 33, 89
 Kırm. 13, 38, 59
 KIRKAYAĞA (Edirne Bostancıbaşı), 62
 Kırkkilise, 85
 kızılbaş, 6, 9, 86
 Kilârlı, Kilerli, 47, 114
 Kilis, 18, 66
 kirbâs, 36
 Kisrâ, 109
Kitâb-ı Sıver, 59
 Komaran, Kombaran(kal'a- ada) 104
 Konya, 9, 13, 32
 Kotor, 91
 Kölemen, 62
 Kral Sarayı, 91
Kudûri, 118
 kul, 4, 8, 11, 14, 15, 18, 23, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 40, 42, 45, 49, 51, 52, 58, 60, 64, 76, 78, 86, 89, 110: - kethüdâsı, 9, 30, 31, 32, 33, 49:-tâifesi, 4, 8, 18, 23, 26, 27, 40, 42, 44, 46, 51, 52, 58, 78
Kur'an, 21, 59, 113, 115, 119
 kurşun, 56, 62, 100
 Kuşhâne, 20, 27
 küffâr, 11, 18, 31, 41, 42, 44, 50, 54, 55, 59, 70, 71, 72, 82, 88, 92, 94, 98, 103, 104, 107, 108

Kürdistan Beyleri, 92

L

lahm-ı ganem, 37, 39
 Leh Kralı, 10, 60
 levâzım, 62, 84, 106
 Limye, 51, 57

M

Ma'âni, 118
 MA'NİK ÇAVUŞ (Mardin Voyvodası), 67
 Macar, 71, 88, 92, 93, 99, 104
 MAHMUD (Abaza Hasan Paşa'nın kapucular kethüdâsı), 67
 MAHMÛD HALİFE (kiler imâmı), 116
 MAHMÛD HALİFE, 118
 MAHMUD PAŞA «CAĞALAZÂDE». 5
 mahrûsa-i dârü'l-İslâm, 6
 mansıb, 11, 18, 33, 44, 47, 64
 mantık, 118
 Mardin, 8, 67, 116
 Marya kal'ası, 73
 Matbah-ı âmire, 36
 mavna, 55, 56
 me'cûc, 12
 Medine-i Münevvere, 12
 MEHMED «KATIRCI-ZÂDE», 30, 84
 MEHMED AĞA (Kızlar ağası), 56
 MEHMED AĞA «KÖSE». (Yeniçeri Kethüdâsı), 9
 MEHMED AĞA (çamaşuy başı), 119
 MEHMED BEY «ÇERKES» (Estergon Beyi), 95
 MEHMED ÇELEBİ (Çul-i Pâdişâhi), 119
 MEHMED ÇELEBİ (Kadıköylü müezzîn), 119
 MEHMED ÇELEBİ «ÇORBACI-ZÂDE», 119
 MEHMED ÇELEBİ «KÜÇÜK» (Kuyumcu-zâde), 119
 MEHMED EFENDİ (saray kâtibi), 119
 MEHMED GİRAY HÂN (Tatar hânı), 68
 MEHMED HALİFE (*Tarih-i Gilmanî* Müellifi), 1, 115, 119, 120
 MEHMED HÂN, 1, 2, 3, 22, 64, 110, 114, 120
 MEHMED PAŞA (Kapucıbaşı), 16
 MEHMED PAŞA (Vezir), 11, 13
 MEHMED PAŞA . Arnavud «Tabanı-yassı» (Veziriazam), 9
 MEHMED PAŞA «BOYNU-EĞRİ».(Şam Paşası, Veziriazam), 4, 48, 49, 50, 52
 MEHMED PAŞA «ÇAVUŞ-OĞLU», 62

MEHMED PAŞA «ÇERKES»(Estergon Beyi, Vezir), 6
 MEHMED PAŞA «GÜRCÜ»,(Veziriazam) , 34, 42, 48
 MEHMED PAŞA «HISİM», 91
 MEHMED PAŞA «KÖPRÜLÜ» (Veziriazam) , 4, 51, 52, 58, 78, 85, 86
 MEHMED PAŞA«ABAZA» (Âsi Erzurum Beylerbeyi), 5, 6, 8, 40
 MEHMED SÂDİK (Kastamonu'dan sâlih bir zât), 52
 mehterân , 36
 mehterhâne, 13
 Mekke-i mükerreme, 38
 memâlik-i kadîme, 6
 Memâlik-i Osmâniyye, 11, 85
 memleket-i Sultânî, 58
 Merend, 11
 Merzifon, 13
 Meşârik, 116
 Meşâyih-i izâm, 28
 meteris, 6, 62, 81, 96, 98
 Met-i Vîkâye, 118
 mevâcib, 29, 35, 36, 41, 64
 meyhâne, 43
 mezheb, 6
 Mısır, 15, 31, 34, 49, 79
 Mi`mârân, 36
 Mi`râc, 2
 mikrâs topu, 84
 MÎR ALÎ (Engürî kethüdâsı), 67
 Mirâhûr Ağa, 37
 mirâhûr, 8
 mirî çeltikler, 39
 mirî dolap, 39
 MÎRZÂ MEHMED HALİFE, 115
 Molla Câmî, 118
 MOLLA FENÂRÎ (Şeyhülislâm), 59
 Molla Gürâni, 79
 Moskov, 68
 Mu`ammâ, 117
 Mudanya, 62
 MUHAMMED B. MUHAMMED EL-KERDERÎ, 59
 MUHAMMEDÛ`BNÎ HÜSEYNÎ`L-BOSNEVÎ, 53
 Muhtasar, 116, 118
 Muhzır Ağa, 91, 99
 Muhzır Başı, 94
 mukâta`at, 35
 MURAD (Sultân, IV), 2, 3, 5, 9, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 19, 85, 86;- BİN AHMED HÂN, 3

MURAD PAŞA «KARA» Arnavud, (Veziriazam) 4, 77
 MURÂDÎ, (IV.Murad'ın mahlası), 7
 MURTAZÂ PAŞA (Diyârbekir paşası), 8, 9, 11, 64
 MURTAZÂ PAŞA (Silâhdâr), 25
 MUSA ÇELEBÎ (Musahib), 9
 MÛSÂ ÇELEBÎ, 58
 MUSA PAŞA «BOSNEVÎ, KOCA»(Girit fethine memur. Kapudan), 16, 17, 91
 MUSLÎ HALİFE, 118, 119
 MUSTAFA PAŞA «TAVUKÇU» (Girit Serdâr), 84
 MUSTAFA AĞA (camaşuy başı), 119
 MUSTAFA PAŞA (Erzurum paşası), 64
 MUSTAFA PAŞA (Tayyâr-oğlu karındaşı), 67
 MUSTAFA PAŞA .ARNAVUD.«ZURNAZEN»(Kapudan), 41, 43, 46, 49
 MUSTAFA PAŞA .KIBLELÎ, 88
 MUSTAFA PAŞA .ARNAVUD «KARA», (Veziriazam), 3, 14, 15, 17
 Musul, 8
 Müftî, 14, 20, 23, 27, 28, 32, 34, 41, 44, 49, 50; - Efendi, 29, 34
 mühimmât, 14, 56, 62
 mühür, mühür, 40, 43, 46, 49, 63; -i şerif, 4, 6, 8, 16, 20, 32, 40, 46, 48, 50
 Müşâhere-hârân, 36
 Müteferrika, 36, 89

N

Nahçıvan, 11
 Nahiv, 118
 Nakîbü'l-eshrâf, 20
 NEBÎ (Bâkî Ağa-oğlu), 67
 NEBÎ AĞA «GÜRCÜ», 28
 Nemçe, 69;- Çasarı, 69, 92; -elçisi, 87; - Kapudân, 83;- Kralı, 86, 92
 Niğbolu, 94, 101
 Niğde, 6
 Nisa Suresi, 1
 Novigrad, 105
 Nuh Tufanı, 101
 NUŞİREVÂN-I ÂDİL, 109

O

ocak halkı, 18
 ocaklık, 37, 39, 92
 Ohri, 91
 Orduy-i hümayûn, 87
 OSMAN (Sultân), 41, 58

Otak-ı gerdün-nitâk, 64; -i Pâdişâhî, 87
Otak-ı hümâyûnu, 53
oturak. 57, 62, 64, 69, 87, 93

Ö

ÖMER AĞA «Bektaşlı», 67
Örfi, 117
Ösek, 89, 107
Özi, 11

P

Pâdişâh, 2, 4, 7, 8, 11, 14, 16, 17, 18, 23,
24, 25, 26, 32, 33, 34, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 50, 52, 53, 57, 60, 61, 64, 66,
67, 68, 75, 86, 87, 106, 107, 109, 112,
113, 117, 120; -i heft-i kişver. 7; -i
İslâm. 2, 61, 112; - Osmanlı Pâdişâhı
«âl-i Osman», 28.62,70,77,115

Palanka. 44, 89
paris. 47
pehlivanlar, 18
Pend-i Attâr. 117
Peşte. 91, 105
Petko Kolu, 18, 111
Peykân. 36

R

Râfiziler, 7
RAKOCÍ (Erdel Kralı). 11
Re'âyâ. 45
RECEB HALİFE. 118
RECEP PAŞA (Veziriazam). 9
Reis Efendi. 88, 101
Resûl-i ekrem. 22
REŞİD ÇORBACI (Şâm zorbalarından).
67
Revân. 10, 11, 13, 15
REYHÂN AĞA (Pâdişâh Hâcesi). 40
Rikâb-ı Hümâyûn Ağaları. 36
Rodos. 84
Rûm. 98
Rumeli.Rumili. 5, 12, 17, 19, 35, 50, 89

S

Sadrıazam. 20, 33, 56, 57, 60, 63, 64, 76,
86, 87, 93, 97, 100, 101, 105, 107, 109
Sadrü'ş-Şeri'a. 118
Sakâyân-ı Divân-ı hümâyûn. 36
SALİH PAŞA «BOSNEVÎ»(Veziriazam).
17
sâlyâne. 38

Samatya, 33, 79
SÂM-I NERÎMÂN, 15
Sancakbeyleri, 74
Sancâk-ı Resûlullâh, 33
Sancak-ı şerif, 69
Saray-ı âmire, 33
Saray-ı Atik, 36
Saray-ı Cedîd, 37, 116
Saray-ı hümâyûnları, 5, 85
Saray-ı İbrahim Paşa, 38
Sarı Gürz, 79
Saruca, 76
Saruhan, 94
SATILMIŞ (Tekeli zorba). 67
Sava. 88
sâye. 36
sâzende. 18
Sebin. 71
sefer-i hümâyûn. 37, 53
Seferli. 30, 47, 114, 116, 119
SEHBÂN-I ARAB. 117
Sekban başı. 10
Sekbân. 76
Selâm Köşkü. 79, 44
SELİM HALİFE. 118
SELMÂN-I ACEM. 117
semender. 7
semmür hil'atler. 36
serdâr. 5, 7, 10, 12, 13, 64, 67, 70, 71, 76.
81, 83, 88, 94, 95; -i ekrem. 5,71,83
Serdengeçdi Ağaları. 101
serhadd-i mansûre kal'aları. 35
serhaddlerde. 9, 93
serir-i Süleymânî. 22; -ye.3
sicill ü hüccet. 81
Sigetvâr. 107
Silistre. 11, 12, 46, 60, 70, 81, 85, 91
Sipâh. 20, 28, 29, 34, 40, 43, 50, 52, 60,
65, 87; -i. 6, 34, 43; -lık.55
Sirem. 12, 88
Sivas. 13
SİYAVUŞ PAŞA (Veziriazam). 4, 32, 33,
46, 48, 50, 77, 79
SOFU MEHMED PAŞA (Defterdar,
Veziriazam) 4, 19, 29
Sofya. 81, 87, 100
Sultan Bâyezid Câmii. 79
Sultân Eyüb. 80
Sultân Mehmed Camii. 9
Sultânân-ı Enderûn. 36
SUN'ULLAH (Sipâhiler Ağası). 101
SÜLEYMAN (Sultan. Kânûni). 2, 77, 95,
109, 112, 119

SÜLEYMAN PAŞA (Veziriazam), 4, 43,
75
SÜLEYMÂN (Peygamber), 69
Süleymaniye Camii, 77
Sünnî, 6
Sünür Ovası, 10
sürsat, 52, 62

Ş

ŞAH ABBÂS. 6
şâhî zarbzen, 11
Şâm, 98
Şam-ı şerif, 17
Şehremîni. 37
Şehriyâr. 2
Şehzâde, 20
ŞEKERPÂRE, 17, 18
şer'-i şerif. 29
Şerbatak. 75
Şerh-i Akâid. 116
Şifâ-ül-mü'minîn, 115
Şiše. 83

T

tabl. 75. 87. 95
taburlar. 55
tabya. 84. 98. 99
Tanrı. 18. 110
Tatar Hân. 12. 13. 53. 55. 60. 92. 105
Tatar sabâ-reftâr. 12
Tatar. 12. 13. 53. 55. 60. 69. 70. 85. 92.
118
Tavzih. 116
TAYYÂR-OĞLU, 67
Teberdâr. 35. 38
Tebriz. 10. 11. 116
Tefsir-i Beyzâvi. 116
Telvih. 116
Tersâne Emîni. 37
Tersâne-i âmire huddâmı. 36
tertîb ü kânûn, 5
tevâbi'. 26. 31. 33. 97. 105
Tevârih-i Gilmânî. 3
Tımsıyar. 33. 71. 75
Tise .Şiše. 83. 92
Tokat. 6. 8
Top arabacıları. 36
TOPAL MEHMED PAŞA (Kapudân). 53
Tophâne. 37. 80
Tot. 92. 104
tu'me-i şemşir. 6. 55. 68. 70. 73. 75. 94.
107
Tûğ-ı Şerif-i Sultânî. 49. 87

Tuna, 12, 88, 92, 93, 99, 104
Türân, 15
tuzlalar, 39
tüfeng, 24, 74, 76, 82, 98, 102, 106
TÜRK ALİ, 119
Türk. 90, 93, 98, 107, 109, 119
Türkler, 41, 101

U

Ulemâ, 20, 28
ulûfe, 34, 43, 46
umûr-ı saltanat, 30, 44, 45
Un Kapanı. 78
USTA CA'FER, 119
Uyvar, 92, 95

Û

ÛLFETÎ (Mehmed Halife'nin mahlastı). 2
Ûskûdar. 1. 10. 13. 28. 30. 34. 45. 50. 80

V

VÂLİDE.[Kösem Sultan] Büyük. Koca.
20. 25. 26. 27. 28. 44. 51. 54. 76. 85.
119
Van, 9. 11
Varât. Vârât. Vârit. 5. 71.81. 90
Vasiyyetnâme. 117
veledeşler. 41
Vezîr. 6. 32. 67. 85. 88. 96. 99. 101
vezîr-i dîn perver. 7
Veziriazam, 4. 6. 8. 13. 14. 15. 17. 19. 23.
28. 29. 30. 31. 34. 40. 41. 44. 48. 51.
52. 55. 58. 60. 63. 64. 68. 76. 77. 88.
94. 97. 99. 103. 105. 109
VİNTÖR (?) HASAN PAŞA. 89
Vize. 85
VOYNUK MEHMED AĞA (Miftah
gulâmı). 119
vükelâ. 16. 33. 44. 92
vüzerâ. 9. 15. 33. 43. 49. 77

Y

YAHYA (Delü Ferhâd Paşa'nın-oğlu). 67
YAHYA EFENDİ (Müftü). 14
Yalı Ağası. 105
Yalı Köşkü. 51
Yanova. 60. 63. 64. 69. 90
ye'cüc. 12. 15
Yedikule. 53
Yemen. 9
Yeni Câmii. 29. 80
Yeni odalı. 33

Yeniçeri Ağası, 6, 8, 9, 33, 95
 Yeniçeri kethüdâsı, 9
 Yeniçeri Ocağı, 6
 Yeniçeri, 5, 8, 10, 13, 20, 26, 29, 30, 31,
 33, 35, 38, 42, 43, 46, 49, 54, 59, 60,
 67, 83, 87, 95, 98, 99, 101
 Yergöği, 10
 YUSUF AĞA (Kapucular Kethudâsı), 107
 YUSUF AĞA «UZUN», 92
 YUSUF PAŞA (Musâhib), 16
 YUSUF PAŞA (Kütahya Paşası), 50, 88,
 94, 98, 100, 101
 YUSUF PAŞA (Kâimmakâm)«KOCA», 3,
 4, 46, 48, 49,
 YUSUF PAŞA«BOSNEVÎ», 16
 YUSUF PAŞA (Musahib), 15,16, 17,

Z

Zadra (Zara), 91
 zahire, 56, 57, 62, 91
 Zemin, 88
 ZERİN-OĞLU (Budimli), 90, 99, 107
 Zeyrek, 79
 Zülüflü Arz ağalar, 44
 züyûf akçe, 43, 45